sayı 28

sosyalist politika

ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ MART' 2001

SOLUN DURUMU: HEP DİPTE Mİ KALACAK?

DURULMAYAN TÜRKİYE SİYASETİNDEN
Sosyalist Politika
TÜRKİYE, SOL ve ÖDP'DE MEVCUT DURUM ve SOSYALİST GÖREVLER
İlhan Kamil Turan
SOLDA GÖREVLER: RADİKAL DÜŞÜNME ZAMANI
Metin Çulhaoğlu
TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİ: BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ
Metin Uçak
SABRIN SONU İÇİN BİR DAHA
Ali Deniz Toros
MARKSİZM ve TÜRKİYE SOLU ÜZERİNE BİR DENEME
Esra Durukal
SOLCU OLARAK SOLDAN ÇIKMAK
Engin Erkiner
IMF' Lİ YILLAR: KIRK KATIR MI KIRK SATIR MI?
Ayşe Korkmaz
EKONOMİK KAVRAMLAR ve SEMBOLLEŞTİRME
Tamer İncesu

ALTINA HÜCUM YENİDEN Mİ?
Ömer Kaya
Yelda Eroğlu

Sosyalist Politika 28

ARGEM Yay. Ltd. Şti.

Adres : Kızılırmak Sokak 16/4
Bakanlıklar-ANKARA

SOSYALİST POLİTİKA 28

Ortak Kitap

Adres: Olgunlar Sk. No: 20/20 Bakanlıklar/ ANKARA
Tel: 0 312 418 39 50

İÇİNDEKİLER

SUNU 5

DURULMAYAN TÜRKİYE SİYASETİNDEN
Sosyalist Politika 7

TÜRKİYE, SOL ve ÖDP'DE MEVCUT DURUM ve SOSYALİST GÖREVLER
İlhan Kamil TURAN 18

SOLDA GÖREVLER: RADİKAL DÜŞÜNME ZAMANI
Metin ÇULHAOĞLU 33

TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİ: BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ
Metin UÇAK 46

SABRIN SONU İÇİN BİR DAHA
Ali Deniz TOROS 50

MARKSİZM ve TÜRKİYE SOLU ÜZERİNE BİR DENEME:1961-80
Esra DURUKAL 62

SOLCU OLARAK SOLDAN ÇIKMAK
Engin ERKİNER 79

IMF'Lİ YILLAR: KIRK KATIR MI KIRK SATIR MI?
Ayşe KORKMAZ 85

EKONOMİK KAVRAMLAR ve SEMBOLLEŞTİRME
Tamer İNCESU 89

ALTINA HÜCUM YENİDEN Mİ?
Ömer KAYA 94

BİREY TOPLUM GERİLİMİNDE ROMANA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ
Yelda EROĞLU 116

SUNU

Türkiye burjuvazisiyle, devletiyle; toplumsal bağları zayıf olan sosyalist hareketiyle kriz içinde çalkalanmaktadır. Alt-üst olan ekonomi hem kurgusal hem gerçek siyasi krizler, absürd gündemler ve sola, sınıfa ağır saldırılar... Burjuvazi bütün pişkinliğiyle, krizlerini işçi sınıfının üzerine yıkarak geçiştirmeye alışmış görünüyor.

Peki ya sosyalist hareket? Eskiden solun büyük bir kesimi krizi "çelişkiler keskinleşiyor!" ya da "devrime yol alışta kritik bir evredeyiz" diye değerlendirirdi. Oysa şimdi iktidar kaçkınlığına ve sınıftan kaçışa yelken açmış solun kendisi ciddi bir kriz içindedir. Solda her dibe vuruş saptaması, "daha kötüsü olamaz", "tavana vurma zamanı geldi galiba" gibi bir iyimserlikle karşılanabilirken; artık bu iyimserliği göstermek zorlaşmış, akla "yoksa çamura mı saplandık" olasılığını da getirmeye başlamıştır. Böylesi bir dönemde, *Sosyalist Politika* dergisinin içinde yer aldığı solun en geniş birlikteliğini hedefleyen ÖDP de ciddi bir tıkanıklıkla karşı karşıya gelmiştir.

Topluma, sosyalist harekete umutsuzluk ve karamsarlık egemendir. Bunalımdan çıkış yoluna ilişkin anlamlı bir girişim, en azından kısa vadede, ufukta görünmemektedir.

Türkiye sosyalist hareketi için kriz bugünün değil, birikmişliklerin, Türkiye toplumsal formasyonuyla devinirken ürettiği politikaların ve bu anlamdaki sıkışmışlığının ürünüdür. Bu bağlamda sosyalist hareketin durumu ideolojik-siyasal-örgütsel bağlamda ele alınmalı; söz konusu tıkanıklığı aşabilmek için önermelere açık olunmalıdır. Toplumsal bağları güçlendirmek için yeni siyasal yöntemler üzerine kafa yorulmalıdır. Yola anlamlı bir şekilde devam etmek için bu zorunludur.

Yayın hayatında 7. yılını doldurup, 8. yılına başlayan *Sosyalist Politika* dergisinin bu defa ki dosya konusu 'Solun Durumu: Hep dipte mi kalacak?'

Bu sayımızda dosya konumuzun dışında güncel politik gündemleri de irdeleyen çalışmalara yer verdik. İlk yazımız *Sosyalist Politika* imzalı, son dönemde gelişen, siyasi, ekonomik güncel durum değerlendirmesini içermekte.

Dosyamıza İlhan Kamil Turan'ın 'Türkiye, Sol ve ÖDP'de Mevcut Durum ve Sosyalist Görevler' başlıklı yazısı ile başlıyoruz. Çalışmasında yazarımız, yaşanan siyasal süreçlerin Türkiye'yi nasıl bir yapılanmaya zorladığını belirli tarihsel dönemlerle birlikte ele alırken, solun bu süreçten nasıl etkilendiğini ve hangi yanlışlardan sakınılmasının doğru olacağını, ÖDP özelindeki yönelimler eşliğinde değerlendiriyor.

Metin Çulhaoğlu 'Solda Görevler: Radikal Düşünme Zamanı' adlı yazısında Türkiye solunun bugün geldiği noktada ne durumda olduğunu ortaya koyarken,

bundan sonrasına dair bir "yol haritası"yla belirli konularda saptamalar, kestirimler ve olasılıklar üzerinde duruyor.

Sol politika yapabilecek mi? sorusuna cevap arayan yazarımız Metin Uçak'ın yazısının başlığı 'Türkiye Sosyalist Hareketi; Bir durum Değerlendirmesi'. Türkiye'de solun siyaseti toplumsallaştırma yolunda attığı politik adımlar tarihsellikten soyutlamadan, çarpıcı örneklerle izliyor. Bu örneklerden hareketle solun içinde bulunduğu sıkışmışlıktan çıkabilmesine yönelik politik önermelerde bulunuyor.

Aynı konuda çalışmasını odaklayan Ali Deniz Toros ise Türkiye sosyalist hareketinin siyaset yapma kanallarını yeniden kurmak için, solun devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımı üzerinden bir daha hattını oluşturması gerektiğini belirterek sosyalistleri tartışmaya ve siyaset yapmaya davet ediyor.

Esra Durukal Türkiye solunun 61-80 dönemini incelediği yazısında; kuram, yöntem ve siyasal bir bütünlük olarak marksizm ile Türkiye solunun nasıl ilişkilendiğini sunuyor. Başlık 'Marksizm ve Türkiye Solu Üzerine Bir Deneme: 1961-80'.

Dosyamızın son çalışması Engin Erkiner'e ait. 'Solcu Olarak Soldan Çıkmak...' isimli yazısında Engin Erkiner de Türkiye solu ile politika arasındaki ilişkiyi ÖDP ve ÖDP'de yaşananlarla birlikte değerlendiriyor. Genel olarak Türkiye solu, ÖDP ve Kürt solunu bu çerçevede ele alıyor.

'IMF'li Yıllar: Kırk Katır mı, Kırk Satır mı?' adlı yazısıyla Ayşe Korkmaz, Türkiye'deki ekonomik ve siyasal gelişmeler içinde sıkça gündeme giren IMF ve DB'nın Türkiye gibi ülkelerde izlediği programları/politikaları karşılaştırmalı örneklerle eleştiriyor.

Son dönem yaşanan ekonomik krizle birlikte hep beraber ekonomi konuşur olduk. Yazarımız Tamer İncesu 'Ekonomik Kavramlar ve Sembolleştirme' başlıklı yazısında güncel ekonomik gelişmelerin gündelik hayat üzerindeki etkilerini inceleyerek kavram ve deyimlerin aslında kapitalizmin özünü gizlediğine işaret ediyor.

Ayrıca bu sayımızda özel bir çalışmanın ürünü olarak Ömer Kaya'nın 'Altına Hücum Yeniden mi?' adlı yazısına yer veriyoruz. Yazar, bu yazıda altının ekonomik ilerleme ve birikme sürecindeki etkisini zengin verilerle incelemektedir.

Kitabımızın son çalışması bir kitap değerlendirmesi üzerine. Siyasal roman polemiklerinin gündemde olduğu şu günlerde arkadaşımız Yelda Eroğlu bu bağlamda Oya Baydar'ın 'Sıcak Külleri Kaldı' adlı romanını eleştirel analize tabi tutuyor.

Bir dahaki sayımızda buluşmak üzere

Sosyalist Politika
Mart - 2001

DURULMAYAN TÜRKİYE SİYASETİNDEN

"Ölüm Orucu" Eylemleri, Bir Kez Daha Sağcılaşan Türkiye ve Solun Tutumu

"F Tipi Cezaevlerine ilişkin tepkinin sürükleyiciliğinin, ölüm oruçlarını başlatan ekiplerce yapıldığı, bu ekipler dışındaki solun ise "bu işe bir ucundan bulaşma zorunluluğu" hissiyle yaklaştıklarını söylemek mümkündür."

"Ölüm orucu" eylemleri, kazandığı tüm trajik bürünümlere karşın, devletin cezaevleri politikasına karşı örtük bir "reform" amaçlıyor, esasen de "yalıtma-yalnızlaştırma" politikalarına karşı bir direncin ifadesi oluyordu. Konunun bir yanı bu ise, diğer yanı da bu eylemi yürüten örgütlerin "siyasal mücadele" anlayışlarına ilişkindir. Devletin cezaevlerine yönelik sistematik politikalarını başlıca veri olarak alan bu anlayışa göre, cezaevlerindeki mücadele, bir yerde "sınıf mücadelesinin merkezidir". Bu, 1984'lerden beri, tıkanmış devrimci demokrasinin, kendine yarattığı bir "tutunma dalı" olagelmiştir. Ancak kabul etmek gerekir ki, bu mücadeleyi kuşatmış bulunan "devrimci şiddet"in en yanlış biçimleri* ile sunulan "devrimci örgüt" ya da "devrimci militan tipolojisi", "ana/anne" figürleri hariç, toplumdan ve toplumsal mücadelelerden o kadar yalıtık idi ki, devlet ve medya başka durumlarda zorlu bir şekilde ulaşabileceği bazı sonuçlara, daha kısa yoldan ulaşabilmiştir.

"Ölüm oruçları" ile ilgili olmayan, bir kez daha yeniden üreyen "sağcı Türkiye" tablosu; geleneksel sağ motiflerden ve neo-liberal ideolojinin sağı ve solu ideolojik ve politik düzlemde yeniden yapılandırmasından tutun, "korku" faktörüne dayalı tepkisizliğe, dinsel gericiliğe karşı oluşturulan Türkiye'nin ön-modernist koşullanmalı tepkilerinin ulaştığı militer boyutlara, küreselleşme süreçlerine tepki ile Kürt sorunundan hareketle yeni beslenme kanalları bulmuş milliyetçiliğe ve günlük toplumsal yaşamdaki akıl yürütmelerine kadar geniş bir alanda kendini göstermektedir.

Bu bariz sonucu bir karikatürden de izleyebiliriz. Cezaevlerine yönelik operasyonların hemen sonrasına denk gelen bir karikatürde (Behiç Ak, "*Kim Kime Dum Duma*", Cumhuriyet, 28.12.2000), sözünü ettiğimiz toplumsal durumun bazı tipik tezahürlerini bulmak mümkün: Bir adam- "Bir solcu olarak ben yine solu suçluyorum." Elinde kitap tutan bir adam- "Bence enteller ülkeyi batırıyor."

Bir adam haykırıyor: "KAHROLSUN İNSAN HAKLARI!"

---

* "Devrimci şiddet biçimleri" ve "devrimci şiddet anlayışı"nın en yanlış örnekleri, devrimci şiddetten zaten kategorik olarak kopmuş insan ve çevrelerin oldukça ters tepkiler vermelerine bir vesile de olmuştur..

Bir gazeteci: "Bir gazeteci olarak çok kritik dönemlerde basın özgürlüğünün kısıtlanması gerektiğini düşünüyorum." Bir adam: "Ben de ama bu gazetecinin kendisi tarafından yapılmalı..."

Bir adam -elinde oyuncak silah bulunan çocuğunun elini tutmakta-: "Elbette BARIŞtan yanayım. Ama BARIŞ kışkırtıcılığı yapılmamalı."

Karikatüre tersten yerleştirilmiş biri: "BEN BİREYE KARŞIYIM ARKADAŞ!"

Bir adam: "Ben kendi düşüncelerime katılmıyorum arkadaş!" Bir diğeri: "BRAVO!"

İki adam, biri diğerine: "Demokrasi gelişmiş toplumların işi. Biz gelişmedik ki..".

Bir adam: "KONUŞMA ÖZGÜRLÜĞÜNDEN elbette ben de yanayım. Ama dikkatini çekerim. Beni hiç konuşurken gördün mü?" Diğeri: "DOĞRU"

Bir kadın: "Bir kadın olarak FEMİNİSTlerden nefret ediyorum." Diğer kadın: Ben de bir FEMİNİST olarak senin gibiler yüzünden KADINLARDAN nefret ediyorum."

Bir kadın: "Ben bir ANNEYİM ve diyorum ki BÜTÜN SUÇ ANNELERDE!" Bir adam: "Hayır. Biz BABALARDA."

Bir adam: "TABİİ Kİ İNSAN HAKLARINI savunuyorum. Ama biz İNSAN değiliz ki." Diğeri: "Haklısınız. İnsan haklarını kullanır mı çok ayıp..."

Karikatürün en altında, "KENDİ KENDİNİ YAKMANIN DEĞİŞİK BİÇİMLERİ" yazmaktadır.

Bu vb. toplumsal durumların yanında, Türkiye solunun tutumuna baktığımızda ise, ne ölüm oruçları ne de onu önceleyen ve onunla eş zamanlı olarak yürüyen özelleştirmeler, IMF dayatmaları ve hükümet politikalarıyla ilgili olarak, solun kendi özgün mücadele çizgisini tutturamamış olduğunu görüyoruz. Sosyalist hareket bu dönemde "emek güçleri"nin canlanmaya yönelik tepkilerine yönlenmiş gibi görünse de, bunun yeterli organize bir yönelim olmadığı görülmekteydi. Sol ancak bu dalgaya tutunarak kendini daha organize ve etkin kılabilirdi. Büyük sermaye güçleri ile devlet de bunun farkındaydı. Öte yandan F Tipi Cezaevlerine ilişkin tepkinin sürükleyiciliğinin, ölüm oruçlarını başlatan ekiplerce yapıldığı, bu ekipler dışındaki solun ise "bu işe bir ucundan bulaşma zorunluluğu" hissiyle yaklaştıklarını söylemek mümkündür. Sosyalist hareket, ya en genel anlamda bütün gündemlere uzanan etkin birincil güç oluşu ile ya da özgül bir gündeme ilişkin etkinlik oluşturma becerisiyle, örneğin bu konuda da inisiyatif sahibi olabilirdi. Ama sosyalist hareketin her iki etkinlik düzeyinden uzak olduğu bir kez daha açık bir şekilde görülmüştür. Böylece ülkede, kör terör, devlet terörü egemenliğinde özelleştirme, sosyal güvenlik, IMF ve hükümet politikalarına karşı tepkiler bir anda susturulmuş, "Kürtçe konuşma" vb. diğer önemli aktüel konular gündemden düşmüş, bu arada bir dizi yasa hızlıca Meclis'ten geçmiş, Türkiye'nin dış politika ve

AB ile ilişkilerdeki yeni mecrasına uygun bir iç atmosfer oluşturulmuştur. Toplum, birbirinden üst düzeyde kriz ve kaos ortamlarına dolaylı olarak hazır, yine dolaylı bir sonuç olarak suskun hale getirilmiştir.. Ve en önemlisi bütün bunlar, harfiyen planlanmış senaryoların adım adım uygulanması değil, nesnel kriz dinamiklerinin yeniden dizilişi anlamına geliyordu.

Solun bu günlerde izlediği tutuma bir başka açıdan bakarsak, burada da iç açıcı olmayan bir tablo ile karşılaşırız. Bu günlerde, yani Aralık ayı içinde, değişik kentlerdeki F Tipi karşıtı ve dolayısıyla ölüm oruçlarını destekleyen hareketlilikler, kelimenin gerçek anlamıyla bölük pörçük ve rutin tepkilerdir. Bu, salt bu günlerle sınırlı olmayan, KESK ve Susurluk eylemlilikleri hariç her zaman yaşanan nesnel bir durumdur. Değişik kentlerdeki parçalı eylemlilikler ötesinde solun bütününe yakınının genel merkezleri itibarıyla bir araya gelmesi, ilk kez 12 Aralık'taki Ankara'daki olaylar ve hemen ardından gündeme gelen cezaevi operasyon ve katliamları sonucunda olmuştur. Ancak burada dürüstçe konulmalı ki, uzun dönemli bir işbirliğini HADEP ve DBP dışında hiç kimse önermemiş, F Tipi Cezaevleri ve genel saldırılarla sınırlanılmıştır. ÖDP, konunun cılız eylemliliklerden çıkarılması ve güme giden "emek ve demokrasi" eksenine oturtulması için yerinde çaba sarfetmiş, ama cılız olmayanın-bu ortamdan bir çıkışın örgütlenmesi yönünde bir açılım da sunamamıştır, sunmamıştır. Başta TTB'ne, ardından TMMOB'ne yönelik kamuoyu oluşturma girişimleri, ve bu iki örgütle birlikte KESK'in "tamamen sola –üstelik "uç sol"a- ilişkin bir konuda" uzun süreli angajmanlarının kendi iç ilişkilerinde kapsanan kesimlerin öncelikli duyarlılıklarıyla çakışmaması vb. nedenlerle bu oluşumun vadesi de biçilmiş oluyordu.

Özetle sol, bu olaylar karşısında boyunun ölçüsünü görüyor ve merkeze oturma iradesinden yoksun bulunuyordu. Yoksa bu günlerden sol daha başka tahkimatlarla çıkabilirdi. "F Tipi değil, onun da eklemleneceği emek ve demokrasi mücadelesi dendi"; bu yanlış da değildi, ancak bunun için de bir irade, tahkimat ve çıkış cesareti gerekiyordu. Eğer böyle olsaydı, 21 Şubat günü emekçiler bir kez daha kaderleriyle baş başa kaldıklarında, burjuva iktisatçılar bile özür dilerlerken, sol tarihsel haklılığını kanıtlayabilirdi.

22 Şubat 2001

Dış Politikada Söz Dinleten Değil Söz Dinleyen Türkiye

"Her yaşanan gelişme karşısında tecrit edilmeleri artan siyasi aktörlerin, dış politika konusunda da askerlerin belirleyiciliğine boyun eğmeleri önümüzdeki dönemin dış politika gündeminde daha fazla artacaktır."

İç politikada yaşanan bu gelişmeler karşısında dış politika alanında da önemli gelişmeler gerçekleşiyor. Bu gelişmelere değinecek olursak; son aylara damgasını vuran en önemli gelişme İsrail-Filistin çatışması oldu. Bölgedeki kartların yeniden karılmasını hızlandıran bu savaş, 'kasap' ünvanlı Ariel Şaron'un İsrail'deki son seçimlerden ezici bir zaferle çıkması üzerine Ortadoğu'da topyekun bir Arap-İsrail savaşını olasılık olarak gündeme getiriyor. Bölgeyi bir ateş topu haline getirebilecek böylesi bir gelişme; Türkiye açısından hem iç hem de dış politika açısından son derece önemli ve dramatik gelişmelere sahne olabilir. Son yıllarda birbiri ardına yapılan anlaşmalar Türkiye'yi bölgede İsrail'in stratejik ortağı konumuna sokmuş bulunuyor. İsrail ile ağırlıklı askeri anlaşmalar yapılması ve siyasilerin bile bilmediği şartlara imza atılması, geleneksel politikalarda keskin bir dönüşe yol açmıştır. Bu gelişmelerin Türkiye'nin ABD eksenli dış politikasının etkisiyle olduğu düşünülse de, egemen sınıfların ABD'nin Türkiye'yi her an 'yolda' bırakabileceğine yönelik şüpheleri diğer denge arayışlarını da beraberinde getiriyor. Irak'a uygulanan BM ambargosunun ABD dışında diğer batılılarca delik deşik edilmesinin verdiği rahatlıkla Bağdat'la ilişkilerini geliştirmeyi düşünen Ankara'nın bu girişimlerine ABD'nin yanıtı gelmekte gecikmedi. Bağdat'ın uzun bir aradan sonra tekrar bombalanması ABD ile pazar kavgası yapan Fransa, Almanya gibi ülkelere bir yanıt oluştururken Türkiye'ye de belli bir hatırlatmayı sağlıyordu. Irak'ı tecrit politikasını yoğunlaştıran ABD'nin, Arap ülkelerinin desteğini almak için Dışişleri Bakanı Colin Powel'ı Bağdat bombardımanının hemen ardından Ortadoğu'ya yollaması, ABD'nin Ortadoğu politikalarında ciddi bir değişikliğe gideceğini de göstermesi açısından ilginçtir. Yeni Ortadoğu politikasında Irak'a karşı izolasyonist bir politikayı merkeze alan ABD, Irak'a karşı Arap ülkelerinin desteğini sağlama çabalarını yoğunlaştırırken, en ılımlı görünen Mısır ve Ürdün'de bile ABD karşıtı yüzbinlerce insanın protestolarına muhatap olunmuştur. Yeni ABD Başkanı Bush'un silah lobilerinin de temsilcisi olduğu düşünülürse Ortadoğu'da yeni çatışmaların yoğunlaşması kaçınılmaz görünüyor. Çöken İsrail - Filistin barışı, bölge üzerinde emperyalist devletlerin çıkar çatışmalarını da alevlendirmektedir.

ABD'nin Rusya ile ilişkilerinde yaşadığı gerginlikler ise yeni dönemin soğuk savaş politikalarına geri dönüş sinyallerini vermekte. ABD'nin ısrarlı bir şekilde kurmayı planladığı Ulusal Füze Kalkanı stratejisini Avrupa ülkelerinin reddetmesi ve bunun karşılığında Rusya'nın bu önerisine Avrupa ülkeleri başkentlerinin sıcak bakmaları eksenler arası mücadeleyi kızıştıracak gibi görünüyor. Rusya'nın Şubat ayı ortalarında uzun yıllar sonra yeniden nükleer deneme yapması, ABD'ye halen önemli bir nükleer güce sahip olduğunu hatırlatması açısından önemli bir gelişme olarak kaydetmek gerekiyor. Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleriyle ilişkilerini geliştirmede hız kazanan manevralara yeltenmesi de Orta Asya, Ortadoğu, Balkanlar üzerinde egemenlik savaşlarının kızışacağını gösteriyor. Rusya'nın Çin ile ticari ve askeri anlaşmalar imzalaması ABD'nin 'tek patron'luğuna karşı muhalif sesleri bir araya getirme politikası önemli bir gelişme olması açısından son aylara damgasını vuran bir uluslararası bir durum.

Türkiye ise içte yaşadığı belirsizlikle de orantılı olarak dış politika konusunda 'el yordamıyla' yönünü bulmaya çalışıyor. İttifakların yeniden şekillendiği böylesi bir ortamda Türkiye, ticari ilişkileri nedeniyle Rusya'ya karşı soğuk savaş döneminin ABD 'fedailiği' yerine daha itidalli 'bekle gör' politikası yürütme uğraşısı içerisinde görülüyor. Mavi akım projesinin belirsizliği, Ermenistanla yaşanan gerilimler, Gürcistanla askeri ve ticari anlaşmaların yapılması, Azerbaycan'ın Türkiye'yi atlayarak AB ile ilişkilerini geliştirme çabaları önümüzdeki dönem için dış politik arenada dengeleri gözeten bir politikanı ipuçları olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin oluşabilecek yeni dengelerde kendi başına yol almasını kesebilecek en önemli olayın Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası karşısındaki pozisyonunun olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Türkiye'nin dengeler arasında pozisyon arayışları, Washington'un onayına bağlı krediler ve yakın zamanda ödenecek borçlar nedeniyle elindeki kartları istediği gibi kullanabilme yeteneğini azaltıyor.

Kıbrıs ve Ege üzerinde yaşanan belirsizlik hem AB hem de ABD'nin ilgili birimlerinde yoğun bir şekilde çözümü dayatırken, Türkiye'nin parasal imkansızlıkları ve yukarıda söz ettiğimiz IMF açmazı nedeniyle, yakın bir dönemde Kıbrıs konusunda yıllardır 'çözümsüzlükte çözüm' olarak direten Denktaş'ı tasfiye politikalarını gündeme getirebilir. Ekonomide yaşanan olumsuzlukların ve buna bağlı olarak uluslararası finans çevreleri üzerinde hakim olan batılı hükümetlerce Türkiye'nin dış politikası üzerinde angajmanlar oluşturulması, dış politika bürokrasisinin fazla bir manevra yapma olasılığını çeldiğini belirtebiliriz.

Önümüzdeki dönemle ilgili olarak iç siyaset sahnesindeki gelişmeler, Türkiye'nin mevcut durumdan daha baskıcı bir duruma geçilmesinin

koşullarını hızla hazırlarken, dış politika alanında yaşanan belirsizlikler bu baskıcı ortamı artırmaya yarayacak refleksleri de oluşturabilir. Başarısızlıkların arkasından görmeye alıştığımız milliyetçi/faşist refleksler bu otoriterizmi artırıcı motivasyon işlevini yerine getirmektedir. Protesto şekillerinin -İtalya ile yaşanan Öcalan krizi, Fransa ile Ermeni Soykırımı Yasası'nın kabulünün ardından yaşanan boykotlar- çeşitlenerek sürmesi muhtemel görünüyor.

Her yaşanan gelişme karşısında tecrit edilmeleri artan siyasi aktörlerin, dış politika konusunda da askerlerin belirleyiciliğine boyun eğmeleri önümüzdeki dönemin dış politika gündeminde daha fazla artacaktır.

CHP'de Neler Oluyor?

"ha Ecevit ha Baykal, hangisinin hangi evrede yıldızının parlayacağı, talihin kime güleceği belli bir noktadan sonra çok da anlam ifade etmemekte, her ikisi de benzer işlevleri yüklendiği sürece de tercihlere ilişkin ciddi sorunlar nasılsa kendini göstermemektedir."

Türkiye sosyalist hareketinin ve genel olarak solun toplumun geniş kesimleri nezdinde meşruluğunu yitirdiği bir süreçte sosyal demokratların yeni bir söylem ve hamle ile Türkiye siyasetini canlandırması mümkün müdür? Başka deyişle, Deniz Baykal'lı bir CHP belli başlı bir siyasi program ve Üçüncü Yol'cu bir açılımla siyasi arenada ciddi bir hareket yaratabilir mi? Bu soruların yanıtı hiç kuşku yok ki olumsuzdur. Türkiye siyasal ortamının verili sığlığı ve hareketsizliği göz önünde tutulduğunda CHP çapında bir partinin hangi düzeyde olursa olsun herhangi bir türden canlanmayı beraberinde getirmesi hiç de mümkün görünmüyor.

İşin aslı, Baykal'ın, düzen partilerinin bir bir yıprandığı ve açılımlarının önüne çizgi çekildiği varsayımıyla hareket ederek yıldızının bir anda parlayacağını hesaplıyor olması mümkün ve de gayet yerinde bir olasılıktır. Dolayısıyla, bir anda keşfedilen Anadolu Solculuğu ve Kemal Tahir külliyatı böylesi hesapların bir yansımasından başka bir şey ifade etmemektedir. Baykal'ın siyasi bir figür olarak zaafları ve kabiliyetsizliği bir yana, böylesi bir açılımın Türkiye siyasetinde taptaze bir damar ya da hiç olmazsa bir kıpırdanma yaratması çok da olasılık dahilinde görülmemelidir. Parlamentonun meşruluğunu iyiden iyiye yitirdiği, seçilmişlerin kitleler nezdinde meşruluklarını yitirdikleri bir ortamda Baykal'ın muhteşem dönüşünün büyük bir karşılık bulacağını düşünmek pek de anlamlı olmayacaktır. Ancak, siyaseti satranç

tahtasındaki hamlelerden ibaret sayan burjuva politikacılarının bu türden hesapları belli bir yere kadar da geçerlilik taşımaktadır; ha Ecevit ha Baykal, hangisinin hangi evrede yıldızının parlayacağı, talihin kime güleceği belli bir noktadan sonra çok da anlam ifade etmemekte, her ikisi de benzer işlevleri yüklendiği sürece de tercihlere ilişkin ciddi sorunlar nasılsa kendini göstermemektedir.

Avrupa yeni solu ile sivil toplum açılımlarını kaynaştırma çabasındaki Deniz Baykal ve ekibi 28 Şubat'ın yeni bir evresine tanıklık ettikleri noktadan hareket ederek söz konusu sürecin yeni görev tanımları çerçevesinde kendilerine alan açıldığını varsayıyor olabilirler. Şeriata karşı mücadelenin yerini AB meselesi ve sivil siyaset alanına çeki düzen verilmesi gündemlerine bıraktığı bir uğrakta Baykal'ın da şeyhlerden sebeplenmeyi hesaplamasında çok da şaşırılacak bir yan yoktur. Zira, güya toplumda geniş yankılar uyandıracağı düşünülerek medyaya açıklanan CHP Bilim, Yönetim ve Kültür Platformunda iki ilahiyatçının yanı sıra emekli üç generale yer vermenin ihmal edilmemiş olması Baykal'ın ince hesaplarının ironik bir yansıması gibidir.

Öte yandan, CHP içinden başka bir kesimin emek eksenli, kamucu bir söylemi benimseyerek siyaset sahnesinde yer alma hesapları da gene olasılık dahilindedir. CHP'nin "emek ağırlıklı bir kitle partisi olarak özgürlük ve eşitlik yönünde bir değişime" maruz kalması gerektiğini ifade etmekte sakınca görmeyen Ercan Karakaş ve çevresi, gerek internet kanalıyla gerek çeşitli yayınlarla kendi açılımlarına ilişkin ipuçlarını duyurma çabasındadırlar. Böylesi bir hamlenin sosyal demokrasiyi yeni bir çekim merkezi yapıp yapmayacağı tartışması bir yana, ordunun siyasete daha da fazla bulaştığı bir ortamda burjuva siyasetindeki dengelerin yeni misyon ve görev tanımlarının bir uzantısı olarak kendisini göstereceği kesin görünmektedir. Bu durumda, talihin ille de en maharetliye güleceğini düşünmek pek de yerinde olmayacaktır!

"üst yapının" bürokratik, despotik hatta temsili burjuva demokrasisine bile düşman bir yapıda olması arzulanmaktadır.Bugün bu isteğin oluşturulması için gerekli toplumsal meşruiyet ortamı hazırlanmaktadır. Ecevit-Sezer kavgası ile söz konusu zihniyetin istekleri meşrulaştırılmaktadır. Bu da sivilimsi bir ara dönem hazırlığıdır".

19 Şubatta MGK toplantısını apar topar terk eden Ecevit kamuoyuna ağlamaklı bir ses tonuyla 14 saniyelik şu açıklamayı yaptı; "Biraz önce MGK toplantısında çok üzücü bir olay oldu. Şu andan itibaren devletimiz büyük bir kriz ile karşı karşıyadır. Cumhurbaşkanı Sezer bugüne kadar devlet geleneğinde görülmemiş bir üslupla konuştu. Bende MGK toplantısını terk etmeyi uygun buldum."

O andan itibaren hükümetin ısrarla sürdürdüğü IMF destekli enflasyonla mücadele programı 14 saniye içinde delik deşik oldu. Her ne kadar, "programdaki kararlılığımız sürüyor" deseler de ortada programın kalmadığı açık.

Şimdi herkes şaşkın. Şaşkın olduğu kadar da Ecevit'e kızgın. Neden mi? Çünkü duygusal davranmış "devlet adamı" gibi devlet çıkarlarını düşünememiştir. 14 saniyelik bir açıklamayla ülkeyi kaosa sürüklemiştir. Evet şimdi böyle düşünenler yaygındır.

Peki sizce bu işte bir tuhaflık yok mu? Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan atışmanın bir anda %60 lık bir devalüasyonla sonuçlanması sizce çok garip değil mi?

O halde işin biraz daha derinine bakmakta yarar var. Çünkü günümüzün dünyasının gelip dayandığı nokta şöyle özetlenebilir;

Bir yanda sermayenin sınır tanımazlığı, değişimin ve spekülatif sermaye hareketlerinin yoğun trafiği anlamında küreselleşme, öte yanda bu dinamiğin kendi dünya düzenini ve paylaşımını yerleştirmemesi, ulus devlete net bir rol biçememesi anlamında bir belirsizlik ve kaotik bir ortam.

Bir diğer yanda, dünya kapitalizminin bu günkü dinamikleri küreselleşme ile birlikte içe kapanma, kozmopolitizm ile birlikte şoven ve saldırgan kimlikler, iletişimin yaygın kullanımıyla beraber cehalet ve dar görüşlülük, dünyanın küresel bir köye dönüştüğü söylemleriyle birlikte birbirini parçalamak için pusuda bekleyen uluslar ve devletler yaratmaktadır.

O halde Türkiye'nin son yirmi yılı ele alındığında 12 Eylül, neo liberal politikalar ve 28 Şubat kendi aralarında bir aykırılık içermemektedir. Aksine bir bütünlük ve yakınlık oluşturmaktadır. Bu yakınlıkların temel belirleyeni neo liberal politikalar ve Türkiye kapitalizmi ile eklemlenme sürecidir.

Peki o halde, IMF'ciliğin, neo liberalizmin, küreselleşme ideolojisinin ve özelleştirmeciliğin siyasal, ideolojik ve kültürel "üst yapısının" nasıl olması planlanmaktadır?

Tam tamına böyle bir "üst yapının" bürokratik, despotik hatta temsili burjuva demokrasisine bile düşman bir yapıda olması arzulanmaktadır.

Bugün bu isteğin oluşturulması için gerekli toplumsal meşruiyet ortamı hazırlanmaktadır. Ecevit-Sezer kavgası ile söz konusu zihniyetin istekleri meşrulaştırılmaktadır. Bu da sivilimsi bir ara dönem hazırlığıdır.

Bu sivilimsi ara rejim olasılığı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en geçici sivil ara rejimi olmaya adaydır. Model bugünün dünyasına sermaye kesiminin yönelimlerine en uygun biçimi vermektedir.

O halde Sezer ve Ecevit tartışmasında, Sezer'in yolsuzluklara karşı mücadele ettiği Ecevit'in ise Devlet Denetleme Kurulu çalışmalarına engel olarak yolsuzlukların soruşturulmasının önünü tıkadığı yorumları yukarıda sözü edilen modelin kapısını çaldırmaktadır.

Türkiye solu bu gelişmeler karşısında demokrasi güçlerinin birliği türünden aranışlarla yol almak istemektedir. Egemen ideolojik yapılanma içinde burjuva demokratizminin yaygınlaşmasının bu aranışçılığa güç verdiği de söylenebilir.

Ancak unutulmaması gereken şudur; düzen demokratikleşme aranışlarını elemine edecek ve düzen içi bir çerçeveye hapsedecek güçtedir.

Çıkış yolu sınıf mücadelesini temel alan sosyalist bir aranışta gözüküyor.

Siyasal ve Toplumsal Sonuçlarıyla Tehdit Eden Kriz

"Eğer bu modelde ısrarlı olunursa, bundan sonra, ülkenin son derece ucuzlaşmış, mali yapısı bozulduğu için batan geminin mallarına dönüşmüş bankaları ve sanayi işletmelerini, yabancı yatırımcılar yok pahasına satın alabilecekler, iyice yoksullaşmış ve esnekleştirilmiş bir emek piyasasında son derece ucuz emek kullanma olanağına kavuşacaklardır."

DİE tarafından yapılan bir değerlendirmeye göre; "İşyerlerinin 2001 yılı Ocak ayına ilişkin görüşlerinin ağırlıklı ortalamaları, bir önceki yılın Ocak ayı hakkındaki görüşlerinin ağırlıklı ortalamaları ile karşılaştırıldığında, işyerlerinin bu ayı da bir önceki yılın aynı ayına göre üretimlerinin azaldığı, yurtiçi satışlarının arttığı, satış ve hammadde fiyatlarındaki artışın ise düştüğü görüşünde oldukları belirlenmiştir" denmektedir.

Bu değerlendirme yapılan ilk resmi açıklamalardan biridir. Yapılan kimi tahminlere göre halk %30 fakir-

leşmiştir. Reel sektör %40 civarında kayba uğramıştır. Önümüzdeki aylarda daha fazla sağlam veri ile konuşabileceksek de Kasım-Şubat döneminde ücretli kesimin aldığı yaranın neredeyse iyileştirilemez bir noktada olduğu kesindir.

Eğer bu modelde ısrarlı olunursa, bundan sonra, ülkenin son derece ucuzlaşmış, mali yapısı bozulduğu için batan geminin mallarına dönüşmüş bankaları ve sanayi işletmelerini, yabancı yatırımcılar yok pahasına satın alabilecekler, iyice yoksullaşmış ve esnekleştiril-miş bir emek piyasasında son derece ucuz emek kullanma olanağına kavuşacaklardır. Bu arada ülkenin sosyal dokusu hızla dağılacaktır.

Bu sonuçlar 1997 Temmuz ayında Tayland'da açığa çıkan, Ocak 1998'e gelindiğinde Güney Kore, Malezya, Endonezya'ya da sıçrayan daha sonra ise patlamaya hazır bir bomba görüntüsündeki Rusya'yı da kaplayan krizle birlikte ortaya çıkan durumdur.

IMF ve Dünya Bankası tarafından Uzak Doğu Asya ile sınırlandırılmaya çalışılan bu salgın çok kısa bir zamanda global kriz mertebesine ulaşmıştır.

Bu tarihten itibaren IMF-Dünya Bankasına yöneltilen eleştiriler daha yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Çünkü kriz içinde kıvranan hangi ülkeye el attı ise halklarına daha büyük felaketler hediye ederek ayrılan IMF-Dünya Bankası ikilisi inandırıcılığını yitirmiştir.

26 Şubat 2001 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde Türkel Minibaş aşağıdaki talepleri sıralamaktadır.

"Eğer hükümet yeni programda ısrarlıysa, öncelikle programın temelini oluşturan yaptırımları üretici ve tüketici konumundaki halka; piyasaları yöneten ve yönlendirenlere doğru ve anlaşılır dille anlatmalı. Ekonomideki tüm aksaklıkların düzeleceği umudunu pompalamaktan vazgeçmelidir.

*Dezenflasyon programının enflasyona karşı savaş programı olmadığı dolayısıyla fiyatların düşmeyeceği, fiyat artış hızının kontrol altına alınacağı anlatılmalı,

* Farklı gelir gruplarının bu süreçte yaşam standartlarını koruyabilmeleri için gerekli araçlar sunulmalı;

*Yapısal reformların devletin denetim ve/veya desteğindeki sektörlerin rehabilitasyonu olmadığı; bu sektörlerin piyasa ekonomisi koşullarına göre biçimleneceği ve koşulları dile getirilmeli;

*20 yıldır anlatılan kamu kuruluşları zarar ettiği için özelleştirileceği masalı yerine özelleştirmenin gerçek yani ideolojik nedenleri geniş kitlelere aktarılmalı;

* İmalat sanayiindeki alt sektörlerin cesametin üstünde büyüdüğü; küçük ve orta ölçekli ölçeklilerin birleşmelere gitmedikleri takdirde iflasların hızlanacağı ve kurtarılmayacakları uyarısı yapılmalı;

* IMF ile imzalanan stand-by anlaşmasında, öz ve ek niyet mektuplarında yer alan yaptırımların kapitalizmin globalizasyon sürecine eklemlenmek adına olduğu itiraf edilmelidir."

Doğrusu Minibaş'in yukarıda söylediklerine biz de hak veriyoruz. Ama Minibaş'a ve herkese soruyoruz:

Siz dünyada bu kadar açık konuşan bir sermaye iktidarı ya da ideologu hiç gördünüz mü?

TÜRKİYE, SOL ve ÖDP'DE MEVCUT DURUM ve SOSYALİST GÖREVLER

İlhan Kamil TURAN

Yakın dönem Türkiye'sinde solu etkileyen gelişmeler

Türkiye yeni yıla ağır bir hava eşliğinde girdi. F Tipi Cezaevleri eksenli direniş yerini mutlak baskı ve katliama, emek güçlerinin 2000 yılının yaz aylarından itibaren yaşadığı göreli hareketlilik ise yerini tepkisizliğe bıraktı. Türkiye'de en berbat yıl dönümlerinden biri yaşandı. Sol/sosyalist bakışın ötesinde, sıradan insan için de kasvetli bir atmosfer vardı. Türkiye son yıllarda kah 28 Şubat tanklarının, kah polis ordularının yürüyüşleriyle belirleniyor, ekonomik-sosyal koşullar gitgide geriliyor, temsili siyaset alanı olan siyasal partiler ve parlamento genel gidişte etkili olamıyor, her biri bir öncekinden daha aktüel ekonomik, siyasal olay ve gelişmeler, medyanın da etkisiyle herkesi derinden etkiliyordu. Anketlerde, Cumhurbaşkanı ve Ordu "en güvenilir" idiler, ama hangi ölçütler içinde, kimlerin karşısında, ve en önemlisi bu kurumlar geniş kitlelerin ekonomik-sosyal koşullarının iyileştirilmesinde de bir "umut" vaadedebilirler miydi; elbette anketlerin konusu böyle belirlenemezdi.

Türkiye yalnızca 2000'in son aylarının ya da son yılların değil, aslında yaklaşık olarak 20 yılın yükünü sırtında taşıyor, bu yılların birikiminin ifadesi olan kristalize yönelimler içinde sıkışıyordu. Bu nedenle bütün olup bitenlerden, elbette ki sıradan vatandaş ile sosyalistler, en fazla etkilenenleri oluşturuyordu.

Sıradan insanın tüm bunalımlı koşullarına karşın benimser göründüğü "nötr" durumu, kuşkusuz ülkeyi yönetenlerin lehine bir avantaja dönüştü durdu. Sosyalistlerin sıkışmışlığı ile gelişmelerin hızı ve olayların çap büyüklüğü karşısındaki ürkekliği de aslında aynı sonuca yol vermekte, fakat kendi içinde başka bir şekilde anlamlanabilmektedir. Bu anlamlanma, tamı tamına bir geri çekilmeye tekabül etmektedir. Türkiye'deki gelişmelerin karşısında bütün solun tutumu ve gerçek durumu budur.[*]

---

[*] Örneğin Ufuk Uras, televizyonlarda ütopik bir "21.yüzyıl sosyalizmi"nden söz ederek, sıradan insanların ve ülkenin somut gerçekliklerinden kopabiliyor; tek perspektif olarak sunduğu "demokrasi/demokratikleşme"yi talebelere eşit olarak verilen "ev ödevi" derekesine düşürüp, bıraktığı "naif bir siyasetçi" izlenimiyle yetinebiliyor. Bu, aslında gerçek bir "yenilenme"nin başarılamaması ve "yumuşak izlenim bırakma ile yetinme siyaseti"dir. (Uras'ın bu tutumu, bilindiği gibi ÖDP'nin "geri çekilme"sinin başlıca göstergesi değildir; bu, Uras'ın her zaman bıraktığı genel bir izlenimdir. Ancak Uras'ın cezaevlerindeki katliamlar sırasında çıktığı bir televizyon programı - CNN Türk'teki- ÖDP ve bütün sol açısından önemli bir fırsat sunuyordu; gerek bu program gerekse daha sonra başka televizyon programlarındaki konuşmalarının 2.Konferansa sunulan Çalışma Raporu ile son dönem parti yönelimlerinin epey gerisine düşmesi itibarıyla anlamlanmakta, kendini tekrar eden bir Uras ve ÖDP, solun "geri çekilme" tablosu içindeki yerini almaktadır.)
SİP'in Nazım kampanyalarıyla oyalanması, EMEP'in haklı olarak çok önemsediği sınıf sorunlarında pratik politika alanında iddiasızlaşması, devrimci demokratların cezaevi merkezli mücadele

Peki neden böyle olmuştur? Bırakalım 20 yılın birikimlerini, son 3 yıldaki sol açısından kayda değer gelişmelere baktığımızda yukarıda yapılan "geri çekilme" belirlemesiyle ilgili net ipuçlarına ulaşabiliriz.

Bunların ilki 28 Şubat'tır. 28 Şubat, 12 Eylül'ün bir *devamı*, yeni koşullardaki bir *uzantısı ve tamamlayanı* olarak gündeme gelmesine karşın hiçbir sosyalist parti özel olarak 28 Şubat karşıtlığına girişmemiştir. SİP "gericiliğe karşı mücadele"nin siyasal islama karşı boyutunu 28 Şubat ile anımsamış, EMEP ile ÖDP ise iki arada bir derede politikalar gütmüşlerdir. ÖDP'nin "ne refah yol ne hazır ol!" politikası* ise, gerçekte 28 Şubat karşıtlığı değil, orta yolculuğun tipik bir tezahürü olarak, karşı çıkılan iki olguyu da bir *eşitleme* ilişkisi içinde ele almış, böylece güncel olan ile asli olan arasındaki ağırlıklar gözden kaçırılmıştır. Böylece 28 Şubat'ın oklarını üstüne çekmeme 'becerisi' gösterilirken, ÖDP'nin, gerçekte liberal sağ'ın da benimsediği/kullandığı "çok kimlikli, çok kültürlü .." söylemi ile, başta Uras'ın başına hep gelen şu "yanlış anlamalar" bahsini tersinden doğrularcasına, siyasal islama hoşgörü sonucunu üretecek *ikiliklere* düşülebilmiştir. Öte yandan bu durum, "düzen içi" ya da "egemen güçler içi çatlaklara" oynama alt-burjuva reformculuğunun bir izdüşümü olarak da kendini göstermiştir.

İkinci gelişme 18 Nisan seçim sonuçları olmuştur. Bu sonuçlar, yani milliyetçi/sağcı Türkiye ile, ÖDP nezdinde solun güçsüzlüğü sonuçları, 28 Şubat yanı sıra ÖDP ve solun sınırlarını ikinci kez göstermiştir. Anımsayalım, ÖDP'nin diğer ve geçmiş soldan "farklı tarz", EMEP'in "işçi sınıfı"na yönelik, SİP'in ise "öncülük" konularındaki iddiaları, açık ya da örtük solun kitleselleşmesini, gelişmesini vb. öngörmekteydi. (Diğer sosyalist çevrelerin farklı kanallardan ama özde aynı iddialılıklarını da unutmayalım ki, onlara da haksızlık etmiş olmayalım!) Aslında hepsi de bir diğerinden farklı bir tarz iddiası ve dolayısıyla o tarzın doğrusal gelişme ve giderek "tekleşmesi"ni öngörüyordu. Ancak bütün bu iddialar

---

anlayışlarına daha sıkı bir şekilde sarılmaları vb. bütün eksi'ye dönüşen görüntüler, sözü edilen "geri çekilme"nin farklı tezahürleridir.
İstanbul'daki polis ordusu yürüyüşünün ertesi günü, 12 Aralık'ta Ankara'daki olaylar üzerine oluşan ve içinde ÖDP, EMEP, SİP, HADEP, DBP, KESK, TMMOB, TTB, ÇHD, İHD vb. 15'i aşkın kuruluşun genel merkezleri düzeyinde oluşan platformumsu oluşumdan, SİP'in bakire Meryem'i çağrıştırırcasına çekilmesi, EMEP'in ÖDP'nin "emek ve demokrasi sorunları" vurgusunu hemen sahiplenerek mütevazi bir konumlanışı yeğlemesi ve ÖDP'nin bu oluşumu sönümlendirmesinin, KESK-TMMOB-TTB'nin buna dünden hazır olmasının, hepsinin "makul" ve "açıklanabilir" gerekçeleri vardır; ancak bu tablodan ne direniş, ne "emek ve demokrasi güçleri"nin bilmem hangi mücadelesi, ne de "toplumsal muhalefet" çıkar. Bu tablodan, geri çekilmenin çeşitli tezahürleri ve "evli evine, köylü köyüne" siyaseti çıkar.

*ÖDP, "ne refah yol ne hazır ol!" yanı sıra, "ne Saddam ne Sam" ve "ne Şam ne Sam" kısırlığına da düşmüştür.

herkesin elinde kalmış, kimse muradına erememiş, ama en önemlisi kendi içleri ve hitap ettikleri kesimler nezdinde "iddia itibarı" erozyonuna uğramışlardır.*

Özel olarak ÖDP'de ise durum daha vahimdi: ÖDP yönetimindeki çoğunluk, geçmişindeki popülist/halkçı yönelimin aynı yöntemi ile (çünkü popülizmin bir biçiminde, ki bu daha çok sol cenahta olanında görülür, kendi muradını "halkın muradı" olarak görür) seçim sonuçlarını, %5-6'lardan başlatıyor ve hatta bu kesimin dolduruşuyla taraftarlarının "seçimlerden sonra Türkiye ÖDP ile aydınlanacak" tiradlarına tanık olabiliyorduk.** Sonuç hazin bir şok'tur. Tabii daha sonra ÖSP ve SEP saflarında seçim sonuçlarına ilişkin kendilerinin de inanmadığı gerekçeler uyduruldu: "SEP'liler HADEP ile ittifak yapılmadığı için ÖDP'nin seçim faaliyetlerinde çalışmamış" ya da "HADEP ile ittifak yapılsaymış..."; sanki iki iddia da birbirini doğruluyor, birbirinin önermelerine mutlak güç katıyordu. Türkiye'yi görmüyormuş, anlamıyormuşçasına.. İçe dönük inandırıcılık mekanizmalarıyla, dışa dönük inandırıcılık mekanizmaları arasındaki kopuklukları üretircesine.

ÖDP ve solun sınırlarını gösteren üçüncü gelişme, genel olarak Kürt sorunu, özel olarak da Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilme ön günü ve getirildiği

---

* Konu dışı gibi görünse de unutmamak gerek. Bir: ÖDP içi platformlardan SEP'in, ÖDP'nin, Danışma Meclisi kararlarını hiçe saydığı şeklindeki iddiasının uydurma olduğuna ilişkindir. Çünkü ÖDP, söz konusu Danışma Meclisi uyarınca, ÖDP'yi eksen alan "seçim çatısı" için zemin arayışlarına girişecekti; girişti ve HADEP kendi çatısını sundu. ÖDP Danışma Meclisi'nin kararında, ÖDP'nin çatısı, hukuksal bir dille açıkça anlatılmıştı. Unutulmaması gereken ikinci nokta ise şu: ÖDP; HADEP, EMEP, SİP ve meslek/kitle örgütleriyle yaptığı ilk tur görüşmelerde önerileri aldıktan sonra, EMEP ve SİP ile (ve dolayısıyla başka sosyalist çevrelerle) yapıcı bir seçim işbirliğine girebilecekken, bu partilere her zaman yaptığı gibi, çirkin bir büyüklük kompleksiyle davranmış ve gereken yanıtları almıştır. (Bütün bunlar, ÖDP içi tutulan görüşme tutanaklarında mevcuttur, kanıtlayabilirim.)

ÖDP için hazin olan, yalnızca Ankara'daki üye sayısı SİP'in toplam üye sayısını aştığı aşikar olan ÖDP'nin, Ankara'daki eylemlerde SİP ile çoğunlukla bir "eşitlenme" yaşaması; EMEP ile de örneğin bir parti kongresi/gecesi niceliğinde aynı eşitlenmeyi yaşaması, hatta ÖDP ile EMEP'in "harekete geçirilebilir üye/kadro" oranında EMEP'in göreli olarak daha başarılı olmasıdır. (ÖDP'nin SİP ve EMEP ile değişik düzeylerde eşitlenmesi, ÖDP içinde değişik durumlarda, kimi parti etkinliklerine çoğunluk- azınlık/lar katılımında aynen yaşanabilmektedir.)

** Gerçekçilik, halkın nabzı, günümüz koşullarının 1960-70'lerden farklılığı, Türk/Türkiye toplumunda *yapısal* olan milliyetçiliğin Kürt sorunuyla ivmelenmesi.. Ben bütün bunların, ÖDP'deki çoğunluk yönetiminin hiç gözetmediği, kestiremeyeceği şeyler olduğunu sanmıyorum. Sanırım burada bazı argümanlarının tersine şöyle *kötü bir siyaset ve inandırıcılık tarzı* var: Siyaset güçleri seferber edebilme sanatıdır, önemli olan insanları inandırmaktır, onları belirli yoğunlaşmalarla yönlendirmektir.. Sonrası? Sonrasında ise, nasıl olsa taban inisiyatifi yok ve bugün için mümkün değil ki.. Peki de, sosyalistlerin "sosyalist iyimserliği"nin bir rolü yok mu, denirse. Bence gerekli olan bu iyimserliğin iki sınanma koşulu vardır: Birincisi, doğru/yerinde bir gerçekçilik (öngörüsü); ikincisi de iyimserliğe ilişkin olay/gelişme/dönem sonrası ortaya çıkan nesnel/somut bütün'ün ta kendisidir. Bu iki boyut dışında sosyalistlerde iyimserlik hastalığına geçit verilmemelidir. Birincisi analiz gücüne, ikincisi ise yetmezliğine ilişkindir.

dönemki milliyetçi-şoven dalga karşısında duyulan ürküntüdür. Özel olarak ÖDP, bu günlerde "sokağa çıkmama" genelgesiyle kendi içini daha fazla demoralize etmişti. EMEP ve SİP'in bir eksisi ise, ÖDP gibi güncel politika ve her an topluma hitap yükümlülükleri olmadığı için, gerek bu konuda gerekse burada ele alınan bir çok konuda güncellikten uzak durmayı yeğlemiş, içlerine ve çevrelerine yönelik genelde doğru yorumlar yapmakla yetinmişlerdir.

Dördüncü gelişme ise Aralık 2000'de, yanlış bir eylem olan "ölüm oruçları"nın* bahane edilerek genel olarak demokrasinin/bazı hak ve özgürlüklerin alanının daha fazla sınırlanmasıdır. *28 Şubat'ın izlediği devletin ve toplumsal yaşamın yeniden yapılanma ve onarım programı*, Avrupa Birliği konusundaki genel yörüngenin belli olması vb. arka plan fonları, Aralık ayında önüne ilk çıkan şeyi kendine uygun bahaneleri haline kolayca getirebilmiştir. Burada da ÖDP ve sol, daha önce bir dipnotta değinildiği üzere, etkisiz kalmışlardır. Etkili olma doğrultusunda bir iradeden yoksun davranmışlardır. Genel gidişatın görünümü, bu sürece karşı yapılması gerekenlere baskın çıkmıştır.

Ve en sonu, özelleştirmelerden sosyal güvenlik (güvensizlik)'e, IMF politikalarından bir parmak ballık ücret artışlarına kadar bir dizi sınıfsal-toplumsal sorun karşısında sol, en genel anlamda emek güçlerinin kendiliğinden tepkilerinin arkasından bile yeterince gidememiş, bölük pörçük, son derece cılız tepkilerle sınırlanmıştır.

Özet olarak bütün bir sol, tüm bu gelişmeler karşısında bir parametre oluşturamamış ve geri çekilmeci edilgen bir yönelimi benimsemiş görünmektedir. ÖDP açısından ise bunlara, "parti olmayan parti" den başlayan kuruluş öncülleri/belirlenimleri, temel felsefesi, sivil toplumcu programatik yönelimleri vb. de eklenmelidir. ÖDP, bunlarla yol alamayacağını görmüş; ancak 2. Kongreye sunulan Çalışma Raporu'na içkin bazı yönelimleri de "iktidar"ından

---

*Yanlış bir eylemdir çünkü, bir: Cezaevlerini "sınıf mücadelesinin merkezine oturtma" anlayışına dayanmaktadır. İki: Amaçlanan reformlar, kelimenin gerçek anlamıyla *devrimci* bir yaklaşım açısından asla ölümcül boyuta sahip kılınamaz. Üç: Cezaevlerindeki baskılar ve çeşitli "mimari" kılıflı uygulamalar, ancak konjonktürel olarak geriletilebilir, dolayısıyla "içeride" olsun "dışarıda" olsun sosyalistler konjonktürel çoğu kazanımları nihaileştiremezler. Dört: devletin cezaevlerindeki devrimcilere/sosyalistlere ve sol tandanslı insanlara yönelik izlediği siyaset esasen *tarihsel bir öç alma siyaseti*dir, dolayısıyla buna karşı mücadele uzun erimli ve soluklu kılınmalı, direnişin güncel bürünümleri ile uzun erimliliği arasında geçişkenlikler sağlanmalıdır. Beş: eylemi yürüten örgütler, özellikle de DHKP-C, militanını özne değil, kullanılabilir bir nesne olarak görmekte, ayrıca 1984'teki ölüm orucundan farklı olarak üst düzey yöneticilerini, savundukları "politik-askeri önderliğin birliği ilkesi"nin tersine çok fazla korumaktadır. Altı: Bu eylemin zamanlaması da yanlıştır, emek güçlerinin eylemlilik programları aylar öncesinden biliniyordu, dolayısıyla bu eylemlerin çelinmemesi gerekiyordu. Ama bütün bunlar şu demek değil: "Ölüm oruçları olmasaydı ortalık güllük gülistanlık olacaktı." Hayır, yazının bütününden çıkarsanacağı gibi, Türkiye'de devletin özel bir atağı, yeniden yapılanma/yeniden onarma hamlesi vardır ve ağızla kuş tutulsa, en güler yüzlü sosyalizm savunulsa (ki bu da yapılmıştır), Aralık 2000'deki ve bugünkü Türkiye tablosu yine var olacaktı.

"muhalefet"ine kadar içselleştirememiş, "demokratikleşme"ci ve "konjonktürelci" yönelimle, söz konusu Rapor en başta kendi içinden kuşatılmıştır. Kısacası ÖDP artık durmuştur.

Avrupa Birliği ile ilgili durum ve Türkiye'nin uluslararası konumlandırılışı

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi konusunda, görmek gerekir ki, "evetçi" olmayan bazı sosyalistler de bir şekilde "bu iş ne getirir, ne götürür"ü inceden inceye düşündüler. Gerçekte ise, Türkiye'nin AB'ne aday üyeliğe alınışı, üyelik sürecinin bir iç dinamiği olarak şekillenmekten ziyade ABD'nin AB'ne bu konudaki ısrarı nedeniyle olmuştu. Bunun nedeni ise AB'nin Türkiye'ye, Türkiye'nin de AB'ne yararlı olacağı vb. bir gerekçeye değil, tamamen Avrasya stratejileri/senaryolarına dayalı olması idi. ABD ile AB arasındaki çelişkiler bir yanda saklı tutularak, Türkiye'nin AB süreçlerinde (dikkat çekmek istiyorum: AB içinde değil, AB süreçlerinde) iki tarafın da işine gelen bir misyon üstlenmesi, Avrasya senaryolarında ABD ile AB'nin ulaşabileceği en iyi uzlaşma noktalarından birini oluşturuyordu.

Lakin solumuz, AB'nin ne götüreceğinin ne getireceğinden daha fazla olduğunu göre göre, ABD ile AB uzlaşmasının kapsamını atlaya atlaya Türkiye'nin AB'ne bir şekilde girebileceğini evetçi, "havetçi", "nayırcı" bir şekilde bekleyebildi.* En sonu konu, kendi mecrasında, bu kez kendi iç dinamiklerince belirlenmekte. Türkiye'nin çıkaracağı Ulusal Program ne kadar "iyi" olursa olsun Türkiye** ile AB'nin baş başa kaldığı ortamda, Avrupa ülkelerine göre coğrafi yayılımı ve devasa nüfusu ile Türkiye, Avrupa için tam bir baş belasıdır. Kapitalizm olsun, emperyalist kapitalizm olsun, aldığından daha fazlasını (veremez, vermek istemez değil) kesinlikle vermez.

Türkiye'nin AB'ne girmesi bir tek koşulda olasıdır, o da bugünkü AB'nin kabuk değiştirerek "çekirdek Avrupa"yı (1) ve bunun yanı sıra çevre ilişkilerini düzenleme hiyerarşisini oluşturduğu durumda. Ancak bu durumda, çekirdek Avrupa ile periferi Avrupa arasındaki al-ver ilişkisinde daha fazla emperyalist bir karakter söz konusu olacaktır.

Türkiye-AB ilişkilerinde olsun başka konularda olsun, devlet merkezi stratejik/uzun erimli bakışına bağlanmak üzere (ki burada bu merkeze göre demokrasi –bu artık çoğu kez sivil kılıklı/asker kafalı hükümet-parlamento

---

* AB'ne evet diyen öbeklerin içinde bu tutuma sıcak bakmayanlar ile, hayır diyen öbeklerin içinde evet diyenlerin de bulunduğu, sendikalarından meslek örgütlerine ve ÖDP'ne kadar geniş bir yelpazede konuya sıcak bakanların çoğunlukta olduğu; kafası karışık olanların çoğunun da sıcak bakma eğilimini taşıdıkları bilinmektedir.

** Türkiye dendiğinde, bunu kendi başına ve kendi içinde değil, uluslararası bağlaşıklıkları, Avrasya-Ortadoğu ve Balkanlar'daki misyonları ile birlikte değerlendirmek gerekir.

anlamına gelmektedir-, artık, harekete geçirilebilir-yedeklenebilir sivil güçlerin örgütlenmesi yanı sıra gerekli pragmatik bir vitrin işlevselliğiyle belirlenir) güncel gelişmelerde, genellikle pragmatik olmanın yanı sıra kamuoyunu aldatıcı, kendini saklayıcı bir çizgi tutturmaktadır. Öte yandan bu merkez, uzun erimli politikayı "gündelik" gelişmelere giydirmeye çalışmaktadır. Süleyman Demirel'in, siyaseti temkinli bir şekilde tanımlarken, " bir hafta sonra ne olacağı belli olmaz" sözlerine sıkça sığınmasının bir nedeni de bu realitedir.

Türkiye'deki bir çok siyasetçinin ve iş çevrelerinin elini kolunu bağlayan bu "realite", uzun erimli siyasetler demetini, en çok bağlı olduğu emperyalist merkezle ilişkileri ve esasen oradan gelen veri ve yönelimlerle belirlemektedir. Türkiye "AB'ne girilecek mi, girilmeyecek mi" ya da "girilmeli mi, girilmemeli mi" minvalinde tartışa dursun, ABD'nin bu konuya bakışı satır aralarında oldukça nettir. "CIA'ya bağlı Ulusal İstihbarat Konseyi (National Intelligence Council) ve Amerikan istihbarat örgütleriyle ilişkili vakıf ve üniversitelerden uzmanların Eylül 1999'da ortaya çıkardığı", "Küresel Eğilimler 2015" adlı ve "Ulusal Dış İstihbarat Heyeti" tarafından onaylanan (bu heyetin başında CIA direktörü George Tenet bulunuyormuş) bir raporu aktaran Güneş Halıcıoğlu'na göre, "Türkiye'nin her alanda yaşayacağı sorunlar, ülkenin AB'ye girmesini imkansız hale getiriyor." Raporda Türkiye'ye ilişkin yer alan bazı saptamalar şöyle: "Değişen politik dinamikler, kimlikler arası çatışmalar, ırkçılık, din ve sivil toplumdaki gelişmeler Türkiye'nin iç gündemini oluşturacak. Ankara kendini bölgedeki düşmanlarıyla toplu imha silahları, enerjideki politik ve ekonomik sorunlar ve su kaynakları gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışırken bulacak." "AB üyeleri Türkiye'nin üyeliğine sadece ekonomik performansına göre değil, bu çatışmalar ve politik sorunlarla dolu gündemle nasıl başa çıkacağına göre de karar verecek. Türkiye'nin başarısında kıstas özel sektördeki başarısı ve Batıyla bütünleşmesi olacak." "Türkiye sadece kendi sınırları içindeki politik, kültürel ve kimlik sorunlarıyla boğuşmakla kalmayacak, sınırlarında gerçekleşen gerginlikler de ülkeyi etkileyecek."(2) ABD, Türkiye'ye beylik "batıyla bütünleşme", "özel sektördeki başarısı" gibi eskimiş önermeler yanı sıra bol miktarda "öcü/sorun" gösteriyor ve iç politikaya dayalı dış politika ile dış gereklere uygun bir iç politika birleşimini sunuyor. Türkiye'deki siyasal üst yapıda zaten hep bu gereklere göre belirlenmemiş midir?

Öte yandan Türkiye ile AB arasındaki "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)"ne ilişkin gerilim de ABD lehine işlemektedir. "AGSK denilen bu sürece ilişkin NATO Bakanlar Konseyi'nin alması gereken kararlar, Türkiye'nin komuta/karar sürecinden dışlanması yüzünden alınamıyor. Aslında bu kilitlenme hali, bağımsız bir AB askeri gücünün geliştirilmesi fikrinden hoşlanmayan ABD'nin de işine geliyor. Türkiye (yani TSK Genel Kurmayı) ise komuta kademesinde yer almadığı bir askeri/siyasal oluşumun, Ege, Kıbrıs, Kürt sorunu vb. konusunda ileride alabileceği kararlardan çekiniyor."(3) Bu konudaki gelişmeler ile Türkiye'nin AB'ne yönelik politikaları arasında da bir bağ var. Yavuz Alogan bu gelişmeleri şöyle değerlendiriyor: "NATO ittifakı, bugüne kadar

yaşanan bütün uluslar arası ve/ya da bölgesel krizlerde Türkiye'nin başlıca güvencesi oldu. Ancak AB'nin, AGSK kapsamında kendi güvenlik örgütünü kurma girişimleri Türkiye'nin bu güvencesini zayıflattı ve bardağı taşıran son damla olarak askerlerin AB'ye karşı kesin tutum almalarına yol açtı. 2003 yılına kadar kurulacak AMG'nin (Acil Müdahale Gücü) komuta kademesinde Türkiye'nin yer almaması, NATO'nun katılacağı ortak askeri harekatlarda Türkiye'nin bir piyon olarak kullanılması anlamına geliyor."(4) Türkiye emperyalist sistem içindeki geleneksel konumu ile daha aktif konum geriliminde, son 10 yılın dilemmasını yaşamaya devam edecek görünüyor. Ancak her durumda Türkiye'nin iç dengeleri, ilk olarak yapısal kapitalist bunalımları ve birincisiyle bütünlenen ikinci etken olarak bölgesel ya da köprü konumuyla Ortadoğu'dan Balkanlar'a ve Avrasya'ya kadarki uluslararası fonksiyonlarınca belirlenecektir. Açıkçası buradan Türkiye'nin içine baktığımızda, iyi-kötü bir burjuva demokrasisi anlamında da aydınlık bir Türkiye manzarası çıkmamaktadır. Türkiye, burjuva demokrasisi ile ilişkisini, (dünden bugüne çizgi de odur ki), en alt düzeyde sürdürecektir.

"Türkiye'nin uluslararası fonksiyonları"nı beylik bir söz olarak görmemek gerekir. Bugün Türkiye'nin stratejik önemi, soğuk savaş dönemiyle kıyaslanabilir düzeyde artmıştır. Atogan, NATO'nun 16 kriz senaryosundan 13'ünün Türkiye ile ilişkisine işaret ediyor. Yalnızca bu bile, Türkiye'nin olağan ötesi önemine ve iç dengelerinin nasıl şekilleneceğine (ve tabii ki "devrimci durum olasılıklarına" da) işaret etmektedir. "ABD ve Avrupa arasındaki sorunlu ve çelişkili birlik ile Şanghay Beşlisi arasındaki rekabetin en kritik bölgesini Türkiye oluşturmaktadır. NATO'nun hazırladığı 16 kriz senaryosundan 13'ü Türkiye'nin çevresinde yaşanacak sıcak çatışmalara ilişkindir. Türkiye, Ege-Kıbrıs sorununda, Kafkaslar'da ve Kuzey Irak'ta her an yaşanacak yeni gelişmelerle karşılaşabilir."(5)

Açıkça görmek gerekiyor, Türk Genelkurmayı bu gelişmelere uluslararası planda yeterince hazır değildir. Ancak hazır olmanın bir önkoşulu da "içeri"nin nizamını sağlamaktır. Devletin ve toplumun yeniden yapılanması ve onarımı siyaseti aysbergin su yüzündeki "çeteler"ine (Emniyet-MİT/JİTEM/Genelkurmay İstihbaratları arasındaki çelişkilerde ilki aleyhine), sivil siyasetteki merkezkaç kuvvetlere, devlet merkezini ele geçirme girişimlerine, Kürt hareketi ile siyasal islamın geriletilmesine, ayyuka çıkmış yozlaşmalara, banka hortumlamalarına vb. yönelmekte ama bu arada sonuçları çok acı olacak olan 17. IMF stand by anlaşmasına uygun iç siyasal atmosfer yaratılmaya çalışılmaktadır. Yozlaşmaya karşı çıkılır görüntüsü verilmekte ama liberal kapitalist ekonomi düzeneğine, küreselleşmeye biat edilmektedir. Kürt savaşında oluşan milliyetçi dalga ile şeriata karşı oluşturulan laik/Atatürkçü kitle bu operasyonların başlıca kitle desteğini oluşturmaktadır.

Fakat her şeye karşın, acı reçetelerin yol açtığı ve bundan böyle daha fazla yol açacağı sınıfsal-toplumsal sorunlar, milliyetçi/Atatürkçü dalga ile massedilemez ise, Türkiye'yi yakında daha sert süreçler beklemektedir. Ancak paradoksal olan, bu sert süreçleri önlemek için ve eşikte olan uluslararası ve bölgesel bazı gelişmelere ön gelecek ara rejim aranışlarına epeydir girilmiş olmasıdır. Cumhurbaşkanı Sezer ile Başbakan Ecevit arasında kızıştırılan gerilim de bu yönelimin içinde anlamlanmaktadır.*

ÖDP durumu nasıl görüyor?

ÖDP'nin en son durum değerlendirmesi, cezaevlerine yönelik operasyonlar sırasında yazılmıştı. Uzunca aktaracağım ÖDP Başkanlık Kurulu imzalı bu değerlendirmede şunlar söyleniyordu: "Günün deyişiyle bir 'düğmeye' basılmıştır; fakat şurası bilinmelidir ki, düğmeye tek bir odak tarafından basılmamıştır. Düğmeye çeşitli yerlerden basılmıştır. Düğmeye birbirleriyle kavgalı olanlar; zıt amaçlara sahip olanlar, birbirlerini etkisizleştirmek için basmışlardır. Dolayısıyla bir komplo teorisinden söz etmek de fazla bir anlam taşımamaktadır. **Bir 'iç kavga' vardır. Özellikle devlet katındakiler, kendi aralarında sıkı bir iç kavga içindedirler.** Devletin kendi kurumları arasında (Cumhurbaşkanlığı, hükümet, Genelkurmay, MİT, Emniyet Teşkilatı) çok ciddi bir çekişmenin olduğu artık açığa çıkmıştır. Üstelik hükümetin kendi içindeki çekişmenin de dozu artmaktadır. Nihayet, hükümeti destekleyen sermaye çevreleri ile hükümet arasındaki son kapışma da dikkat çekicidir...

"Peki bu iç kavga neden çıkmaktadır? Artık herkesin kabul ettiği bir olgu şudur ki, Türkiye tarihsel bir dönüm noktasındadır. Bu dönüm noktasının politik adı, AB sürecinin gereklerini yerine getirmek ya da getirmemek ikileminin çözümünde konulacaktır. Türkiye'nin bütün hayati meseleleri (Kürt sorunu, şeriat, özelleştirme; Avrasya, batıya entegrasyon, Kıbrıs-Ege, kısacası yeniden yapılanma sorunları) bu ikileme endekslenmiştir.

"Bir başka olgu da şudur ki, iktidardakiler uzun süredir bu ülkeyi 'yönetemiyor', 'idare' ediyorlardı. Ülke her hayati konuda MGK'nın inisiyatifine bırakılmıştı. Politik yöneticiler ise ülke sorunları karşısında geçici çözümlerle idare ediyor ve çözüm seçeneklerini erteliyorlardı. Şimdi hemen her hayati konuda, farklı her kesimin eteğindekini dökmek zorunda kaldığı bir noktaya sürüklenilmiş bulunulmaktadır.

---

* Ecevit'in ("Böyle olayları, böyle düşünceleri MGK'ya getirmenin özel bir anlamı vardır. Onu telaffuz etmek bile istemiyorum" sözlerindeki) ve bazı yorumcuların imalarına göre, Sezer asker kanadını arkasına alarak çıkış yapmıştır; Cengiz Çandar, Fehmi Koru ve başka bazı yorumculara göre de "Ecevit'in kriz tezgahı", "inceden inceye hesaplı bir kriz" vardır, vs. Bu tür günlük bir dizi çelişki ve çekişmede taraflar ve tarafların arkasındakiler hep değişmektedir, bu görülemeyince günlük gelişmelerin insanı aptallaştırmaması işten bile değildir. Bu nedenle gündelik olanı belirleyen, asıl "arkadaki"nin çok yönlü manipülasyonlarına ve günlük gelişmeler içinden sivrilen kola daha fazla bakmakta yarar var.

"Şimdi, bugüne dek erteledikleri birçok sorunun çözümü konusunda çok acil şekilde karar vermeye mecbur kalmışlardır. Dolayısıyla, bu odakların siyaseten 'çıldırmış' bir durumda olduklarını söylemek yanlış olmaz. Bugün ülkeyi idare edenlerin (hükümetin, partilerin, Meclis'in, MGK'nin, MİT'in, Genelkurmay'ın, Emniyet'in, TÜSİAD'ın, İTO Başkanı'nın) söylediklerinde ve yaptıklarında bir akılcılık, mantıksal bir iç tutarlılık bulmak mümkün değildir. Aslında her odak kendi derdine düştüğünden böyle bir kaygıları da yoktur. Dolayısıyla, bugün için, yani çok kısa dönemli olarak, sadece onların söylediklerine ve yaptıklarına bakarak anlamlı politik sonuçlar çıkarmak mümkün değildir."

Başkanlık Kurulu'nun aziz değerlendirmesi, buraya kadar katastrofik bir Türkiye tarif etmektedir. Üstelik bu tablodan " anlamlı politik sonuçlar çıkarmak mümkün değildir" de deniyor. Ama konu ölüm oruçlarıyla ilgili gelişmelere gelince hemen anlamlı sonuçlar çıkarılıyor: "Kendi çözümsüzlükleri karşısında ve toplumsal muhalefetin sesini çıkarmaya başladığı bir dönemde, ölüm oruçlarını bahane ederek sergiledikleri 'çılgın vahşet', başvurabilecekleri tek çözüm olarak gündeme gelmiştir. **Tam da IMF'nin dayatmalarını hayata geçirmek üzereyken toplumsal muhalefetteki en ufak bir kıpırdanmadan bile ürker hale gelen hükümet, bu sayede en vahşi, en baskıcı yıldırma politikalarını hızla devreye sokmaya girişmiştir.**

"Bugün bu ülkenin bütün solcuları sağduyulu olmak zorundadır. Öfke ile kalkıp zarar ile oturmayacağımız; öfkemizi, haklılığımızın zeminini pekiştirmek ve bu zemin üzerinde yeniden ayağa kalkmak için kullanacağımız bir politikaya sahip olmalıyız. (...)

"Haksız olanların istediği yer ve zamanda onlarla kavgayı sürdürmek, haklıyken haksız duruma düşme tehlikesini taşır. Şu içinde bulunduğumuz 'hassas günlerde' (dönemde değil!) sorunların daha geniş kesimlere taşınması ve yeniden çok daha güçlü bir biçimde taleplerin yükseltilmesi için yapılması gereken, gelişmeleri bütünlüklü bir demokrasi mücadelesi düzleminde değerlendirmek ve bu düzlemde inisiyatif sahibi olabilmektir."(6)

Sondan başlayalım, ister şu yuvarlak söz olan "emek ve demokrasi mücadelesi", isterse Başkanlık Kurulu'nun diliyle "bütünlüklü bir demokrasi mücadelesi", her ne denirse densin, bunun için gerekli "inisiyatif" zaten ÖDP'de idi ve ilk dipnotta belirttiğim gibi ÖDP bu olanağı da tasfiye etti. Dolayısıyla son iki paragrafta söylenenler içtenlikten yoksun boş sözlerdir. Daha önce söylenenlere gelirsek, herhalde Başkanlık Kurulu da bu ülkede ara rejim/otoriter yönelimlerin vs. farkındadır. Böyle olduğuna eminiz. Peki o halde neden eşdeğer ve eş güç sahibi olmayan kurum, kuruluş ve kişilerin sözlerine ve aralarındaki çelişkilere bu kadar yer biçilmekte, sonra da bunlardan "anlamlı politik sonuçlar çıkmaz" yollu sözler sarfetmektedirler? Birbiriyle çelişir gibi görünen ama aslında birbirini tamamlayan bir politik pasifizmdir söz konusu olan: Bir: 'Soğukkanlılığı duygusal nasırlaştırmaya dönüştürmeden hiç bir şey yapmamak gerekir.' İki: 'Düzenin

çatlağı o kadar çok ki..' İşte bu değerlendirmeyi yapan kurulu, ÖDP'nin ilk 4 yılına gömmek gerekir. Kim bilir, belki de 1970'lerin 80'lerin düzen içi çatlak arayan TKP'ne, TİKP'ne vd. doğru ışınlamak da düşünülebilir..

Uçları birbirine bağlayalım, bakla daha önce çıkarılmıştır, kendi vurgularıyla yineleyelim: **"Peki bu iç kavga neden çıkmaktadır? Artık herkesin kabul ettiği bir olgu şudur ki, Türkiye tarihsel bir dönüm noktasındadır. Bu dönüm noktasının politik adı, AB sürecinin gereklerini yerine getirmek ya da getirmemek ikileminin çözümünde konulacaktır."** Böylece "emeğin Avrupasına" ulaşmanın yolunun, "artık herkesin kabul ettiği bir olgu"nun kabulüyle gerçekleşeceğini bir kez daha öğrenmiş oluyoruz. Sonra, kimdir bu "herkes": CHP, ANAP, FP, TÜSİAD, ulusal çıkarları koruyarak MHP ve bazı Kemalistler, işine gelince DYP, MGK/Genelkurmay.. (ve bizim cenahtan ÖDP, HADEP, bazı sendikalar -daha doğrusu sendikalarını dünden satmış ya da satmaya hazır bazı yöneticiler-)... Dolayısıyla ÖDP'nin tarihsel rolü de, bu güçler arası saflaşmada yer almaktır.

Bir yandan asıl sorunun AB'ne girip-girmemek olduğunu dayatan bir metin, diğer taraftan eskimiş Emniyet-MİT çatışmasını yanlış bir şekilde güncelleştiren, daha da ötesinde MİT'i yanıltanın Genelkurmay olduğunu anlamayan, en sonunda gerçeği "asker ya da devlet partisi"ni görmezden gelmeye çalışarak, dümeni liberal yönlere doğru çeviren bir metinle karşı karşıyayız. Böylece ÖDP ya da ÖDP yönetimi, bu ülkedeki bunalımın gerçek boyutlarından ve çözüm platformlarından uzaklaşmış olmakta; IMF politikalarına vb. karşı çıkış, bütünsel bir bağlamdan kopmaktadır,vb. vb..

ÖDP ve liberal sağ

Şimdi ÖDP programını ve kuruluşundan bugüne kadarki temel söylemleri anımsayalım.(7) Gerisi gelecek.

Nuray Mert, siyasal krizi inceleyen bir yazısında, "klasik muhafazakar sağ bakış"a göre, toplumun "organik bir varlık" olduğunu belirtiyor ve bu organik varlığın " bir ruhu vardır, siyasi temsil bu ruhu bir merkezde yoğunlaştırma işlevi görür, merkezden uzaklaşanlar bu ruhu temsil etme özelliğinden de uzaklaşmış olur" saptamasını yapıyor. Mert, ardından muhafazakar sağ ile liberal sağın göreli farklarını ve temel tezlerinin aynılığına değiniyor. Önemli bir konu olduğu için uzunca aktaracağım: "Liberal sağın olaylara bakışı farklıdır. Bu bakış açısından; toplum homojen bir bütün değildir, bir çok farklılıkları barındırır, bu gerçeğin kabul edilmesi gerekir, ayrıca bu olumsuz bir şey değildir, toplumun adeta bir 'kültür mozaiği' olması olumlu, zenginleştirici bir şeydir. Dinsel kimlikler tanınmadan laiklik sorunu, etnik kimlikler tanınmadan Güneydoğu sorunu çözülemez, daha önemlisi toplumsal özgürlükler hayata geçirilemez. Bu görüşe göre, bu kimlikler tanınmadığı ve kendilerini ifade etmeleri için onlara alan açılmadığı sürece siyasal krizin çözülmesi söz konusu olamaz. Toplumsal

homojenliği temel eksen kabul eden sağ söylemin hakimiyetini sürdürdüğü ülkemizde, bu bakış açısı ciddi bir aşama olarak kabul edilebilir. Ancak, bu söylem de, kendini takdim ettiği gibi, sağ-sol paradigmasının dışında, 'liberal' söylem değildir, temel kabulleri bakımından sağ söylem içinde değerlendirilmesi gerekir. Sağ söylemin içinde farklılıklar olması ve ülkemizde sağ söylemin kendi içinde çatışma olması bu durumu değiştirmez. Bu bakış, yeni liberal sağ bakış, toplumsal farklılıklardan söz etmektedir, ancak toplumsal çatışmalardan bahsetmez. Daha doğrusu toplumsal çatışmaların zorunluluğundan bahsetmez, ona göre, mevcut çatışmalar farklılıkların kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır, kabul sağlandığı zaman çatışmalar ortadan kalkacaktır. Bu bakış, Batı dünyasında yaygın kabul gören liberal sağ görüşe paralel olarak, toplumsal farklılıkların kültürel farklılıklar olduğunu, toplumsal çatışmaların ise kültürel çatışmalardan ibaret olduğunu iddia veya ima eder. Sağ söylemin bu formülasyonu yenidir, ancak temel kabulü klasik sağ söylemin temel kabulünün aynısıdır; Bu kabul özetle sınıfsal çatışma yoktur, kültürel çatışma vardır şeklinde özetlenebilir.

"(...) Yeni liberal sağın, bu klasik iddiayı, sanayi sonrası toplumda, klasik toplumsal sınıfların ortadan kalkması çerçevesinde ileri sürmesi, aynı bakışın yeniden formüle edilmesi olarak değerlendirilebilir..."

Nuray Mert, devamla, "sivil toplum" konusu ile liberal sağ-yeni sol/ÖDP geçişkenliklerine değiniyor: "Aynı söylemin diğer bir vurgusu olan sivil toplum konusu da sorunlu bir konudur, bunu çeşitli vesilelerle tartışma konusu yaptım. Burada özetle, devletin baskı siyasetlerini eleştiri konusu yaparken, sivil toplumun gelişmesini çözüm olarak öne sürmenin klasik liberal tezi tekrarlamaktan öte bir anlamı olmadığını belirtelim. Kapitalizmin bugün ulaştığı noktada, yani toplumsal iktidar ilişkilerinin neredeyse tümünün ekonomik ilişkiler ağı üzerinden kurulduğu bu çağda, geniş tanımıyla sivil toplumu devlete karşı alternatif olarak görmenin, siyasal iktidara karşı ekonomik iktidarı tanımaktan öte bir anlamı olamaz."

"Diğer taraftan sosyal demokratlardan söz edilebilirse, onlar açısından, siyasal krizin başlıca nedenlerinin 'gericilik' ve 'siyasal kirlenme' olduğu söylenebilir. Bunun dışında kalan sol söylemin sesi çok cılızlaşmış, siyasal tartışma ortamının dışında kalmıştır. Son zamanlarda, ÖDP hareketi çerçevesinde sesi duyulmaya başlayan sol söylemin, yine Batı dünyasında, kısa bir süre tedavüle çıkan 'yeni sol' söylem olduğunu görüyoruz. Herşeyden önce, bir sosyal devlet deneyimi geçirmiş ileri sanayi toplumlarında gelişen ve orada bile çok ciddi sol eleştirilere hedef olan bu yeni sol söylemin bu ülkenin sorunlarını hakkıyla tartışma konusu yapıp yapmayacağı konusunda, bana göre, önemli bir soru işareti vardır. Yukarıda liberal yeni sağ için söylenmiş şeylerin çoğu yeni sol söylem içinde geçerlidir.

"Aslında birçok konuda yeni liberal sağ söylemlerle, yeni sol söylemler şaşırtıcı oranda örtüşmektedir. Bu söylemin öne çıkardığı hususlar; kimlik siyasetleri ve sivil toplum politikalarıdır. Son zamanlarda yaşanan sorunlara ilişkin olarak, soyut bir özgürlük ve siyasal kirlilik söylemi ötesinde akılda kalan hiçbir tespiti yoktur.

Bir sol söylemin toplumsal iktidar ilişkilerine köklü eleştirileri öne çıkarması için illa Ortodoks Marksist olması gerekmez. Diğer bir deyişle, sorun Ortodoks Marksizmin zaaflarından sakınmak ise, bunun yolu toplumsal hayata ilişkin köklü siyasal eleştiriler üretmekten kaçınmak olmamalıdır. Solu sol yapan topluma ilişkin köklü eleştiriselliği olmak gerekir. Türkiye'de gelişmeye başlayan yeni sol söyleme ilişkin sorunları şimdilik bir yana bırakarak kısaca şunu söyleyebiliriz; bu söylem Türkiye'de siyasal krizi kavrama noktasından oldukça uzaktır. Radikal sol söylemle ciddi bir hesaplaşma sonucu olmaktan ziyade, radikal olmak neredeyse ayıp sayılır hale geldiği için, modası geçtiği için radikal söyleme veda etmiş, ancak solun veda etmesi daha hayırlı olacak olan zaaflarını aynen korumuştur.

"Bu zaafların en önemlisi, çok tekrarlanmış olmasının geçerliliğini yitirmesi için bir gerekçe sayılamayacak olanı; 'toplumdan kopuk' olma özelliğidir, yeni sol eski bir hastalığı; toplumla sempatik ilişki kurma özürlülüğünü devam ettirmektedir. Toplumla sempatik bağ kurmak, sağ söylemin mevzusu olan organik bağdan farklı bir şeydir.(...)içinde yaşadığı toplumu ve onun yaşadığı siyasal krizi kavraması zordur. Son zamanlarda yaygınlaşan yeni sol söylem çerçevesinde başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin eğitimli orta sınıfının bir kısmının meselelerini anlamaktan öteye gidemeyiz diye düşünüyorum."(8)

Bir ek ya da yorum yapmayacağım. Anlatılan ÖDP'nin hikayesiydi. Bizler söyleyince nazik arkadaşlarımız bozulabiliyor; başkalarının söylediklerinin daha açıklayıcı ve ikna edici olacağını umalım.

ÖDP nasıl kurulmuştu?*

ÖDP, sözde "solun birliğini" değil "emekçi dinamiklerinin birliğini" hedefleyecekti. Lakin şapkadan çıka çıka, olmayan "yeni toplumsal hareketler"in birliği ya da buna ilişkin bir perspektif çıktı. Devrimcilik ve sosyalizm ancak rütbe-i tenzille, bindir türlü aşağılamayla bu birliğin içinde

---

* ÖDP'nin kuruluşuna ilişkin çok şey söylemeyeceğim. *ÖDP Kendini Anlatıyor* – Güncel Yayıncılık (Temmuz 1996)- ve *ÖDP Tartışmaları* –Alan Yayıncılık, (Temmuz 1996)- isimli kitaplar, ÖDP'nin nasıl zıvanadan çıkmış bir şekilde ve hangi öngörüler ile kurulduğunu açıkça göstermeleri itibarıyla önemli başvuru kaynakları olarak ele alınabilir. Eleştirel bir kitap olarak da Mustafa Bayram Mısır-Mehmet Horuş; *Tarihsel Seyri İçinde ÖDP* isimli kitap gösterilebilir. ÖDP'ye en kapsamlı eleştiriler ile güzelleme dışında en ciddi sahiplenme içinse *Sosyalist Politika* dizileri ile broşürleri ve *Sol Blok* bültenlerine başvurulabilir. ÖDP güzellemeleri için *Yeniden* dergilerine, ÖDP'nin en dağınık ve en az sosyalizm tasavvurlu savunuları için *Kurtuluş* ile *Sosyalist Demokrasi İçin Kurtuluş* dergilerine, ÖDP'nin başına geleceklerin ön kestirimleri için de *Bir Adım* dergisinin son sayılarına bakılabilir.. ÖDP'nin *sol yapma* ihtiyaçları için SEP'in *Tezler*'i ile 2. Kongre'ye sunulan *PM Çalışma Raporu*'na ve 4. PM Toplantısı'nın yayınlanmayan tutanaklarına ayrıca bakılabilir. Son olarak 2. *Kongre Kararları*, bütün bu belgelerle karşılaştırılabilir. Yorucu olacaktır, ama bu uğraştan sonra ÖDP'nin hali ve mecali anlaşılabilecektir.

yer aldı. Keşke solun yani sosyalistlerin birliği olsaydı; çünkü oradan emekçi dinamiklerine uzanmak gerçekten mümkün olurdu.

ÖDP solun ya da sosyalistlerin birliğini hedeflememişti, genel başkanı ısrarla sosyalist bir parti olmadıklarını söylüyordu, ama nedense parti içinde "ÖDP'nin devrimci bir kitle partisi" olunduğu inancı kuytularda yayılabiliyordu. Sahi, ÖDP hem devrimci hem de kitlesel, ikisinden herhangi biri yada ikisini de oldu mu ("hörgücünden yeme" dışında)?

ÖDP, BSP ile GBK arasındaki ilk resmi görüşmeler başladığında, BSP MYK'sında verilen bir bilgiye göre "sosyalist bir parti de olmayacaktı, salt bir demokrasi partisi de". Lakin koca 4 yıldan sonra, koca ÖDP, üstelik şu ünlü Çalışma Raporunca tescil edildiği üzere, bula bula, başlangıcında da varolan "emek ekseni"ni keşfetti. Aslında son derece marksist bir belirleme olan emek ekseninin turşusu kurulmuştu o 4 yıl boyunca, ve çürütülmüştü. Bundan olsa gerek, genel başkanı televizyonlarda hep demokrasi vs. dedi. Çürütülmüş turşu pazarlanmazdı çünkü.

ÖDP kurulmadan önce bazı birlik mimarları, "birlik en devrimci eylemdir" dediler, sosyalizmi boşladılar; ÖDP kurulduktan sonra da "birlik tamamlanmıştır" deyip işin ucunu kapattılar. Sonra "Kürtlerle birlik" dediler. Sonra bu birliğin tuğlaları kendi başlarına atılmaya başlandı.

ÖDP'nin bugünü

ÖDP'nin bugününe ilişkin ayrıntılara, *Sosyalist Politika*'nın "*Partili*" isimli bülteninin Ocak ve Şubat 2001 sayılarında değinmeye çalıştım. Bu yazının başlangıç bölümü, bu bültenin Ocak sayısındaki yazımın bir bölümünü genişletilmiş olarak içeriyor zaten. Daha fazla tekrara yönelmemek için, ÖDP'nin bugünkü durumunun öngörülebilirliğini, eski iki yazıdan örnekleyeceğim. "Öyle görülüyor ki, sol, iç salınımlarını daha bir süre kompleksli bir şekilde yaşamaya devam edecek. Bazı ara yüzeylerin işlenip 'ileri kol'un oluşmasına dek, söz konusu salınımların geliştirici ve saflaştırıcı yanlarının kavgasını hep birlikte yaşayacağız. Bunu ÖDP dışındaki sosyalistler de kendi cephelerinden ve ÖDP ile bazen örtük, bazen açık iletişimle yaşayacaklar.

"(...)Biraz önce dile getirdiğim görüşler, ÖDP nezdinde de olsa, bütün solu etkileyecek şekilde (bu anlamda da Kurtuluş'un söylediğinin tersine birlik tamamlanmamıştır) "harmanlanma" ve "ayrışma" dinamiklerinin aynı anda yaşanacağına ilişkindi. Fakat bu noktada, ÖDP'yi yaşamsal bir eşik beklemektedir. ÖDP ya bu harmanlanma ve ayrışmanın merkez beşiği olacak, ya da söz konusu dinamikleri dışsal bir alana taşıyarak atıl bir konuma geçecektir.

" Kısacası ÖDP, şu anda hataları, yanlışları ve potansiyel dinamikleriyle solda merkezi bir yerde bulunuyor. Tabii buradan bir abartma da geliştiriliyor. ÖDP, bulunduğu yeri henüz doldurmamış durumdadır ve bu yer, güç ve eylem

birliklerindeki olası olumlu bir rol ile doldurulamaz. Merkezi konum, yalnızca ve yalnızca bütünlüklü bir sosyalist siyasal perspektifin asgari de olsa devreye girmesiyle gerçeklenebilecektir. Bu noktada, örneğin HADEP ile temaslarında, genel geçer bir emek ağırlıklı sol parti kimliği, ÖDP'yi yeterince öne fırlatıcı olmayacaktır. Keza EP ile ilişkiler için de geçerlidir bu durum. ÖDP ya sosyalist bir odak olmaya yönelecek, ya da sol öbeklerden yalnızca biri olarak (kendi genişliğinin en alt) sınırlarına çekilecektir."(9)

Bir de GBK-BSP birleşmesi, yani ÖDP öncesi bir yazıdan, ÖDP'nin bugününe ilişkin bir aktarma: "Burada sosyalist solun yeniden harmanlanmasının önündeki bir engeli dile getirmek istiyorum. DY'un 'parti olmayan parti' girişimi ile BSP'deki kimi partili ve hareket geleneğinden gelenlerin birlikte ördükleri, parti olmaya karşı geliştirilen direnç, sonuçta hareket geleneğinin kendini estetize etmesine yönelik sonuçlar doğuracaktır. Buradan devrimci siyasal ve örgütsel form çıkacağına inanmıyorum. Şekilsizliğin formu olmaz. (...) Bu şekilsizliğe örtü olacak bir hareketlilik/eylemlilik formu da yakalanamayacağı için, sonuçta birçok diri kadro heder edilmiş olacaktır."(10) Söylenmek istenen, kurulacak partinin öngörülebilir olumsuzluklardan arındırılmasıydı. Ne yazık ki korkulan, başa geldi.

Ne olmalı ya da sosyalist görevler

Burada ÖDP ile sınırlı olarak yazmayacağım. ÖDP'ye ilişkin olumlu ve olumsuz öngörülerde bulunmuş olmaktan yorgun düştüğümü itiraf etmeliyim. Çünkü olumsuz öngörüler neredeyse bir bir doğrulanmış, olumlu olanları ise "bir adım ileri üç adım geri" temposunda aşındırılmış ve güvenilmez kılınmıştır. Kabul etmek gerekir ki, hareket geleneği ile parti geleneğinin alım şalım ana kollarının, deforme olmuş halleriyle yarattıkları deneyimler ÖDP'de son bulmaktadır. Bu deneyimler, bütün olumsuzluklarına karşın bazı potansiyel dinamikler taşıyorlardı, ancak hep üstünde durduğumuz nedenlerle bir çok olanak bugün harcanmış durumdadır. Bunun, mevcut Türkiye tablosu ve geri çekilmeye hazır ya da zaten geri çekilmiş soldaki karşılığı, parti fikrinin erozyona uğratılmış olmasıdır. Ancak, bu gerçeğe *karşın* şu hareket noktaları unutulmamalıdır. Bir: bugün birleşik, sosyalist ve kitleselliği amaçlayan bir parti zeminine ihtiyaç sürmektedir. İki: Sol öbeklerin doğrusal gelişme süreçleriyle, gereksinilen sol/sosyalist çıkışın başarılma oranı yakın ve orta dönem için sıfır düzeyindedir. Üçüncüsü: Solun yenilgi pisikozu ve ideolojik bulaşıklıklarla hiçbir şey yapamayacağı görülmüş, daha cesaretli ve risk alan, orta sınıflara değil esasen emekçi kesimlere yönelik siyasetin geçerli olacağı bir döneme girilmiştir. Bu "yeni dönem"i solun edilgence geçirmesi, güç biriktirme-enerji toplamadan ziyade güçlerin atomize olmasıyla sonuçlanacaktır. Dördüncüsü: Göreli olarak son 10 yılda elde edilen "toplumsal bağları" elde tutmanın tek yolu, örgütlü geniş havuzlardan geçmektedir. Beşincisi: Marksist, sosyalist düşüncenin asıl zenginliği, birbirinden yalıtık sol pratiklerde değil, birbirleriyle gerilimli ilişkilenmelerde yaratıcı ürünler verir. Altıncısı;

örgütlü sosyalist hareketteki apolitizm ile ÖDP-EMEP-SİP vb. öbekler dışındaki örgütsüz/yarı-örgütlü, apolitik ama "diri" durma çabaları arasında çok büyük farklar yoktur. Dolayısıyla sosyalist hareketin ulaşabileceği daha bir dizi kadro dinamizmi potansiyeli bulunmaktadır. Ve bunlarla birlikte, toplumda sol duyargaya sahip çok sayıda şu anda kendi bireyselliğini yaşayan ama kitleselleşmede küçümsenmemesi gereken olanaklar sağlayabilecek sosyalistler/solcular vardır. Yedincisi: Sol uzun bir süre "ayrışma ve didişme" kültürü ile yaşadı. Ayrışmayı besleyen sola içrek koşulların yanı sıra toplumsal ve uluslararası koşulları da vardı bunun. Bugünkü ayrışma dinamikleri ise, reel temellere sahip olmakla birlikte, dünküne göre oldukça zavallı ya da alt düzeylerdedir. Dolayısıyla sosyalist hareket, bir arada durma ve birlikte mücadele etme kültürünü edinmek durumundadır. Sekizincisi ve en sonuncusu: Sosyalist hareket ya örgütlü duruşuyla emekçi hareketlerine, dinamiklerine ve alanlarına yönelecek ya da sınıfsal alandaki kendiliğinden gelişme ve patlamalarla terbiye edilecektir.

Bu söylenenler gerçekten özel olarak ÖDP'ye değil, sosyalist siyaset yapma sorumluluğunu taşıyan bütün sosyalist parti ve çevrelere ilişkindi. ÖDP'nin en iyi kurtuluşu, kendisini böylesi bir kanala akıtmasıdır. Yoksa ÖDP'nin çekileceği güvenli bir yer yoktur.

22.02.2001

Notlar

1. Adnan Kimyon; 1989 Sonrası Avrupa Birliği, *Avrupa ve Türkiye'de Yazın*, Yıl:18, Sayı:90, Mart 2000 ve *Avrupa Birliği ve Sosyalistler/Akıntıya Karşı*, Der.: Sibel Özbudun-Temel Demirer, Ütopya Yay., Birinci Basım Aralık 2000 içinde.
2. Güneş Halıcıoğlu; CIA İtiraf Etti: "Rusya'sı, Çin'i, Hindistan'ı Türkiye'siyle Avrasya Yükselişte", *Aydınlık*, 31 Aralık 2000.
3. ABD-AB Çekişmesi: AGSK, *Kızılcık*, Sayı:6, Şubat 2001
4. Yavuz Alogan; Ağaçlar ve Orman, *Kızılcık*, Sayı:6, Şubat 2001
5. Y. Alogan, *a.g.d.*
6. ÖDP Başkanlık Kurulu; Türkiye'de Neler Oluyor?, 21 Aralık 2000, ÖDP Bülteni *Dayanışma*, Sayı:11, 22 Aralık 2000
7. Bkz. ÖDP Program ve Tüzük, özellikle s: 9,11,13,14,25.
8. Nuray Mert; Siyasi Kriz ve Kriz Siyasetleri; *Düşünen Siyaset*, Kriz Özel Sayısı, Şubat 1999,s.111,112,113.
9. İlhan Kamil Turan; Türkiye Solu ve Güncel Gözlemler, *Sosyalist Politika*, Sayı:9, Haziran 1996, s.71.
10. İlhan Kamil Turan; Türkiye Solunda Temel Eğilimler, *Sosyalist Politika*, Sayı:6, Ağustos 1995, s.79.

SOLDA GÖREVLER: RADİKAL DÜŞÜNME ZAMANI

Metin ÇULHAOĞLU

I. Giriş

Türkiye'de yaşayan ve kendini en genel anlamda "solcu" olarak tanımlayan hiç kimse, ülke solunun bugünkü durumundan hoşnut olduğunu söyleyemez. Kime sorsanız, bugün Türkiye solunun ciddi bir tıkanma yaşadığını kabul edecektir. Ne var ki, tıkanıklığı kabul edenlerin büyük bölümü, bu tıkanıklığın ancak dışa yönelerek, emekçilere, varoşlara, halka giderek aşılabileceğini ileri sürecektir.

Önerilen çözümü küçümsemek, büsbütün bir kenara atmak doğru olmayacaktır. Ancak, Türkiye solu, toplumla ilişkilerindeki zayıflığı, neden-sonuç ilişkileri bağlamında daha iyi irdelemek, yerli yerine oturtmak zorundadır. Örneğin kimilerine göre, solun saptamaları, önerileri, söylemleri ve siyasal hattı yeterince kapsamlı ve doyurucudur da, sorun, bunları geniş kesimlere ulaştıracak cevvalliğin sergilenememesinden kaynaklanmaktadır. Böyleleri için, pratik, çözümü getirecek tek anahtardır. Varsayılana göre, ortada solun bugünkü teşhislerini ve önerilerini kabullenmeye dünden hazır milyonlar vardır, ancak şu ya da bu nedenle bunlara ulaşılamamaktadır...

Bu dar pratikçi yaklaşımın ciddi biçimde sorgulanması gerekmektedir. Bir kere, Türkiye'deki çeşitli sol-sosyalist kümelerin ve partilerin dışa dönük hiçbir çalışma yapmadıkları, kendi aralarındaki soyut tartışmalara gömülüp "kitlelerden koptukları", kolay alıcı bulan, ama gerçeklere denk düşmeyen bir söylemdir. Bana göre, tam tersine, Türkiye solunun siyaset derdi olan istisnasız bütün kesimleri, "kitlelerle ilişki kurmak" için göbeklerini çatlatmışlardır ve hala çatlatmaktadırlar. Ne var ki, bu çabalar bir eşiğe gelip dayanmakta; bir mahallede, işyerinde ya da sendikada yaratılan sınırlı bir etkinin ötesine geçememektedir.

Yaşanan tıkanmanın, solun kendi eksiklik ve yetersizliklerinin ötesinde, daha nesnel denebilecek kimi nedenleri de vardır. Bu nesnel nedenlerin tartışılması, Türkiye toplumunun bugünkü genel ideolojik-siyasal-kültürel belirlenimlerine ilişkin çözümlemeleri gerektirdiğinden, bu yazının kapsamı dışında kalıyor. Yazı, ülkedeki toplumsal-siyasal yapılanmanın bir bileşeni olarak solun, ait olduğu bütünden soyutlanıp kendi başına ele alınması amacını taşımaktadır. Bu, belirli riskleri de içeren bir yaklaşım olsa bile, solun bugünkü açmazlarına daha yakından bakma açısından gereklidir.

II. Toplumdan kopukluk: Neden mi, sonuç mu?

O halde devam edelim. Devam ederken, solun en başta, belirli bir muhafazakarlığı ve onun getirdiği tutukluğu mutlaka aşması gerektiğini düşünüyorum. Burada muhafazakarlıktan kastettiğim, kuramsal, siyasal ve örgütsel planlardaki ortodoksluk değildir. Solun bugünkü muhafazakarlığı, ileri sürülen sorun

saptamalarını fazla sorgulamadan benimsemesi ve bunların içinde dönüp durmasıyla ilgilidir. Örneğin, bugün solun toplumsal bağlarının zayıflığı artık bir sorun saptaması olmaktan çıkıp kendisi bir sorun haline gelmeye başlamıştır. O kadar ki, Türkiye solunun bütün öbeklerini bir araya getirip konuştursanız, hepsi "ya sahi topluma uzanamıyoruz, ne kadar kötü" diyecektir. Üzerinde bu kadar ortaklaşılan bir soruna yıllardır hiçbir çözüm üretilememesi, sorunun bir neden mi, yoksa bir sonuç mu sayılması gerektiğini düşündürtmektedir. Başat eğilim, bunun bir neden sayılması yönündedir. Bana göre ise, solun toplumsal bağlarının zayıflığı, bir neden değil, sonuçtur.

Açık konuşursak daha iyi anlaşılacak: Bugün Türkiye solunun, var olan düşünce yapısı ve formasyonu ile, salt daha iyi çalışarak, daha iyi örgütlenerek, daha popüler söylemler kullanarak ya da yeni birlikler oluşturarak kitleselleşme şansı yoktur. Kitleselleşme, elbette aşılması gereken, çok önemli bir eşiktir; ama bu eşiğin aşılması, tek başına pratik önlem ve girişimlerle mümkün olmayacaktır. Başka bir deyişle, solun "nasıl kitleselleşebilirim" sorusundan önce sorması gereken soru, "ben kendimi ideolojik ve siyasal planlarda nasıl yeniden kurarım" sorusu olmalıdır.

O halde, Türkiye solundaki bugünkü tıkanıklığın aşılması, mutlaka ve mutlaka, radikal bir yeniden yapılanma ile mümkün olabilecektir. Radikal yeniden yapılanma, örgütsel düzenlemelerin dışında, öncelikle, düşünce planında gerçekleşmesi gereken; dünyayı, Türkiye'yi ve toplumu okumada yeni tarzları ve kurguları gerektiren bir süreçtir. Türkiye solunun bu sürece girebilmesi ise, öcülerden, umacılardan, "ortodoksi elden gider mi" kaygılarından arınmış bir tartışma ve diyalog ortamının yaratılmasını gerektirmektedir.

"Ortodoksi elden gider mi" kaygıları üzerinde biraz durmakta yarar var. 1990 sonrasının yeni sol yaklaşım ve söylemleri, ortodoks solda, kuşatılmış kale savunucuları psikolojisi yaratmıştır. Bir tek farkla: Kuşatılmış kaleleri savunanlar için "huruç harekatı" gibi bir seçenek de varken, bu seçenek hiç düşünülmemiş, kalenin içeriden savunusuyla yetinilmiştir. Huruç harekatı seçeneğini, kendi ayrı örgütünü kurma anlamında tercih edenler elbette olmuştur (örneğin SİP gibi). Ancak, ideolojik-siyasal hurucun gerçekleşebildiğini söylemek çok güçtür.

Peki, kuşatılan kaleden ideolojik-siyasal huruç ne anlama gelmektedir? Yetersiz kalınan alan neresidir?

Yetersiz kalınan, ortodoks solun ya da devrimci marksizmin, *kendi kuramsal zemininin* olanak tanıdığı, hatta zorunlu kıldığı yeni ideolojik-siyasal yönelimlerden bile uzak kalmasıdır. Yeni solun saldırısının insanları savunma hattına itmesi doğal karşılanabilir; bu savunma hattında kimi değerlerin inatla sahiplenilmesi de saygı duyulacak bir çabadır. Ancak, bu alanda yapılması gereken yapılmıştır ve kale savunuculuğunda daha fazla ısrar edilmesi, bu saatten sonra verimsiz bir muhafazakarlığa da davetiye çıkarabilecektir. Devrimci marksizmin yapması gereken, kendi "yenilerini" bulması, kendini bu ülkenin topraklarına

basarak yeniden kurmasıdır. Bu ise, her şeyden önce korkmadan ve çekinmeden radikal düşünmeyi gerektirmektedir.

Kestirmeden gidersek, devrimci marksizmin bu ülkede kendini ideolojik-siyasal planda yeniden kurması için, hiç de yeni sayılmayacak geçerli bir "yol haritası" vardır. Bu yol haritasının yön işaretleri ise şunlardır:

1) Elde biriken tarihsel ve güncel verilerden hareketle, Türkiye'nin önümüzdeki 5-10 yıllık bir süre içinde *genel hatlarıyla* nereye yöneleceği, ne tür süreçlerden geçeceği ve ne tür darboğazlarla karşılaşacağına ilişkin kestirimler.

2) Türkiye'deki işçilerin, emekçilerin, yoksulların ve alt-orta sınıfların, başka bir deyişle genel sol muhalefetin potansiyel unsurlarının, yaşanacak süreç içinde ne tür yönelimler ve dinamikler sergileyebileceğine ilişkin kestirimler.

3) Daha özel ve net çizgileriyle tanımlanan bir alan olarak Türkiye solunun, olası *iç dinamiklerine*, birleşme-ayrılma, yeniden örgütlenme, yeni teşhis ve tercihlere yönelme anlamında sergileyeceği performansa ilişkin kestirimler.

Türkiye solu, geniş anlamıyla Türkiye solu böyle şeylerle ilgilenmiyorsa onun içindeki devrimci marksizm, kendini bu üç ayak üzerinde yeniden kurmak zorundadır. Bu zorunluluğun, soldaki geniş kesimlerce kabul edilebileceği konusunda şu an için iyimser ve umutlu değilim. Çünkü, bugün Türkiye solunun büyük bölümü, güncelci, kendiliğindenci ve pragmatist düşünce biçiminin hegemonyası altına girmiştir. İşin daha kötüsü, bu durumun, artık cehaletin ya da kültürsüzlüğün doğal uzantısı olmaktan çıkıp, kendi siyasal-ideolojik rasyonalitesini de oluşturmaya başlamasıdır. Solda "bizim bu işlere pek aklımız ermez" alçakgönüllülüğünün yerini, "siyaset salt güncel olan üzerinden yapılır, gerisi boş laftır" diyen özel bir siyaset felsefesi almıştır.

Gerçekten de, solda sayıca hiç de küçümsenmeyecek bir kesime göre "diyalektik" laf ebeliğinden başka bir şey değildir; uzun erimli kurgulara ve kestirimlere yönelmek güncel görevlerden kaçmaktır; bugüne dek solun başına ne geldiyse kitap kurtları ve "teorisyenler" yüzünden gelmiştir, vb. vb. Bu tür düşünceleri benimseyenler, gerçekten sınıfın içinde olan, üstelik sol için içtenlikle çaba harcayan, üyesi oldukları partinin ya da grubun güçlenmesi için elinden geleni yapan emekçilerin ötesinde, aydın denebilecek kesime de sirayet etmiştir. Gelgelelim, solcu aydınla solcu emekçi arasındaki mesafenin bu yoldan azalması, göründüğü kadarıyla sola herhangi bir şey kazandırmamış, eşik meşik atlattıramamıştır.

O halde rahat olabiliriz. Sınıfın içinden gelen, hayatın içinde olan, fildişi aydın kulesine kapanmayıp kendilerini sokağa atan ve üstelik solda çoğunluğu oluşturan kesimler bile marjinallikten kurtulamamışlarsa, vizyon üretmeye çalışan devrimci marksistlerin kendi durumlarından gocunmaları için bir neden yoktur. Rahat olabiliriz ve yukarıda değinilen yol haritasının alt başlıklarına girebiliriz.

III. Önümüzdeki 5-10 yılın Türkiye'si

Kendini yeniden kurmaya, ideolojik-siyasal anlamda yeniden yapılandırmaya yönelen bir solun (ya da devrimci marksizmin), aşağıdaki saptamaları, olasılıkları, kestirimleri ya da soruları gündemine alması, tartışması, bunlara yenilerini eklemesi ve kestirimlerden her birine "olasılık puanları" vermesi (ve yüksek puanlı olasılıkları, yani gerçekleşmesi daha olası görünenleri kendi siyaset kurgusuna içselleştirmesi) yararlı olacaktır:

- Türkiye'nin IMF politikalarına angajmanı ile Avrupa Birliği angajmanı, farklılıklar ve örtüşmeler çerçevesinde ele alınmalıdır. Örneğin, bugünden bakıldığında, Türkiye'yi uzun süreli bir AB angajmanından caydıracak herhangi bir iç ya da dış dinamik görülmemektedir. Başka bir deyişle, "bu iş çok uzar" yargısı herkes tarafından kabullenilse bile, Türkiye uyum politikalarını sürdürecektir. Buna karşılık, Türkiye'nin IMF politikalarına bugünkü teslimiyeti daha farklı bir planda değerlendirilmelidir. IMF politikalarının kimi sonuçlarından canı yanan sermaye kesimleri ile gene bu politikalar nedeniyle seçmen desteği yitirdiklerini düşünen siyasal partilerin IMF'ye "artık çok oldun" demeleri mümkündür. Böyle bir yönelim, Türkiye'nin siyasal yaşamında "ulusal çıkarlar", hatta "ulusal sol" etiketli eğilimlere yeni bir hareket alanı yaratabilecektir. Devrimci marksizm böyle bir olasılığı gözetip aradaki sınır çizgilerini net belirlemelidir.
- Türkiye'nin AB üyeliği süreci bir veri ise, bu süreçte medyanın ve solun kilitlendiği "demokratikleşme" başlığının dışında, eğitimden bölgesel kalkınma politikalarına, idari sistemden (merkezden bölgelere yetki devri) ulusal kaynaklar üzerindeki tasarruf haklarına dek önemli pek çok konu gündeme gelecektir. Sol, AB üyelik süreci bağlamında "demokratikleşme" ve insan hakları başlıklarına yönelik tutkusunu aşarak bu gündemlerin ekonomik, politik ve kültürel sonuçlarını titizlikle irdelemeli ve "AB'ne hayır" sloganının altını tutarlı biçimde doldurmalıdır. Uyum sürecinin gereği olan ve yakında açıklanması beklenen "Ulusal Program", ben solcuyum ve bu ülkede siyaset yapmak istiyorum diyenlere inanılmaz zenginlikte konu başlıkları ve siyasal çıkarsama olanakları sunacaktır.
- Türkiye solu, şu ünlü "demokratikleşme" başlığını artık farklı perspektiflerle değerlendirmek zorundadır. Türkiye, batı tipi bir demokrasinin normlarını eksiksiz biçimde benimseme sürecinde gerçekten çok zorlanacak, kimi alanlarda zaman zaman geriye dönüşler de yaşayacak, ancak kalın tarihsel çizgi hep "demokratikleşme" yönünde olacaktır. Türkiye'de düzen, toplumdaki tutucucuk sürdükçe, yasa ve yönetmeliklerdeki "demokratikleşmeden" fazla rahatsızlık duymamaktadır. Ayrıca solun, yakın ve orta gelecekte "demokratikleşme" yönünde atılacak adımlara (başkalarıyla birlikte) kendi adını da yazdırması mümkün değildir. Başka bir deyişle, bu ülkede demokrasinin sınırlarının genişlediği uğraklarda, bu genişlemeyi şu ya da bu burjuva partisi kendi adına yazdıracaktır. Daha açık söylenirse, bugün,

toplumsal ve ekonomik boyutlarından soyutlanmış salt siyasal demokrasi alanı bütünüyle burjuvazi tarafından temellük edilmiştir.

- Türkiye, AB'ne uyum sürecinde üzerine düşenleri ister gereğince, ister eksik yerine getirsin; IMF politikalarına ister tam angaje olsun ister daha serbest bir çizgi izlesin, uygulanacak ekonomik politikalar yatay ve dikey eşitsizlikleri daha da artıracaktır. Yatay eşitsizlikten kastedilen, coğrafi bölgeler ve yöreler arasındaki eşitsizliktir. Türkiye'de olsun, başka ülkelerde olsun, kapitalizmin bugünkü mantığı ve işleyiş biçimi, bölgeler ve yöreler arası eşitsizlikleri giderici radikal politikalara izin vermemektedir. Bölgesel ve yöresel eşitsizliklerin giderilmesini amaçlayan politikalar bir ölçüde uygulanabilse bile, bugünkü piyasa mantığı, geri kalmış kimi özel yöreleri ihya ederken diğerlerini büsbütün marjinalleştirmekte, bu anlamda eşitsizlikleri daha da artırmaktadır. Türkiye'ye bakacak olursak, küresel eklemlenme örneğin Gaziantep, Denizli ve Çorum gibi illeri belirli ölçülerde ihya edebilirken, başka birçok ili ve yöreyi skalanın daha da diplerine itmiştir. Ne var ki, bu anlamdaki coğrafi eşitsizliklerin mağduru olan yörelerin kısa ve orta gelecekte sola yönelmesi mümkün görünmemektedir. Tersine, söz konusu yörelerin daha içe kapanmacı, tutucu ve sağ siyasal-kültürel tepkiler vermesi günümüzün "küresel-yerelleşme" dinamiklerinin bir gereğidir. Buradan özel bir sonuç çıkarmak gerekirse, Türkiye solu 1960'lara ait, ülke sathına uniform biçimde yayılmış sol eğilim konjonktürünü kolay yakalayamayacaktır. Türkiye'nin kimi yöreleri sol adına uzunca bir süre "kayıp yöreler" olarak kalacaktır.
- Türkiye'de kısa ve orta erimde uygulanacak ekonomik politikalar, dikey, yani sınıflar arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirecektir. Önemli olan, bu eşitsizleşmenin kendi iç profilini bugünden kestirmektir. Örneğin, Türkiye'de uygulanan ve uygulanacak olan ekonomik politikaların ciddi bir mülksüzleşme yaratacağı açıktır da, mülksüzleşenlerin toplumsal proletaryanın hangi kategorisine yığılacakları daha derinlikli çözümlemeleri gerektirmektedir. Türkiye kapitalizminin, mülksüzleşen kesimleri imalat sanayiindeki işkollarında toplaması mümkün değildir. Turizm, inşaat ve tekstil sektörleri ise, bu boyutlardaki bir yığılmayı massedebilecek konumda değildir. Bu durumda, geniş bir açık ve gizli işsiz ordusuyla birlikte, marjinal ve enformel sektörlerde önemli bir yığılma olacaktır. Böyle bir yığılmanın, solun klasik sınıf yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmesini ve gerekli inceltmeleri yapmasını gerektireceği açıktır. "İşçi Mahmut" figürüne, "fason Recep" ya da "overlok Nazmiye" türü figürlerin de eklenmesinde yarar vardır.
- Türkiye'de en dramatik gelişmeleri yaşamaya aday kesimin tarım kesimi olduğu açıktır. IMF politikalarının ve AB sürecinin kaçınılmaz sonuçlarından biri, tarım kesiminin gözden çıkartılmasıdır. Sorun, tarımsal girdi fiyatları ile tarımsal ürün fiyatları arasındaki makasın ikincisinin aleyhine açılmasından ibaret değildir. Uluslararası eklemlenmenin ve bu arada AB'nin dayattıkları arasında, fiyat sübvansiyonundan gelir sübvansiyonuna geçilmesi de vardır ki,

bunun Türkiye koşullarında tarımsal üretimden vazgeçilmesi anlamına geleceği açıktır. Tarımda oluşacak nüfus fazlasının nereye akacağı, önce il merkezlerinin daha sonra metropol kentlerin yeni bir göç dalgasıyla karşılaşıp karşılaşmayacağı, bugünden üzerinde durulması gereken başlıklar arasındadır.

- Yukarıda sözü edilen saptama, kestirim ve olasılıklar, Türkiye'deki genel siyasal yapılanmanın "temsili demokrasi" ve "çok partili rejim" bölümüne ciddi kısıtlar getirecektir. Düzen açısından önümüzdeki dönemin ana siyasal gerilimi hep bu noktada düğümlenecektir: İktidarda hangisi olursa olsun burjuva siyasal partiler, ekonomik ve siyasal alanlardaki temel politika tercihlerinde hep bir "üst otoritenin" ağırlığını hissedecekler ve bu otoritenin güdümünde davranacaklar, ancak bu tercihlerden canı yanan kesimlerin karşısına sorumlu olarak gene kendileri çıkmak zorunda kalacaklardır. Böyle bir "davul-tokmak" paylaşımının bir süre sonra siyasal partilerin ötesinde düzenin kendisini de yıpratacağı açıktır. O halde, siyasal partilerin istirahata çekilecekleri, mola alıp imaj tazeleyecekleri ya da "yıpranmamış" yeni siyasal oluşumların piyasaya sürüleceği ara dönemlerin (teknokratlar hükümeti gibi) ya da kısa süreli müdahalelerin gündeme gelmesi uzak olasılık sayılmamalıdır.

*

Bu saptamalara, kestirimlere ve olasılıklara yenilerinin eklenmesi mümkündür. Örneğin, Türkiye'nin komşu bölgeler ve ülkelerle ilişkilerinin ne yönde gelişebileceği, bölgesel gerilim, hatta çatışmalarda Türkiye'nin konumu, gene bu bağlamda ele alınması gereken başlıklardır.

Ancak, burada iki noktanın altını çizmek gerekir. Birincisi, yeni dünya düzeninin mantığı, yerleşik ve uzun süreli gerilimlere izin verilmemesini gerektirmektedir. Başka bir deyişle, emperyalizm ve yeni dünya düzeni, dünya haritasında onyıllarca değişmeyen gerilim odakları yerine, duruma göre sürekli değişen, kayan, hareketli odakları tercih etmektedir. Filistin sorunu temelindeki Arap-İsrail gerginliğinin sürmesi, bu anlamda gerçekten yeni dünya düzeninin başarısızlığıdır; ancak, bu düzen, aynı başarısızlığa yenilerini ekleyebilecek kalıcı gerilimlere izin vermek istemeyecektir.

İkincisi, Türkiye bu anlamdaki kısa süreli bölgesel gerilimlere taraf olsa bile, bu gerilimlerin ülke içinde ve iç politikada radikal yansımalar bulması pek olası görünmemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin gündemindeki Yunanistan, Kıbrıs, Ermenistan, Kafkasya, Orta Asya, Rusya vb. sorunlarının, görece daha statükocu bir çizgide süreceğini söyleyebiliriz.

Başta da değindiğim gibi, bu yazının amacı, yukarıda sıralanan türdeki saptama, kestirim ve olasılıkların hemen ilk ağızda kabullenilmesi değil, tartışılmasıdır. Türkiye solunun bugünkü tartışma kültürünü yakından bildiğimden, tekrar pahasına da olsa bir noktaya daha değineceğim: Solcuların, kendilerinin uzunca bir süre hiçbir şey söylemedikleri, konuşmadıkları, hatta ciddiye bile almadıkları birtakım başlıklar üzerinde başka solcular konuştuğunda, sanki bu konuları yıllardır düşünüyorlarmış gibi tam bir kesinlik içeren "evet, aynen böyle olacak" ya da

"hayır, kesinlikle böyle olmaz" türü çıkışlar sergilemeleri garip bir olgudur. Siyasetin, salt güncel ve ampirik verilere dayanması gereken bir uğraş olarak tanımlanıp bundan ötesinin "macera" sayılması, genel olarak pozitivist burjuva siyaset felsefesine, özel olarak Türkiye bağlamında ise kemalizme özgü bir yaklaşımdır. Türkiye solunun bir türlü arınamadığı kemalizmden nasıl kurtulabileceğine yıllardır kafa yoranların, işin bir de bu boyutunu düşünmelerinde yarar vardır.

Gelelim diğer başlığa....

IV. "Toplumsal muhalefet": Görünen köy ne?

Bu başlık altındaki saptama, kestirim, olasılık ve sorulara geçmeden önce, kimi kavramlara açıklık getirmek gerekiyor. Bu kavramlardan biri, "*toplumsal muhalefet*". Bana göre "toplumsal muhalefet", toplumun farklı sınıf ve katmanlarını kucaklayan; çok çeşitli hoşnutsuzluk ve yakınmalardan kaynaklansa ve kendiliğindenci yanı ağır bassa bile "suçluyu" ya da "sorumluyu" tanımlayabilen; seçim, miting, gösteri, grev, direniş gibi vesilelerle kendini bir *hareketlilik* biçiminde ortaya koyabilen; ve nihayet kendini belirli bir süreklilik temelinde yeniden üretebilen direnme halidir. Eğer bu tanım aşağı yukarı doğruysa, o zaman hiç çekînmeden Türkiye'de bir toplumsal muhalefetten söz edilemeyeceğini kabul etmek gerekir. Türkiye'de bugün bir toplumsal muhalefet değil, toplumsal hoşnutsuzluk vardır.

Toplumsal muhalefetle ilişkili olarak açıklık getirilmesi gereken bir başka kavram da "*devrimci demokrasi.*" Devrimci demokrasi kavramının, Türkiye solundaki yeni gelişmelerle birlikte daha da netameli ve karmaşık bir içerik kazandığını kabul etmek gerekiyor. Bana göre, devrimci demokrasi kavramının gerçek kaynağı ya da karşılığı, kitlesel hareketlenmenin taşıdığı içsel özelliklerdir. Yaşanan sorunların, işsizliğin, yoksullaşmanın, eşitsizlik ve adaletsizliklerin nedenini kapitalizmde değil de devlet yönetiminde arayan; radikal bir değişimi gerekli görmesine karşın bu dönüşümün öznesi ve uygulayacağı program konusunda bütünsel bir görüşü olmayan; genel anlamda halkçı, adaletçi, eşitlikçi, yurtsever söylemlere yatkın hareketlenmelere devrimci demokrasi kavramıyla yaklaşılabilir.

Buraya dek sorun yok. Sorun yaratan, çıkışı tam tamına yukarıdaki anlamıyla devrimci demokrasi kaynaklı olan, devrimci demokrat özellikleri aşamamalarına karşın kendilerini sosyalizm adına belirli bir ideolojik-örgütsel-siyasal çerçevede tanımlayan kesimlerin varlığıdır. Burada, kafalar biraz karışmaktadır. Soru ya da sorun şudur: Genel kitlesel tepkilerin ya da toplumsal muhalefetin kaçınılmaz olarak devrimci demokrat özellikler taşıyacağını görenler, sosyalizm iddialı devrimci demokrat öbekleri de bu muhalefetin *doğal temsilcileri* saymak zorunda mıdırlar?

Devrimci marksizmin bu konuda net görüşlere sahip olması gerekir. Netlik ise, aralarındaki nesnel bağlara karşın, kitlesel hareketlenmenin içsel özelliği olarak

devrimci demokrat yönelimlerle, kendini bunun ötesinde sosyalizm alanında sayan öbekler arasında bir ayrım yapılmasıyla mümkün olacaktır. Türkiye'de kitlesel hareketlenmenin devrimci demokrat özellikler taşıması kaçınılmazdır; devrimci demokrat tepkilerin kendi içinden sosyalizm adına hareketlenen müfrezeler çıkartması da doğaldır. Ancak, kitlesel ve nesnel olanı kabul eden devrimci marksizmin, sosyalizm alanına giriş yapan öbekleri adeta dokunulmaz sayması ve kendisinin ulaşamadığı alanları bu öbeklerin müktesep hakkı olarak görmesi bütünüyle saçmadır.

Üstelik bugün Türkiye'de, söz konusu öbeklerin "işte biz bunun temsilcisiyiz" diye ortaya çıkabilmelerini sağlayacak bir toplumsal muhalefet ya da devrimci demokrat yükseliş de yoktur. Böyle dönemlerde, devrimci marksizm, devrimci demokrat kaynaklı ama sosyalizm iddialı öbeklere çok daha eleştirel yaklaşmak, parsellenen alanlar varsa bu alanlara girmeye çalışmak zorundadır. Türkiye solu ve devrimci marksizm, kendi doğru bildiği şeyi yaparken, başkalarının yaptıklarına kendi yaptıklarından daha fazla saygı duyup daha devrimci özellikler yakıştıran şizofrenik durumdan kurtulmalıdır. Ya da, kendi yaptığının yanlış ya da yetersiz olduğunu ilan edip, ötekilerinin yaptıklarını yapmaya başlamalıdır.

Devrimci demokrasi kavramına ilişkin kafa karışıklıklarını son dönemde daha da artıran bir başka olgu ise, radikal demokrasici yeni sol eğilimlerin de devrimci demokrasi kavramını sahiplenmeleri, üstelik kendilerini böyle tanımlamaya başlamalarıdır. Bu durumda, devrimci demokrasi olarak tanımlanabilecek potansiyel üzerinde hak iddia eden iki kesim ortaya çıkmaktadır. Biri, az önce değindiklerimiz, diğeri de radikal demokrasiciler. Açık konuşmak gerekirse, radikal demokrasiciler, birincisine göre devrimci demokrasiden daha uzağa düşen bir kesim oluşturmaktadırlar. Çünkü, burada tanımlandığı biçimiyle devrimci demokrasi ile, yeni sol-liberal eğilimler taşıyan radikal demokrasiciler arasında ciddi bir açı vardır. En başta, devrimci demokrat potansiyel ve hareketlilik kendiliğinden *jakoben* eğilimler taşırken, radikal demokrasiciler doğrudan jakobenizm karşıtı bir konumdadırlar. Radikal demokrasiciler, yolun hem başını hem de sonunu demokrasi ile tanımlayacak ölçüde demokrasici ve demokratikleşmeciyken, devrimci demokrasinin böyle bir konumu yoktur. Sonuç olarak, kendini devrimci demokrat olarak tanımlayan radikal demokrasi, bugün olmayan ama yarın ortaya çıkabilecek devrimci demokrat yönelimleri liberalizmle ehlileştirmeye aday bir konuma oturmaktadır.

Artık, saptamalara, olasılıklara ve sorulara dönebiliriz.

- Türkiye, toplu, kitlesel ve kendiliğinden yanı ağır basan direniş ve tepkiler açısından çorak bir ülkedir ve daha bir süre öyle kalacaktır. Türkiye solcusu, 1970 15-16 Haziran direnişini, 60'lı yıllardaki toprak işgallerini değerli, ama özel ve tekrarlanması güç eylemlilikler olarak görmeye kendini alıştırmalıdır. Türkiye, kitlesel ve kendiliğinden özellikler taşıyan direnişler açısından batı toplumlarından ne kadar uzaksa, örneğin Endonezya ve Kore gibi batılı olmayan toplumlardan da o kadar uzaktır. Bu nedenle yakın gelecekte

Türkiye'de 89 bahar eylemleri ve daha sonraki Türk-İş, KESK eylemleri gibi belirli bir niceliğe ulaşan, ama süreklilik taşımayan bir sınıfsal muhalefet çizgisi beklenmelidir. Türkiye solunun, kitlesel muhalefeti hem nicelikli hem de sürekli kılma şansı yakın dönemde yoktur. Ama, bu muhalefeti (parladığı uğraklarda ve anlarda) gösterdiği hedeflerle etkileme ve buradan yeni kan kazanma imkanları vardır. Daha fazlasını özleyip durmak yerine bunun hakkını vermeye çalışmak en doğrusudur.

- Türkiye'de canı bu kadar yanan kesimlerin bu denli edilgen ve sessiz kalabilmelerinin nedenleri sol tarafından derinlemesine irdelenmelidir. Aslında, belirli bir yerden bakıldığında, Türkiye'de emekçi kesimin büsbütün hareketsiz olduğu söylenemez. Tek tek pek çok grev, eylem, direniş vb. gerçekleşmektedir. Ne var ki, bu hareketlenmelerde, henüz "birey olamadığı" ya da "sürü psikolojisinden kurtulamadığı" söylenen emekçi, şaşırtıcı bir ben-merkezcilik gösterebilmekte, dünyayı ve Türkiye'yi kendi özel sorununa indirgeyebilmektedir. Türkiye'de eyleme çıkan ortalama emekçi, sol partileri ve grupları yabancı saymanın ötesinde, kendi özel işkolu ya da sektörünün dışındaki emekçileri bile kendine uzak görmektedir. Türkiye'de bugün, işyeri ya da en fazla işkolu ölçeği ötesinde sınıf dayanışmasından söz etmek mümkün değildir.
- Türkiye'de sendikal hak ve özgürlükler ne kadar genişlerse genişlesin, sendikal örgütlenmenin, bugünkünden çok daha geniş emekçi kesimleri kapsaması mümkün görünmemektedir. Sendikalı işçi sayısı belirli uğraklarda artabilir, ancak Türkiye'de çalışanların büyük bölümünün sendika üyeliği aracılığıyla toplumsal muhalefete kanalize edilmeleri olanaksızdır. Türkiye'deki emekçi, örgütsüz olduğu için mi edilgendir, edilgen olduğu için mi örgütsüzdür, sorusu sol tarafından ciddi biçimde deşilmeli; klasik sendika dışı, enformel ve marjinal sektörlerde çalışanları da kapsayacak yeni sınıf örgütlerinin neler olabileceğine kafa yorulmalıdır.
- Sol, Türkiye'de bugün mevcut sendikalardan, toplumsal muhalefetin katalizörleri olarak çok şey beklememelidir. Günümüzün sendikalarının yapabileceği şey, konjonktüre göre 10 ile 50 bin arasında değişen bir kitleyi zaman zaman büyük kent meydanlarına yığmaktan öteye geçemez. Diğer planda ise, Türkiye'deki bütün sendikalar, Batı Avrupa modeli uyarınca, "sosyal diyalog" adı verilen üç taraflı konseylere zorlanacak, üstelik bir çoğu bu modeli "demokrasi kültürü" adına seve seve benimseyecektir. Solun sendikal örgütlenme alanında yapabileceği en değerli şey, etkili olabildiği belirli sendikaları ve kuruluşları "sosyal diyalog" tuzağından uzak tutmak olacaktır.
- Bu ve benzeri saptama ve olasılıklar ışığında, Türkiye solu, bir sanayi proletaryası, iki fabrika fetişizminden vazgeçmek zorundadır. Türkiye'de kavramın gerçek karşılığıyla sanayi proletaryası, toplumsal proletarya içinde nicel anlamda azınlık oluşturmaktadır. Türkiye'de sanayi proletaryası,

disiplini, deneyimi, örgütlenmeye ve dayanışmaya görece yatkınlığıyla geniş emekçi kesimler içinde özel yer tutabilir, canlanan bir muhalefetin başına geçebilir; ama bizatihi kendisi böyle bir canlanmanın başlatıcısı, motoru ve sürükleyici gücü olamaz. İkincisi, günümüzün büyük işyerlerinde, bir yanda "manager"lerin, diğer yanda da işyeri temsilciliği aracılığıyla sendikaların denetimi, daha da boğucu hale gelmiştir. "Sosyal diyalog" çerçevesinde uzlaşan işverenler ve sendikalar, belirli bir iş örgütlenmesine, denetime ve disipline ilişkin katı kuralları birlikte uygulamaktadırlar. Böyle örgütlenmiş işyerlerinden hareketlilik ve direnç çıkartmak çok güçleşmektedir. Sol, artı değerin üretildiği mekanı büsbütün boş bırakmamak koşuluyla, gözlerini emek gücünün yeniden üretildiği mekanlara, yani emekçi mahallelerine, evlerine, kahvelerine vb. çevirmekte sakınca görmemelidir.

- Türkiye solu kafasında gerçekten sarsıcı, sosyalist hareketin ötesinde ülke siyasetindeki taşları yerinden oynatıcı bir kitlesel sınıf eylemliliği simülasyonu yapmak istiyorsa, 15-16 Haziran ya da 89 bahar eylemlerinden önce 1995 Gazi Mahallesi eylemlerini ve 1996 1 Mayısını düşünmeli, böyle ortamlara hazırlanmalıdır. Ne zaman, nasıl, hangi vesileyle ortaya çıkar ayrı; ama, Türkiye'de en geniş ve sarsıcı toplumsal *tepki* eylemleri, sendikaların denetimi dışında, reformist değil radikal taleplerle ve klasik sanayi proletaryasına değil daha plebyen unsurlara ait özelliklerle ortaya çıkacaktır.
- Türkiye solu, 1960'lı ve 70'li yıllardaki yükselişinde önemli rol oynayan iki muhalefet odağının bugünkü sınırlarını çizmek ve bu odaklardan fazla umutlu olmamak zorundadır. Bunlar, öğrenci gençlik kesimi ile aydınlardır. Türkiye'de görünür gelecekte, bir öğrenci *hareketi* ile aydın *hareketinin* şekillenme şansı yoktur. Dikkat edilirse, burada öğrenci gençliğin ya da aydınların şu yada bu konudaki eylemlerinden ve protestolarından değil, *hareketten* söz edilmektedir. Türkiye'de öğrenci gençlik herhangi bir hareket oluşturamayacak ölçüde apolitik, aydın ise gene o ölçüde *reel politiktir.* Bu sonuncusundan kastedilen şudur: Bugün Türkiye aydınının demokrasi tutkusunu Avrupa Birliği üyeliği, aydınlanmacı konumunu kemalizm ve laiklik, eşitlik ve adalet aranışlarını sosyal devlet modeli, bağımsızlık özlemini "ulusal sol" çıkışlar, eylem merakını çeşitli arabuluculuk girişimleri, nihayet ciddi ve aydın devlet adamı hasretini de Ahmet Necdet Sezer fazlasıyla karşılamaktadır. Tatmin düzeyi bu ölçülere varan bir kesimden hareket beklemek boşunadır.
- Yalçın Küçük'ün önemli bir saptaması, solun 60'lardaki yükselişinin, aydın, sendikacı ve Kürt dinamiği olmak üzere bir sacayağına dayandığıdır. Bu üçlünün üçüncüsü, 70'li yıllardan başlayarak bir ayrışma yaşamıştır. Bugün Kürt hareketi, solla ilişkilerini bilinçli tercihlerle asgari düzeye indirerek, kendi özel verileri, kurguları ve parametreleriyle yoluna devam etmektedir. Kürt hareketinin solla yaşadığı ayrışma, hiç kuşkusuz onun ciddi bir muhalefet odağı olma potansiyelini ve realitesini kendi başına yok etmez. Kürt

muhalefetinin bugünkü sakin durumu, hareketin ana gövdesinin politik tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin bugünkü HADEP'in, mevcut siyasal perspektifleri, beklentileri, kurguları ve varsayımlarıyla düzeni rahatsız edici bir muhalefet çizgisine oturması çok güç görünmektedir; ne var ki bu durum, HADEP'in arkasındaki kitlesel Kürt desteğini eksiltmeyecektir. Kürt hareketinin ana gövdesinin bugünkü politikalarına itiraz eden ve yedi sekiz yıl öncesine dönülmesini isteyen radikal tepkiler olursa, bu tepkiler marjinal kalacak, üstelik kendini Türkiye solundan büsbütün uzaklaştıracaktır. Kürt hareketinin tarihi 60'lı yıllardan sonra solla birlikte yoğrulduğundan, solun büsbütün Kürtsüz, Kürdün büsbütün solsuz kalması mümkün değildir. Bununla birlikte, Kürt hareketinin ana gövdesi, geniş Kürt kitle desteğini koruyarak bugünkü politikalarını sürdürecektir ve bu politikaların muhalefet derecesini de soldan bağımsız olarak gene bu gövde tayin edecektir. Özetle, Kürtlerin solla ilişkiyi sürdürmek isteyen solcuları da kendi marjinalliklerine katlanmak zorunda kalacaklardır.

- Kuramsal olarak bakıldığında, Türkiye'de tarım kesiminin, daha doğrusu az topraklı ve orta köylülüğün, muhalefet potansiyeli en yüksek kesimi oluşturması gerekir. Gerçekten de, son 10-15 yılda Türkiye'de bu kesime şöyle ya da böyle vurmayan politika, karar, önlem, müdahale vb. kalmamıştır. Gelgelelim, Türkiye'de köylülüğün herhangi bir örgütlenme ve hareket oluşturma geleneği olmadığı gibi, uzamsal dağınıklık, yalıtılmışlık ve küçük üreticilik statüsü, bu kesimi ses duyurma ve ağırlık koyma açılarından giderek marjinalleştirmektedir. 1960'lı, hatta 70'li yıllarda kimi sol çevrelerce toplumsal muhalefetin ve giderek devrimci sürecin asli unsuru ve taşıyıcısı sayılan küçük ve yoksul köylülük, bugün ulusal ve uluslararası yardım kuruluşlarının merhamet duygularını canlandıran bir çaresizlik içindedir. Türkiye'de, kendi yerinde (kırsal alanda) duran köylülüğün, toplumsal muhalefette *aktif* herhangi bir yeri olamaz. Ancak, ironik olan nokta şudur: Sol hareket, siyasal mücadele perspektifinde köylülere özel bir yer tanımasa bile, iktidar perspektifi açısından tarım kesimine ve tarımsal üretime, bu arada özellikle gıda alanında kendi kendine yeterliliğe çok büyük önem vermek zorundadır.

Türkiye'de "toplumsal muhalefetin", bu kavramı pek tutmuyorsak "kitle hareketinin" olası gelişim çizgilerine ilişkin saptama, olasılık ve sorular bunlar. Çok mu iç karartıcı? Böyle bulanlardan bir dileğim olacak: "Çok karamsar" deyip geçmek yerine, "bak şuralarda, şu kesimlerde hareketlenme işaretleri var; uygulanan ekonomik politikaların ve patlak verecek krizlerin şu kesimleri canlandırması kaçınılmazdır..." türü somut şeyler söylesinler, başımın üstünde yeri var.

V. Kendi alanındaki sol: İç dinamikler tükenir mi?

Önce, sol kavramını en geniş içeriğiyle kullandığımı belirteyim. Bu kavramın kapsamına, biz ne dersek diyelim adında "Sol" sözcüğü geçtiği ve solcu denebilecek kimi milletvekillerine sahip olduğu için Ecevit'in DSP'si de, Baykal'ın bugünkü CHP'si de, Perinçek'in İşçi Partisi de girmektedir. Bu üç partiden herhangi biri "hayır biz solda falan değiliz" demediği, sola yerleştirilebilecek kimi duyarlılıklara hitap edebildiği sürece solda sayılmalıdır.

Açık konuşmak gerekirse, bu üç partide yaşanan ya da yaşanacak olan iç dinamiklerin solun bütününe nasıl yansıyacağı konusunda çok fazla şey söylemek mümkün değil. İşçi Partisi'ni bir yana bırakacak olursak, DSP en çok Ecevit sonrası olası gelişmeler, CHP de partiden kopabilecek unsurlar bağlamında ilgi çekebilir. İşçi Partisi'nde yaşanacak şu ya da bu gelişmenin Türkiye solunun bütünü üzerinde önemli bir etkisi olacağını sanmıyorum. DSP'de Ecevit sonrası ortaya çıkabilecek gelişmelerin de. Buna karşılık, CHP'de yaşanacak "sol" kopuşların, Türkiye solunun belirli bir kesiminde, siyasal-örgütsel yansımalar bulması mümkündür.

Bu kısa açıklamalardan sonra, asıl derdimin, kendini şöyle ya da böyle "sosyalist" olarak tanımlayan kesimlerle ilgili olduğunu belirteyim. Aşağıdaki saptama, olasılık, kestirim ve sorular bu çerçevede okunmalıdır.

- Dönem kapatan ve başlatan saptamalar ayağa düşüp değer yitirse bile, bugünlerde Türkiye sosyalist hareketinin belirli bir dönemi kapattığını söylemek mümkündür. Kapanan dönem, 1980'lerin ilk açık parti tartışmalarıyla başlayan, Kuruçeşme tartışmaları ve kurulan partilerle devam eden, nihayet bugünlere dayanan süreçle tanımlanan dönemdir. Dönemin kapandığını söylememin nedeni de, bu dönemdeki süreçlere temel oluşturan bütün öncüllerin, savların ve saptamaların pratikte sınanmış ve büyük ölçüde verimsiz-sonuçsuz kalmış olmasıdır. Daha açık konuşulursa, i) farklı sol-sosyalist öbeklerin ve çevrelerin tek parti çatısı altında buluşmaları anlamında *birlik*; ii) yıkılan reel sosyalizmin eleştirisi temelinde şekillenen *yeni bir sosyalizm tasavvuru*; iii) "somut talepler", güncel sorunlar, insan hakları, barış ve "demokratikleşme" ayaklarına oturan bir *siyaset anlayışı*; ve iv) zamanında "monolitik yapılardan" çok çeken ve artık özgür olmak isteyen orta yaşlı solcular için geliştirilmiş *parti tasarımı*, yani 1989-91 dönemecinin çok büyük (!) buluşlarına dayanan sol yenilenmecilik, üstelik sağdan soldan bol kredi de alarak kendini sınamış ve başarısız olmuştur.
- Yukarıdaki saptama, birkaç konuda açıklık gerektiriyor. Bir kere, yukarıda söylenene "iyi de senin bu anlattığın solun bütünü değil ÖDP" yanıtının verilmesi doğaldır. Ama, bir kere, ÖDP sosyalist solun görece en büyük partisidir; ikincisi, yukarıdaki ön kabuller, aynı zamanda ÖDP'nin dışında çok daha geniş bir sol kesimin de ön kabulleriydi. Örneğin, yukarıda sıralananları şöyle yumuşatarak söyleyelim: "Sosyalist solun en geniş kesimlerini kucaklayalım, reel sosyalizmin olumsuzluklarından kimi dersler çıkartalım,

güncel siyaset alanını hiç boş bırakmayalım ve üyelerin birbirleriyle serbestçe tartışabilecekleri bir parti ortamı yaratalım." Ben, böyle yumuşatılmış bir teklife ÖDP dışındaki başka kesimlerin de "he" diyeceğini düşünüyorum. O halde, ÖDP özelinde tıkanan ön kabullerin, ÖDP'nin özel bağlamından çıkartılarak yeniden sınanmasında yarar vardır. Aşağıdaki saptamaların bir bölümü bununla ilgilidir.

- Engin Erkiner'in bu dergide yer alan yazısında da belirttiği gibi, "birlik" teması pratiğe dönüştürülmüş ve istenen sonuçlar alınmamıştır. Ancak, bu olgudan sonuç çıkarırken titiz olunması gerekmektedir. Sosyalist solun birliğini her derde deva bir ilaç saymak ne kadar yanlışsa, yaşananlardan "o halde en iyisi kendi başımıza gitmek" sonucunu çıkarmak da o kadar yanlıştır. Önemli olan, birliğin, iyi bir şey de olsa, kendi başına kilit açıcı bir anahtar olmadığını görmektir. Türkiye'de yeni birlik projeleri bundan sonra da gündeme gelebilecektir. Bana göre, burada birliğin hangi temeller, siyasal kurgular ve vizyonlar üzerine oturtulacağı, birliğe kimlerin dahil olacağından daha önemli bir konudur. ÖDP özelindeki birliğin başarı kazanamamasının nedeni, parti içi grup ve öbeklerin özelliklerinde değil, izlenen siyasal hatta aranmalıdır.
- Türkiye solu, bundan sonraki siyasal, ideolojik ve örgütsel yapılanmasında, bütünüyle reel sosyalizm reddiyesine dayanan sosyalizm tasavvurlarını kesinlikle bir kenara bırakmak zorundadır. Böyle tasavvurların, bir parti üyesi olsalar da kimseye beş paralık hayrı olmayacak, "zamanında az mı çektik" yaveleri dışında söyleyecek şeyi kalmamış orta yaşlı solcular dışında kimseye hitap etmeyecektir.
- Bugün Türkiye'de sosyalist sol, en eskileri saymazsak, üç kuşağıyla birlikte ciddi bir çürüme süreci içindedir. En eskiler dışındaki üç kuşağı, 68'liler, 78'liler ve daha sonrakiler oluşturmaktadır. Çürüme süreci, hiçbir derinliği ve getirisi olmayan didişmelerin sürüp gitmesiyle belirginleşmektedir. Gelgelelim, Türkiye solunun elinde başka insan malzemesi de yoktur. Sınıfın içinden gelen önderlerin Türkiye solunun eski ve yeni kuşaklarını sarsıp adam etmesi, kulağa hoş gelen, ama boş bir beklentidir. Bu durumda, çürüme süreci doğal bir seleksiyonla durdurulmalıdır. Söyleyecek yeni tek bir sözü olmayan ve eski defterlerle idare eden anlı şanlı örgüt liderleri, kendi saflarındaki parlak, yetenekli ve diri unsurlar tarafından (ne yazık ki bunların sayısı da çok azdır) kendilerine "tarihi (...) hareketinin onursal lideri" payesi verilerek bir kenara konulmalıdır.

Özetle, bugün Türkiye solu kendi rutin dinamikleriyle, bilinen süreçleriyle aşamayacağı bir tıkanıklık yaşamaktadır. O kadar ki, herhangi bir başarı garantisi olmasa bile hiç olmazsa umut vere yeni açılımlara yönelme, halen çürümekte olanı mevzi sayıp orada direnmekten çok daha devrimci bir görev olarak ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİ: BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Metin UÇAK

Yaşadığımız bu günler kuşkusuz bizleri umutsuzluğa itmiyor. Fakat bir bütün olarak sosyalist hareketin toplumsal ilişkilerindeki daralmayı görmemizi de engellemiyor. Sosyalist hareket yeniden toplumsallaşabilecek mi? Sosyalist hareket siyasetsizlik krizini ve buna dayalı bunalımlarını bir sıçramayla geçebilecek mi? Yoksa uzunca yıllar kendi sorunları ve açmazlarıyla mı devam edecek? Bu sorulara öznel yaklaşımlar dışında nesnel verilerden çıkılarak yanıt bulmak mümkün mü? Örneğin, kendi yayınında, yine kendi adına "işlerin acaip iyi gittiğini" yazan öbeğin, verili öznel yaklaşımı ne ölçüde geçerlidir? Bütünsel bir yaklaşımda aynı iyimserlik sergilenebilir mi? Sorular uzuyor. Birkaç tespitle başlayalım.

- Özellikle son aylarda yaşanılanlar, Türkiye' de solun bir meşruluk kriziyle karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Türkiye'de, insanlar, solu bir bütün olarak algılardı. Sanılanın aksine bu iyi bir şeydir. Ancak, özellikle geçtiğimiz son dönem, düzenin, bir bütün olarak solu "meşru olmayan" biçimlere indirgediği yoğun bir ideolojik saldırıyla şekillenmiştir. Bu manipülatif indirgemede önemli, ölçüde toplumsal karşılık bulmuştur.
- Bu meşruluk krizi ve onun toplumdaki uzun yıllardır zeminini oluşturan ideolojik birikimi yalnızca solun toplumsallaşma olanağını engellemekle kalmamış, aynı zamanda solun kendi içinde büzülerek kısırlaşmasına neden olmuştur. bu kısırlık giderek sol siyasete pragmatizmi egemen kılmıştır. Söylenen, solun bu sorunlarla kısırlaşması değil, bu sorunlarla birlikte daha da verimsiz olmasıdır. Kuşkusuz, sol siyasette pragmatizmin izlerini sürecek olursak 70'lere hatta daha öncesine varılır.
- Solda siyasal pragmatizmin egemen biçimi, kendi siyasal ihtiyaçlarından yola çıkarak güncel siyasal açılım yapmayı, kuramsal çözümlemeler dolayımıyla siyasal açılım yapmaya tercih etmektedir.

Bu tespitleri açmakta yarar var.

Vizyon mu, vitrin mi?

Bu bölümde özel olarak "devrimci marksist" öznelerin siyaset kurgusuna ve biçimine eleştirel bir katkı sunulacaktır.

Önerme bir: "Biz sınıfa siyaset aktaracağız!..."

Bu önermenin devrimci marksist kimi öznelere ait olması, aslında bilindiğini varsaydığımız bazı kavramların gerekliliğini ortaya koyuyor. Bu kavramları açmak üzere önce iki soru ortaya atabiliriz. Birincisi, Genel anlamda siyaset nedir? İkincisi, bu bütün içerisinde sosyalist siyasete ilişkin tanımlayıcı fark nedir? Genel

anlamda siyaset bütünsel bir süreç olarak kurgulanmalıdır. "Siyaset, üstyapılar alanındaki formel kurumlaşmalarla birlikte ve bunların yanı sıra, temele, yani üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiye *içsel* bir olgudur; ayrıca siyaset, temel çelişkinin belirlediği sınıf mücadelelerinin aldığı özel bir biçim değil, bu mücadelelerin bizatihi kendisidir(...) Böyle bir siyaset tanımında, siyaset, *yansıma* ya da *biçim* olamaz."(1) Dolayısıyla siyaset bu tanımda da olduğu gibi tek bir düzeye indirgenemez. Bu bütünsellik, siyasetin aktarma etkinliği olarak görülmesine engeldir. Bu bütünlüğün içerisinde sosyalist siyasetin alanı, bizatihi siyasal olan sınıf mücadeleleriyle ilişkilidir. Burada kuramsal olarak hareket noktasını sınıf öznelliği oluşturur. Daha açık söylemek gerekirse sınıf, sosyalist siyasetin *nesnesi* değildir.Bu bağlamda siyaset bir özgürlükler alanı ya da sınıflar üstü olarak algılanamaz. Birinci önermenin can alıcı zaafı budur.

Önerme iki: "Benim imajım düzenin imajından iyidir..."

Bu önerme ilk bakışta göze hoş ve zararsız görülebilir. Üstelik böylesi bir açıklığıyla bu önermeyi kimse sahiplenmeyebilir. Ancak bu anlayışın sosyalist hareketin kimi öbeklerinde varolduğu kesin. Yukarıda eleştirdiğimiz "aktarmacı" siyaset kurgusuyla bağlantılı olarak *siyasetin "biçimler" ve "yansımalar" olarak görülmesi*, bu önermenin esas zayıf noktasını oluşturuyor. Siyaset, biçimler olarak görüldüğünde "imaja karşı imaj" kaçınılmaz olarak temel strateji haline gelir.

Önerme üç: "Ben büyük siyaset yapıyorum"

Eleştirilen ilk iki önermedeki siyaset kurgusuna ve biçimine dair temel sorunları, güncel siyaset zeminine sunulan açılımlarla devam ettirebiliriz. Büyük siyasetin temel dürtüsünün toplumsallaşma hedefiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu hedef meşrudur. Ancak bu hedef nasıl bir siyasal hatta oturmalıdır? Örneğin "büyük siyasetin " aradığı "rejim krizine" endeksli siyasal hattı düşünelim. Böylesi bir siyasal hat önce siyasal pratikle, *niteliğini* -farkını- *hissettirebilecek bir nicelikten* yoksunsa sonuç olarak verili siyasal atmosfere eklemlenecektir. Gene bu siyasal hat, konjonktürel krizleri ya da çatlakları, *temel çelişki ve stratejik hatla* ilişkilendirmeyi beceremiyorsa, kuramsal olarak da eklektizmden kurtulamayacaktır. Sonuçta, pratik olarak eklemlenmecilik, kuramsal olarak eklektizm kaçınılmazdır.

Vizyon mu, illüzyon mu?

Bu başlık altında ise bizim genel olarak devrimci demokrat, yeni solcu ya da radikal demokrasici olarak adlandırdığımız siyasi öznelerin yine siyaset kurgularına dair eleştirel bir yaklaşım sunulacaktır.

Kişisel bir anekdotla başlanabilir. Yıllar önce TBKP yöneticilerinden birinin şu sözleri ilginç: " Sabah kapım çalındığında, gelenin sütçü olduğunun huzuruyla uyanmak istiyorum-asker, polis v.s. değil...". Sabahları kapıları çalan sütçülerden

kaçının vurulacağını düşünmek bile istemiyorum. Espri bir yana bu anekdot solun illüzyonlara ne kadar teşne olduğunu gösteriyor.

Önerme bir: " Demokrasi sorunu çözülmeden hiçbir sorun çözülmez."

Demokrasi mücadelesinin yepyeni ve evrensel bir şey olduğunu aslında yöntemsel olarak hiç de yeni ve evrensel olmayan maoizmin "baş çelişki" kavramında somutlaşmaktadır. Demokrasi perspektifi, kuramsal sakatlıklarını bir yana bıraksak bile, siyasal pratikte karşılık bulamayacak bir kurguya sahiptir. Kuşkusuz demokrasi mücadelesinin meşru olmadığını söylemiyorum. Demokrasinin, temel çelişkiyle, sınıf mücadelesiyle ve tarihsellikle bağı kurulmazsa soyut bir kavram olmanın ötesine geçemez. Bu ilişki, yani demokrasi ile sınıf mücadelesi arasında olan evrimsel bir ilişki değildir. Lineer bir mücadele çizgisi maalesef (!) herhangi bir referans alamaz. Kuramdan hoşlanmayanlar için ilke düzeyinde açıklamak mümkün: "Bir: Tarih bize, daha sınırlı ve daha alt düzede kalan hedeflerin daha kolay ve şiddet yoğunluğu daha düşük mücadeleler yoluyla elde edilmesinin bir kural değil istisna olduğunu gösteriyor. İki: Sınıf hareketinin en önemli kazanımlarını, sert mücadelelerin *hemen ertesinde* elde ettiği örnekler son derece sınırlıdır. Üç: Bir devrim sürecinin, ilk başta önüne koyduğu hedeflerin hemen eşiğine geldiği durumlarda bile, bu eşiğin aşılması, yani en baştaki hedeflerin elde edilmesi, sürecin gittikçe daha üst bir evreye tırmanmasını gerektirmektedir. Ve dört: "Tarihte, en başta ortaya koyduğu hedeflerle yetinip orada duran bir tek gerçek (kitlesel) devrim yoktur."(2) Bence bu tespitler, mücadele ivmesini süreklilikçi kurgulayan anlayışı çürütmeye yeter. Anlatmak istediğim açıkça şudur: Demokrasi, kültürel haklar v.b daha alt düzeyde kalan hedeflerin kolayca elde edilip yolun açılacağı -sınıf mücadelesi- varsayımı da tarihsel referanstan yoksundur.

Kimilerinin hoşuna gitmese de demokrasi mücadelesini köktenci kılmak için iktidar perspektifi gereklidir. Ancak bu dolayımla, iktidarın sınıfsal özüyle ilişkilenmiş olunur. Aksi halde, Türkiye toprağı, demokrasi tutkusunda görülen bir tür "kapıyı çalan sütçü" illüzyonlarına besleyicilik yapamaz.

Sonuç yerine

Başa dönecek olursak, sosyalist öznelerin verili kısırlıktan kurtulmak için güncel siyasal açılım yapma zorunluluğu vardır. Bu gereklilik, sanılanın aksine bizi güncellikten daha çok devrim perspektifiyle ilişkilendirecektir. Aynı zamanda bu, bizim daha geniş bir vizyona sahip olmamıza imkan verecektir. Şöyle ki; sosyalist hareketin,

- Sınıf hareketinin en azından kısa vadeli planda, yönelimlerini, duyarlılıklarını, eğilimlerini, kapasitesini daraltan ve geliştiren etkenler vs. tespit etmek,

- Düzenin temel öznelerinin yönelimlerini kestirebilmek, belirli eğilimleri saptamak (örneğin ordunun küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası politikası, açılımları...vb),
- Belirli bir kadro politikası, sınıfla ilişkilenmesi, kendi dışındaki öbekleri görebilen bütüncül bir bakış getirmesi, gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen üç yaklaşımın geliştirilmeye ihtiyacı olduğunun farkındayım. Fakat en azından bir tartışma zemini olması açısından önemli.

NOTLAR

1) Metin Çulhaoğlu, *Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*, Sarmal Yay., s.155.

2) *a.g.e.*, s.176-177.

SABRIN SONU İÇİN BİR DAHA

Ali Deniz TOROS

Bu yazıda, Türkiye konjonktürüyle sosyalist hareketin nasıl ilişkilendiği ve Türkiye sosyalist hareketinin yapısal anlamda, hem tarihsel-kuramsal olarak taşıdığı özellikleri hem de konjonktürel olan içinde nasıl bir tutum takındığını veya takınması gerektiğini ele alacağız. Aynı zamanda, bu yazı öznel gözlem ve yorumlarla oluşturulduğu gibi bir çerçeve yazısıdır.

Dünyada yaşanan küreselleşme rüzgarları, uzun süredir değişik yönelimler tutturan dünya solunu bu kez de değişik amaçlarla ve yöntemlerle dünya solunun siyasetini farklılaştırmaktadır. Reel sosyalizm deneyiminin de son bulması söz konusu farklılaşmaya hızlı bir ivme kazandırmıştır. Bu dönem sınıf mücadelesinin farklılaşan siyasal hattı dünyadaki değişimle koşut giderken, kapitalizmin yapısal bunalımlarını çözmek üzere giriştiği yeniden yapılanma arayışları da sınıfın kimi kazanımlarını kaybetmesine yol açmıştır. Kapitalizm, üretilen maddi olanakların toplumsal çıkar için'de paylaştırılmasını (sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, istihdam vb.) artık sonlandırmıştır. Sınıf mücadelesiyle elde edilmiş olan tarihsel ve kuramsal birikimin boşaltılmaya çalışılması dünya solunun siyasal yönelimlerini bozmuştur. Dünya solu sınıfsal karşıtını, ideolojik bütünlüğünü kaybetmiştir ve toplumsal meşruiyetini özel alan pratiklerine devretmiştir. Yeni olan düşüncelere ve siyasal programlara yönelmiştir. Dünya solu, batı marksizminden türetilen yeni sol anlayışlara ya da üçüncü yol gibi kavramlarla yeni olduğu savlanan siyasal programlara yönelir. Dünya solunun, bugün yaşanan parçalılığı, farklılaşması belirli bir çıkışsızlığı da anlatmaktadır. Marksistler, güncel olanı tarihsel ve kuramsal birikimleriyle algılayamamış, aksine yeni olanın heyecanına kapılıp kolay olanı yeğlemişlerdir. İdeolojik ve siyasal kimliklerden arınıp; saflık, sıradanlık, mikro-kozmos, birey ve bireyin iç dünyası gibi motiflerle alt kimlikler oluşturulmuştur.

Türkiye solunda durum

Kuşkusuz Türkiye solu da benzeri etkiler ve yönelimler ile karşı karşıya gelmiştir. Dünya solunu etkileyen faktörler genel olarak Türkiye soluna da uzanır. Türkiye solu özgül yapısı gereği, hem kuramsal ve siyasal alandaki eksiklerini kapatmaya çalışır hem de genel planda yaşanan değişiklikleri gözeterek eksiklerini gidermeye yönelir. Peki, bu ne kadar başarılabilmiştir?

Buna göre, bir; Türkiye solu kuramsal ve siyasal alandaki eksiklerini gidermek için nasıl bir yol izlemiştir? İki; dünya solunu da etkileyen gelişmeler karşısında nasıl konum almıştır?

Bir: yapısal olana dair sol (kuram-siyaset)

- Türkiye solu hemen hemen, her dönem için geçerli olabilen kuramsal olan ile siyasal olan arasındaki dolaylı ilişkiyi kurmakta zorlanmıştır. Bunun için, kuram ile siyaset arasındaki ilişki doğrudan kurulmaya çalışılarak ne kuram için ne de siyaset için boşluk dolduracak bir üretim sağlanamamıştır. Örneğin, kuramda "proletarya"dan söz edilince Türkiye'de de kuramdaki "proletarya" aranmıştır, bulunamamıştır. Kuramda "devlet sönümlenecektir" tespitine göre Türkiye'de ve reel sosyalizm deneyinde "devlet" reddedilmiştir. Ya da kuramdan siyasal üretim adına, kuramı yanlışlayan tezler geliştirilmiştir; MDD tezi, kır-kent tezleri, ATÜT'çülük, feodal toplum tezleri vs.

Türkiye solunun kuram ile siyaset arasındaki ilişkisi hep eksik kalmıştır ya da yanlış doldurulmuştur. Kuram ile siyaset arasındaki etkileşimde deneyimselciliğin ve dolayım ilişkisinin etkisi Türkiye solu tarafından görülememiştir.

Türkiye'de sınıf mücadelesinin tarihsel ve siyasal birikimi, sınıf bilincinin oluşumuna da etkide bulunur. Mücadele içinde oluşturulan deneyim belirli bir süreklilik içinde biriktirilir ve sınıfın verili durum içindeki birikimiyle kaynaştırılarak sınıf bilincinin oluşumu gerçeklenir. Oluşan bilinç, sınıf siyasetinin kuramla olan ilişkisini de her mücadele pratiği içinde sınar ve biriktirir. Bunun yanında, sınıf siyaseti salt üretim sürecindeki etkinlikle sınırlandırılamaz. Sınıfsal çelişki, toplumsal yapının bütün alanlarını da kapsamaktadır. Bu anlamda sınıf siyaseti için tek başına işçi sınıfı ve üretim süreci alanı değil, aynı zamanda diğer toplumsal kategoriler ve sosyo-kültürel alanlar da sınıf siyasetinin kapsamı dahilindedir. Emek-sermaye çelişkisinin alanı genişlemiştir ya da sömürü, dolayım ilişkileri sonucunda çeşitlenmiştir.

Aynı zamanda, kuram ile siyaset arasında her zaman için bir açı farkı olacaktır. Bu da, genel kuram ile verili toplumsallığa göre yeniden üretilecek olan özel kuram siyasetinin farklılaşmasına yol açacaktır. Ancak bu farklılaşma, verili koşullara göre genel kuramı yeniden oluşturmayı değil, genel kuramı verili koşullara göre, özel kuram biçiminde yeniden üretmeyi gerektirir. Bu genel-özel diyalektiğinin bütünlük içinde kurulması anlamına gelecektir.

- Türkiye solu, sınıf hareketi ile sosyalist hareket arasındaki ilişkiyi de kuram-siyaset arasındaki ilişki gibi yorumlamıştır. Sosyalist hareket sınıfı doğrudan bir siyaset nesnesi olarak görmüştür ve siyasetin tek alanı olarak sınıfa yaklaşmıştır: sınıf indirgemecilik.

Bunun yanında sınıf siyaseti adına da şöyle açılımlar sunulur; emek-sermaye çelişkisi salt üretim sürecindeki etkinlik içinde görülür ve siyaset söz konusu üretim süreci alanıyla sınırlandırılır. Bir diğer açıdan da, Türkiye'de emek-

sermaye çelişkisi görülmez, yerine "baş çelişki" tezi öne sürülür ve sınıf siyasetinin ekseni köylü-feodal bey arasındaki çelişkiye indirgenir. Bu tez bugün için eskimiş olsa da, bugün benzer anlamda, ama yeni kavramlarla bu kez "kadın-erkek, doğa-insan, birey-devlet" çelişkileri temel çelişki yerine ikame edilir ve siyaset bu ilişkiler üzerinden yapılır.

Bu doğrultuda, marksizmden ve leninizmden türetilmiş geleneksel sol akımın hemen hemen bütün temalarını reddeden, yeni sol anlayış da; sınıf hareketi ile olan ilişkiyi de reddederek yeni toplumsal hareketlere ilgi duymuştur. Batıdaki yeni sol akımın sınıf adına ikame ettiği yeni toplumsal hareketler siyasetin yeni alanları ve dinamikleri olurlar.

Sınıf hareketi ile sosyalist hareketin ayrı birer dinamik olmaları, her iki alanın da birbirinden ayrı geliştiği anlamına gelmemelidir. Her iki dinamik bir bütünlük içinde, karşılıklı etkileşimi olan, sınıf mücadelesinin etkinlik alanıyla ideolojik-siyasal alanın biraradalığını anlatmalıdır. Bir bütünlük içinde yer alan her iki dinamiğin belirleyici faktörleri konjonktürel etkilere bağlı olarak ortaya çıkar. Örneğin; Marx' ın dönemi için, sınıf hareketinin mücadeledeki etkinliği sosyalist harekete göre daha etkin iken, Lenin dönemi ise gene sınıf hareketinin etkinliği göz ardı edilemezken, sosyalist hareketin belirli temalarla da öne çıkan belirleyici bir etkinliği vardır.

Türkiye solu leninizmi ya salt bir radikalizm ifadesi için kullanır, ya da "geleneksel, eski tarz " diye düşünüp kopuş yaşanması gereken bir düşümce olarak görür.

Leninizmi radikalizm ifadesi olarak görenler, Türkiye solunu devrimciler-reformistler biçiminde ayırırlar. Açık partili siyaseti parlamentarizm olarak gören bu kesim, reformistleri yasalcılıkla suçlarlar. Bu kesim de, asıl devrimci kimlik özelliği olarak illegalite görülür ve leninizmin de bu anlamda illegalite alanı içinde türetilebileceğini düşünürler (devrimci demokrat akım)

Oysa, illegaliteyle, leninizmle radikal oldukları savını öne süren bu kesim, bizatihi devrim kuramı ve sosyalizm tasavvuru ile reformist program izlemektedir. İktidar hedefi bulunmayan, sınıfsal mücadele yerine demokrasi mücadelesine oturan ve bu noktada güncel demokratik taleplerde bulunan, proletarya diktatörlüğü yerine halkın demokratik iktidarını savunan, reel sosyalizm sürecinden önce iktidarın alınışını halk devrimi kuramına göre; toplumsal devrimi siyasal devrime önceleyen bir ideolojik ve siyasal yaklaşımla yorumlarıyan bu kesim, kuramsal ve siyasal planda reformist konumda yer alır.

Bunun yanında, leninizmi, marksizmin yerelliğe özgü siyasal üretimi ve ifadesi olarak görmek yerine, tarihe geri bakışı bir tür model alma, şablon edinme anlayışıyla yorumlarlar. Bu da, siyasetin mutlak koşulda illegal yürütülmesi gerektiğini, leninizmden sadece Sovyet pratiğinin belirli dönemlerine özgü örgüt modellerini savunmayı anlamak gerektiğini, o dönemin mücadele anlayışıyla hareket etmenin leninizm olacağını öne süren

yorumlar yapılır ve bu doğrultuda Türkiye' deki sınıf mücadelesine kanal açılır.

Böyle bir kanalın açılması ve leninizmin bu şekilde yorumlanması, Türkiye'li sosyalistlerin tarihsel olan ile güncel olan arasındaki ilişkiyi kurarken leninizmin temel karakteri olan özelliğini görememiş olacaklardır. Leninizmin temel karakteri; marksizmin Rusya özğüllüğüne göre yeniden üretilmesi, Rusya özgüllüğüne göre sınıf mücadelesinin siyasal ve örgütsel olarak türetilmesidir. Kuşkusuz bu karakteristik özellik, Türkiye' deki sınıf mücadelesine de içerilmelidir.

Türkiye sosyalist hareketi tarafından marksizmin Türkiye'ye göre yeniden üretilmesi özel bir çaba gerektirir ve bunu yapmak zorunludur. Bununla eş zamanlı olarak da sınıf mücadelesinin verili koşullarına göre ister legal ister illegal tarzda olsun siyasal ve örgütsel pratik üretilmelidir. Elbette, hangi biçimde siyasetin toplumsallaştırılacağı Türkiye sosyalist hareketinin ihtiyaçlarına göre oluşacaktır. Ayrıca, marksizmden hareketle üretilen siyasal mücadele leninizm kapsamına girer. Ayrıca leninizme özgü belirli temaları da (öncülük, dışardan bilinç, iktidar hedefi) Türkiye' deki sınıf mücadelesi deneyimine birer katkı olarak dahil etmek gerekir.

Leninizmi reddeden sağ yorum ise; iktidar hedefini bir egemenlik aracı olarak gördüğünden reddeder, dışarıdan bilinç –öncülük- kolektivizm gibi temaları özne olma bilincini etkilediği savıyla reddeder, "genel" karşısında "özel"i tercih eder. İşçi sınıfı, devrim gibi konularda ise bu konuların yüzyıl geride kaldığına inanan bu sağ yorum yeni toplumsal hareketleri ve yeni mücadele tarzlarını keşfetmiştir. Batı marksizminin belirli kuramcılarından etkilenen, reel sosyalizmi reddeden yeni sol akım, Türkiye solunu da etkilemiştir. Özellikle *Birikim* dergisi çevresi, marksizmi Türkiye'deki sosyalistlere liberal yorumlarla aktarması, yeni sol tezlerle siyaseti düşündürmesi ve bu doğrultuda mücadeleyi önermesiyle sınıf için reddettiği siyasal öncülüğü liberal sosyalistler için kuramsal olarak yerine getirmektedir.

Buraya kadar anlatılan özellikleriyle Türkiye solunun tarihsel ve kuramsal olarak, içinde bulunduğu temel ayırımın hala geçerli olduğu görülmektedir. Bu ayırım; geleneksel sol, devrimci demokrasi, yeni sol ayırımıdır. Bu ayırım, Türkiye sosyalist hareketinin oturduğu kuramsal ve ideolojik yapıyı tam olarak anlamak için geri dönüp bakılacak temel ayırımdır. Yazının bu bölümünden sonra konjonktürel gelişen olaylara bağlı olarak solun nasıl bir anlayış oluşturduğuna bakalım.

İki: konjonktürel olana dair sol

- 1980'lerden itibaren güçlenmeye başlayan neo-liberal ekonomi ile sermaye birikiminin uluslararasılaşmasıyla beraber, kapitalizm dünya ölçeğinde geniş bir yayılma olanağı bulmuştur. Üretim sürecinde yeni çalışma modellerinin

uygulandığı, sosyal-devlet anlayışından vazgeçilmeye başlandığı bu dönem içinde sermaye ve emek arasındaki çelişki daha da derinleşmiştir. Aynı zamanda, ulus-devletlerin kapitalizmin genel işleyiş yasalarına ve ilişkilerine entegre edilmesiyle, uluslararası sermaye güçlerine ulus-devlet birikimlerinin aktarılmasıyla sömürü daha da arttırılmıştır.

Bu dönem içinde ortaya çıkan küreselleşme, tarihsel olarak ilk kez karşılaşılan bir olgu değildir. Sermayenin merkezde yoğunlaşan ilk birikim döneminden sonra birikim kaynaklarını arttırmak üzere çevre ülkelere uzanarak kurduğu ilişki de bir biçimiyle küreselleşmedir. Marksistler için bu ilişki biçiminin sınıfsal anlamı dün için değişmediği gibi bugün için de değişmemiştir. Küreselleşme olgusu kapitalist birikimin emperyal politikaları doğrultusunda biçimlenir. Öyle ki düşüncede olduğu gibi dilde de etkili olan ideolojik belirlenim, küreselleşme kavramını ideolojik muhtevası bulunan emperyalizm kavramı yerine kullanmayı benimsetmiştir.

Bu çerçevede küreselleşme olgusu dünya solundaki muhalefeti etkilerken, Türkiye solunun da bu etkiye uzak kalması mümkün değildir. Küreselleşmeye karşı mücadele; olgunun sınıfsal içeriğiyle teşhir edilmesi, ulus-devletin kapitalizme entegrasyonunun getirdiği bağımlı ekonomi-politiğin teşhir edilmesi, mücadelenin ulus-devlet ölçeğinde kurgulanması, mücadele hattının ideolojik ve siyasal ekseni anti-kapitalizmle çizilirken mücadelenin iktidar hedefli bir sosyalizm mücadelesi olduğu atlanmamalıdır.

Türkiye solunda küreselleşme olgusu karşısında en çok etkilen kesim marksizmi, liberal anlamda yorumlayan kesimdir. Bu kesim için küreselleşme kaçınılmaz, nesnel bir gelişmedir. Bu gelişmenin demokrasi, insan hakları v.b. alanlarda sağlayacağı iyileşme Türkiye'deki demokrasi mücadelesine katkı sağlayacağı düşünülür. Bu açılım sahipleri Türkiye'nin AB ile yaptığı görüşmelerden de aynı beklenti içindedirler. Küreselleşme olgusunun tarihsel ce ideolojik temelini önemsemeyen, uluslararası ölçekte gelişen anti-küreselleşmeci harekete eklemlenen bir sol muhalefet anlayışı geliştirilir. Bu anlayışın mücadele edeceği hattın ideolojik ve siyasal niteliği önemli değildir, mücadelede yer alacak dinamiklerin ideolojik kimliği önemli değildir. Önemli olanın dünyadaki muhalif hareketliliğe "hareket etmek" adına yapışmaktır.

- Küreselleşme rüzgarından önce ise, reel sosyalizme muhalefet ederek ve bu deneyin de çözülmesiyle daha da canlanan, sınıfın toplumsal dönüşümdeki etkisinin daha da azaldığının düşünülmesi ve iktidar hedefli top yekun mücadele yerine kapitalizmin sonuçlarından ötürü ortaya çıkan sorunlara muhalefet eden, çevre-kadın-barış gibi konuların yeni mücadele alanı ve dinamiği sayılması sonucunda yeni toplumsal hareketler altında toplanan bir anlayış geliştirilir. Bu anlayışın sosyalist harekete ideolojik ve siyasal anlamda bir zararı dokunacaktır.

Öyle ki, anti-küreselleşmeci zeminde kurgulanan muhalefet de bu anlayışın ürünüdür. Anti-küreselleşmeci hareket kapitalizmin yarattığı sonuçlara;

yoksulluk, işsizlik, çevre kirliliği, silahlanma, aşırı borçlandırma ile kredilerinin karşılığını almak için yoksul ülkelerin boğazına yapışan Dünya Bankasına, olumsuz sonuçlar veren IMF programlarına karşı bir muhalefet örgütlenmiştir. Tüm bu görüntü kapitalizmin ve küreselleşmenin sonucu olarak yorumlanır ve bu anlamda bir tepkisellik örgütlenir. Tepkiselliğin ortak bir hedefi yoktur, ortak bir mücadele programı yoktur, sadece zengin ülkelere ve kurumlarına bir öfke vardır.

1990'larda canlanan bu tarz mücadele anlayışı bugün, anti-küreselleşme hareketiyle beraber Türkiye solunun "radikal demokrat" kesimine cazip gelmektedir. Çünkü, Türkiye solunun mücadele geleneğine işlemiş olan "hareketçilik" özellikle bu gündemde kendini daha açık göstermektedir. Türkiye solunda bu alan içinde daha çok devrimci demokrat akımdan ve geleneksel sol akımdan türeyen bir sol anlayış aktiftir. Yeni sol akımdan hareketle siyasal vücut bulan bu akım; radikal demokrasidir.

- Türkiye solu, küreselleşme ve AB süreçleriyle bir yandan ithal edilen demokratikleşmenin nimetlerini kazanmaya diğer yandan da bir başka sol denebilecek akım da bağımsızlığı, anti-amerikancılığı, ulusalcılığı gündem yapacak bir siyasal karşı duruş oluşturmuştur.

Küreselleşme ya da diğer anlamda emperyalizme karşı mücadelede ulus ölçekli mücadele örgütlemek, bugün için uluslararası ölçekli küresel tepkisellik örgütlemekten daha anlamlıdır. Ancak ulusalcı "sol" ile anti-küreselleşmeci muhalefetin birbirinden ayrı olsalar da ortaklaştıkları temel bir konu var ki, bu da eklektik mücadele tarzıdır. Yani ulusalcı "sol"un, ulusal çıkarlar adına ulusal kimlikli bir blok oluşturması ile anti-küreselleşmeci muhalefetin öfkeli tepki içinde kozmopolit kimlikli bir blok oluşturması, her iki durumda da sosyalistlerin siyasi mücadelesinin ve ideolojik kimliğinin bağımsızlığı gözardı edilmektedir.

Buraya kadar anlatılan özellikler de Türkiye solunun güncel gelişmeler karşısında geliştirdiği siyasal tutumla nasıl bir ayırıma yöneldiğini görebiliriz. Türkiye solunun bu plandaki ayrışmasını konjonktürel gelişen bir ayrışma türü olarak görmek gerekiyor. Tarihsel ve kuramsal planda oluşan ayrışma konjonktürel planda gelişen olaylarla solu yeniden tasnif etmeye zorlamaktadır. Bu noktada, solu her güncellik içinde yeniden tasnif etmemiz gerektiği sonucu çıkarılmamalı, aksine konjonktürün solun önüne koyduğu belirli bir siyasal yönelim vardır ve sol, bu genel siyasal yönelime göre kendini tahkim etmelidir. Bunun için, konjonktürel planda Türkiye solunun geliştireceği siyasal tutum, devrimci marksizm ile radikal demokrasicilik ayırımını doğuracaktır. Bu ayırım tarihsel ve kuramsal olan temel ayırımdan türetilmiş bir ayrıştırmadır.

Türkiye sosyalist hareketinin günümüz koşulları içinde ideolojik ve siyasal olarak doldurduğu alana bakıldığında, devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımının marksizmden hareketle şekillenebileceğini

söyleyebiliriz. Radikal demokrasiciliğin ise (yeni sol) marksizmin bilimsel ya da ortodoks yorumlanmasından çok, liberal yorumlanmasıyla oluşur ve buna göre siyasal uzanımlar belirlenecektir. Oysa ulusalcı "sol" olarak görülebilecek olan kesimin (İşçi Partisi, kemalistler) marksizmden hareketle oluşturulmuş bir yorumu ve siyasal uzanımı yoktur. Aksine, "karma ekonomi, yerli sermayenin güçlendirilmesi, kemalizmin işlendiği bir egemen ideoloji, ulusal çıkarlar etrafında oluşturulmuş eklektik bir blok" gibi temalarla işlenmiş bir siyasal eğilimin marksizm temelli bir sol akım olarak görülmesi mümkün değildir. Sadece günümüz koşullarında küreselleşme, IMF, D.B gibi popüler hedefler karşısında cisimleşen ve Türkiye burjuvazisinin de atatürkçülüğü çürütmesine karşı çıkarak siyaset yapan bir akım olmuştur; ulusalcı "sol".

Şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye sosyalist hareketinin tasnifi sınıf mücadelesinin oluşturduğu pratiğe göre değil, sosyalist hareketin kendi içindeki özel yönelimlere göre yapılmaktadır. Kuşkusuz bunun tarihsel bir geri planı vardır. Ama doğru olan, sınıf mücadelesiyle belirli bir ilişkilenme içinde olan sosyalist hareketin, bu mücadele içindeki konumu ve yönelimiyle siyasal tasnifini yapmaktır. Bunun gerçekleşmediği dönemlerde ise, solu ya iç tartışmalarla ya güncel yönelimlerle ya da sınıf mücadelesi içindeki ideolojik ve siyasal görevleriyle anlamaya çalışıyoruz. Bunun için, bu yazıda yapılmaya çalışılan solun tasnifi sosyalist hareketin günümüzdeki konumu ve yönelimlerine göre yapılmaktadır.

Türkiye sosyalist hareketi için bugün bir tasnif öneriyorsak, bunun sosyalist hareket için nesnel bir zorunluluk olduğunu kabul etmeliyiz. Türkiye sosyalist hareketinin "pat durumu" hala çözülememiştir, aksine gerileme ve zayıf düşme sürecine girilmiştir. Türkiye sosyalist hareketi; kendisini siyasal hat konusunda yeniden netleştirmeden, kuramsal-ideolojik-siyasal tahkimatı oluşturmadan, siyasal mücadelede kadro istihdamını sağlamadan, siyasal hatta göre örgütsel yapısını kurmadan sınıfla siyasal ilişki kurması, sınıfsal mücadelede belirli bir öncülük üstlenmesi, sol siyasetin toplumsal meşruluğunu oluşturması mümkün değildir. En azından sınıf mücadelesinde siyasal-örgütsel bir süreklilik, kalıcılık sağlaması mümkün olmayacaktır.

Türkiye sosyalist hareketi, iç gündemlere boğulmadan, güncel siyasete saplanmadan, siyaseti dar alan (okul, fabrika, mahalle, oda, sendika vb.) fetişizmine hapsedmeden genel ve bütünsel ihtiyaçları karşılamaya dönük görevler üstlenmelidir. Türkiye solunun genel ve bütünsel yaklaşımı, *yapısal ve konjonktürel* olan konular karşısında konumunu yeniden gözden geçirmeyi sağlayacaktır. Bu adım, Türkiye sosyalist hareketinin yeniden canlanabilmesi için "özel örgüt çıkarlarından" önce, sınıf mücadelesinin bugün için Türkiye koşullarındaki "genel siyasal çıkarlarını" savunmak bütün sosyalist yapılar için birincil görevdir.

Türkiye sosyalist hareketi için bu yazıda yaptığımız devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımından, devrimci marksistlerin siyasal örgütsel yönelimleri iki soruya verilecek yanıt doğrultusunda belirlenebilir.

1- Günümüzün ideolojik, siyasal ve sosyal gelişmeleri karşısında solun duruşu ne olmalı ve bu konumda kullanacağı argümanlar neler olmalıdır?
2- Türkiye sosyalist hareketi verili koşullar içinde siyasal yönelimlerini hangi yapıda oluşturmalıdır?

Birinci soruya yanıt olarak; hem dünya kapitalizminin hem Türkiye kapitalizminin yönelimleriyle eş zamanlı ortaya çıkan olgulara, sorunlara ve durumlara göre, karşı duracak tepkileriyle, programıyla, örgütlülüğüyle sosyalist bir özneye gereksinim vardır. Nedir bunlar?

- Küreselleşme ve AB sürecinde; emperyalizm üst başlığı altında ele alınacak bu sürece karşı sosyalistlerin mücadele hattı ideolojik olarak, dünya kapitalizmini ve neo-liberal ekonomi politikaları teşhir etmek olacaktır. Uluslararası sermayenin birikimine kaynak olarak entegre edilen ulus-devletlerin bağımsızlığı, ulusal temelde değil sosyalist kopuş temelinde hedeflenmelidir. Küreselleşme ve AB sürecinin insan hakları, demokrasi gibi alanlarda kazanımlar sağlayacağı görüşü, Türkiye burjuvazisiyle beraber demokratikleşme arayışlarının içinde boğulmak anlamına gelecektir.
- Özelleştirme politikalarına karşı; anti-kapitalizm başlığı altında verilecek olan bu mücadele, sosyalist hareketin sınıfla dinamik bir siyasi konu üzerinden ilişki kurmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda, kapitalizmin ideolojik ve politik uygulamalarının en önemli göstergesi olan özelleştirme politikalarına bağlı olarak, yine kapitalizmi hedef alan işsizlik, yoksulluk, pahalılık gibi temaları da işleyecek bir mücadelenin toplumsal bütünlüğü de kurulmuş olacaktır. Bütün özelleştirme politikalarına karşı kamusal mülkiyet ve kamusal çıkar savunulmalıdır.
- Emeğin kazanılmış haklarına sahip çıkmak; Türkiye kapitalizminin neo-liberalizmle eklemlenme sonucunda devleti küçültme girişimi ve özelleştirmelerle, her türlü kamusal yarardan vazgeçme uğraşları sonucunda emeğin kazanılmış hakları geri alınıyor. Emeğin sosyal güvenlik, iş, eğitim, sağlık haklarının, aynı zamanda örgütlenme hakkının geri alınması için, sosyalistlerin emekçilerle bu haklar için mücadele etmesi gerekir.
- Kürt sorunu bağlamında; bu sorunun çözümünün AB sürecinde olmadığı ve çözüm için burjuvazinin siyasal temsilcilerinin müttefik olarak görülmemesi gerektiği anlatılmalıdır. Çözümün, emek eksenli mücadele hattında, sosyalistlerle beraber mücadele vermekten geçtiği anlatılmalıdır. Bu hatta elde edilecek her kazanım kürt sorununun çözümüne de tarihi ve siyasal haklar kazandıracaktır.
- Küreselleşme, AB, IMF, DB, uluslararası sermaye hareketi gibi ulus dışı baskı faktörleri ulusal bağlamda eleştirilmemeli, sınıfsal bağlam söz konusu süreçleri

ve kurumları çözümlemek ve karşı çıkmak için kullanılmalıdır. Anti-emperyalist mücadele, anti-kapitalist eksene oturtulmalıdır.

- Siyasal ve ideolojik başlıklar olarak ifade edilen söz konusu vurgular, sosyalist hareketin bir siyasal mücadele programının ya da hattının genel bir çerçevesi olarak görülebilir. Türkiye sosyalist hareketi yeniden tasnif için söz konusu ideolojik ve siyasal vurguları devrimci marksizm öbeği etrafında bir araya getirebilir. Peki, devrimci marksizmin bu çerçevesi ne tür bir siyasal araçla ve hangi başlıklar altında belirlenebilir?

İkinci soruya yanıt olarak;

- Açık partili mücadele; Türkiye sosyalist hareketi sol siyasetin toplumsallaşmasını sağlamak adına, bugünün koşulları içinde açık partili mücadele biçimini tercih etmelidir. Bunun sınıfla, toplumla siyasal bağlar kurmak için yararı olabileceği gibi, aynı zamanda sosyalist bir siyasi öznenin siyaset pratiği içinde oluşumuna da katkı sağlayacaktır. Aynı biçimde, yaratılacak yeni sosyalist kadroların istihdamı ve siyasal pratik içinde inisiyatif kullanarak gelişen kadro sürekliliği ve kalıcılığını sağlanacaktır.

  Açık parti modeli, sosyalistlerin yeniden yapılanma aracı olarak da işlev göreceğinden farklı sosyalist eğilimlerin bir arada olabileceği bir yapıda olmalıdır. Partinin siyasal yönelimlerinde yukarıdaki çerçeve doğrultusunda bir netleşme olmalı, ama partinin politikaları oluşturulurken parti içi demokrasi gereği tartışmalar olmalı ve politikalar bu tartışmalar sonucunda oluşturulmalıdır. Parti içi tartışmalara göre şekillenen politikalar, aynı zamanda örgütte farklı siyasal yorumları da belirgin kılacaktır. Bu, farklı siyasal yorumlar partinin yönelimlerine göre örgüt içinde değişken konumlar yaratacaktır. Buna göre, açık partili mücadele çoğulcu bir parti anlayışı içinde (demokratik-merkeziyetçiliği işleten) ve kanatlı (örgüt içi tartışmalarda eğilimlerin farklı konumlar edinmesi) parti modeline göre oluşturulmalıdır.
- Türkiye sosyalist hareketinin yeniden yapılanma süreci birlik temasını güçlü kılmalıdır. Yukarıdaki siyasal çerçeve ve açık parti formunda verilecek mücadele çok özneli bir siyasal organizasyonu gerekli kılar. Sosyalist siyasetin toplumsallaşması için, sınıfla bağların kurulabilmesi için, partinin örgütsel olarak geniş bir ölçeğe sahip olması gibi, sosyalist hareketin farklı eğilimlerini bir program etrafında bir araya getiren örgüt içi geniş bir ölçeğe de ihtiyaç vardır. Diğer anlamda bunun adı, sosyalist hareketin çok özneli bir yapı içinde kitleselleşebilme olanağı olacaktır.
- Açık partinin siyasal hattı devrimci bir program ve kimlikle belirgin kılınmalıdır. Belirtilen siyasal çerçeve ve örgütsel modele bağlı olarak, devrimci kitlesel bir parti; tarihsel amaçlarıyla, sınıf mücadelesinin verili koşullarına da açılım sunan ideolojik ve siyasal tespitleriyle mücadele, propaganda, örgütlenme vb. konularda bağımsız olmalıdır.

Devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik

Böylelikle yazının başında değinilen Türkiye sosyalist hareketinin verili durumunu ele alan bölüm içinde beliren radikal demokrasicilik anlayışı ile, az önce yukarıda başlıklar çerçevesinde ele alınan sosyalist hareketin ne yapması gerektiği bölümü içinde beliren devrimci marksizm anlayışı, Türkiye sosyalist hareketinin önümüzdeki süreçte olası ayırımı olarak görülebilir.

Radikal demokrasicilik; temel çelişkinin yerine güncel çelişkiler koyarak reddetmesi, işçi sınıfının tarihsel ve kuramsal misyonunu ideolojik olarak reddetmesi, kapitalizmin sonuçlarına dönük demokrasi mücadelesini siyasal hat olarak benimsemesi, küreselleşme ve AB süreçlerini siyasal ve ideolojik yaklaşımlarına belirli bir dayanak yapması gibi özellikleriyle daha net tanımlanabilir.

Devrimci marksizm başlığı ise sosyalist hareketin yukarıdan çizilen başlıklar altında bir araya gelmesini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda sosyalistlerin kuramsal konulardaki tutum alış ile siyasal mücadele içinde yaratılacak güçle sosyalistlerin yeniden yapılanmasını devrimci marksizm başlığı altında toparlayabilmek anlamlı olacaktır.

Peki, daha önceleri ifade edilen geleneksel sol, devrimci demokrasi, yeni sol ayırımlarına ne oldu?

Bana göre bu tasnife bir şey olduğu söylenemez. Hatta bu tasnifin daha çok üstbelirleyen olarak kaldığı söylenebilir. Öyle ki bu yazıda ele aldığımız devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımı, daha çok sosyalist hareketin günümüz koşulları içinde, yer alması gereken konum ve mücadelesini vermesi gereken hattı belirginleştirmek için alt tasnife, tanımlara ihtiyaç duyulmuştur.

Bugün bu alt tasnifin solu tanımak ve tanıtmak için daha işlevli olduğu söylenebilir. Çünkü, geleneksel sol akım içinde yer tuttuğu söylenebilecek kimi kişi ya da siyasal yapıların bugün ya yeni sola ya da devrimci demokrasiye kaydığı söylenebilir. Bu anlamda geleneksel sol içinde bir biçimiyle yer alan öbeklerin bugün devrimci marksizm başlığı altında toplanmaları (ya da tersi) geleneksel solun sadeleşmesi adına faydalı olacaktır.

Aynı durum, devrimci demokrasi akımı için de geçerlidir. Çünkü, bu akım içinde de hem geleneksel sol ile hem de yeni sol ile kesişebilen öbekler vardır. Buradaki bulaşık hali sonlandırmak adına radikal demokrasicilik, devrimci demokrat akımın ideolojik ve siyasal özelliklerini sadeleştirecektir. Devrimci demokrasinin sadeleşmesi, devrimci marksizmin güçlenmesini sağlayacak katkıyla gerçekleşirse, bu durum sosyalist hareketin yapılanmasına yardımcı olacaktır.

Devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımı Türkiye sosyalist hareketinde nasıl oluşturulabilir ve hangi yararları olabilir?

İlk elden, Türkiye sosyalist hareketinin siyasi özneleri sosyalist hareket içindeki tıkanmanın siyaset ile aşılabileceğini kabul ediyorsa bu doğrultuda adım atmak zorundadır. Bu nedenle, sosyalist hareketin tümüyle içe kapanmadığı bir dönem

yaşayacaksak, devrimci marksizm radikal demokrasicilik ayırımı siyaset alanındaki saflaşma için yararlı olacaktır. Yok eğer içe kapalı bir siyaset izlenecek ise eski ve keskin ayırımlar geçerli olacaktır.

Dışa dönük siyasetin de hareket noktası olacak olan devrimci marksizm radikal demokrasicilik ayırımı, sosyalistlerin genel siyasal başlıklar etrafında bir araya gelmelerini, siyaseti toplumsallaştırma olanaklarını arttırmak üzere siyasal birlik organizasyonlarını denemelidir.

Siyasal pratik içinde oluşturulacak olan siyasal organizasyon, bir platform ile başlayabilir, blok olabilir, parti girişimine dönüşebilir veya bir parti ile netleştirilebilir. Önemli olan sosyalistlerin siyaset alanında araçsız kalmamalarıdır. Bu süreçte siyaset yapmaktan uzak kalmayan sosyalist hareket, süreç içinde belirlenecek tartışma başlıklarıyla da belirli bir iç tahkimatı, netleşmeyi sağlayacaktır.

Sosyalist hareketin yapılanmasına dönük tartışma ve siyaset yapma süreci, kuşkusuz sosyalist kadroların bulundukları alanlardaki etkinliklerini de belirleyecektir. Sosyalist hareketin yapılanmasıyla siyasal süreçlerde sağlanacak canlanma ve ilerleme söz konusu alanları ve kadroları da siyasallaştıracaktır. Aksi bir durumda, yani sosyalist hareketin yapılanma çabalarında bir canlanma ve yeniden güç biriktirme süreci yaşanmazsa bu olumsuzluk da alanları ve kadroları etkileyecektir. Örneğin, üniversitelerdeki sosyalist muhalefet, sendika ve odalarda ki çalışmalar da, sosyalist hareketin yapılanma çabalarının olumlu veya olumsuz gelişecek olan etkileri altındadır. Devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımı ve bu anlamda oluşacak siyasal süreç kadroları ve alanları verilecek mücadeleyle yeniden oluşturulabilir.

Ayrıca, devrimci marksizm ve radikal demokrasicilik ayırımı, Türkiye solu içinde radikal demokrasiciliğin siyasal olarak cisimleşmesini sağlayacaktır. Bugüne kadar *Birikim* dergisi çevresinde, *Mürekkep* dergisiyle beraber ve bu dergilerin etkisinde kalan sol öbeklerin siyasetlerinde örtük olarak yer alan radikal demokrasicilik, yaptığımız ayırımdan sonra pratik içinde siyasal bir organizasyon olarak netleşecektir. Siyaset tarzıyla, programıyla, örgüt anlayışıyla sol içinde kendine yer açabilir.

Bu anlamda devrimci marksizm radikal demokrasicilik ayırımı yazının yukarıdaki bölümlerinde ifade edilen çerçeve içinde sosyalist öznelerin bir araya gelebilme olanaklarını ve zeminini sunmaktadır. Çünkü, sosyalist hareketin bugün karşı karşıya kaldığı siyasal gelişmeler ile kendi iç sorunlarının tıkayıcılığı karşısında, söz konusu ayırımın sayesinde çözüm bulma şansı vardır. Devrimci marksizm radikal demokrasicilik ayırımı, sosyalist hareket için tarihsel ve konjonktürel olmak üzere işlevli bir anlam taşımaktadır.

Kuşkusuz, devrimci marksizm radikal demokrasicilik ayırımı bütün sosyalist özneleri kapsayacaktır. Aslında amaçlanan bu olmalıdır, ama bunun olma ihtimali zayıftır. Yine de sözü geçen kapsam içinde bir araya gelebilecek olan Türkiye'nin geçtiği dönemi ve ne yapılması gerektiğini belirli yönleriyle ortak veya aynı

düşünen öbeklerin bir araya gelmesi mümkündür. Bunun dışında kalanlarla da, belirli dönemlerde ortaklaşabilecek çeşitli siyasal mücadele başlıkları altında bir araya gelebilme kanalları açık tutulmalıdır.

Sonuç olarak, bu yazıda ele alınan konulara ve yapılan tasnife göre sosyalist hareketin yepyeni bir döneme girdiğini anlatmıyorum. Sosyalist hareketin, bu yazıda ele alınan çerçeve doğrultusunda bir yapılanma çabasına çok önceden başlanması gerekirdi. Hatta, BSA, BSP, ÖDP ve bunlardan öncesini de sayarsak belirtilen çerçeve yönünde çabalar verildiğini görürüz. Ancak, gelişkin adım atmak veya ilerlemek nasip olmadı. Bu anlamda *Sosyalist Politika* grubunun diğer süreçlerde olduğu gibi, ÖDP içinde olmasıyla yapılanma deneylerine iyi niyetli ve katkı vererek yaklaştığını düşünüyorum. Bunun için ÖDP'de olmak ve bu deneyi sosyalist hareketin yeniden güçlenebilmesi için gideceği yere kadar götürmek önemlidir. Ancak, sosyalist hareketin yeniden yapılanması salt ÖDP deneyiyle sınırlı değildir. Bunun için, hem siyaset alanına hem sosyalist hareketin ihtiyaçlarına bakmak gerekir ki bu da marksistler için yolun uzun olduğunu gösterir.

MARKSİZM ve TÜRKİYE SOLU ÜZERİNE BİR DENEME: 1961-80

Esra DURUKAL

Bugün Türkiye'de sosyalist hareketin belli bir tarihsel deneyime ve bu haliyle belli bir oturmuşluğa sahip olduğu söylenebilir. Ancak aynı oturmuşluk halinden, kuramsal yetkinlik ve siyasal-ideolojik açılım bağlamında söz edilemez. Türkiye sosyalist hareketinin geçmişteki zengin siyasal pratiği ile bugün gelinen noktadaki kuramsal-siyasal kısırlığı arasında, üzerinde tartışılması gereken bir boşluk vardır. Nedir bu boşluk? Elbette ki, siyasal pratiklerin ve yaşanılan deneyimlerin kendisini tüm şiddetiyle kuramsal alanda hissettirmesi beklenemez. Örneğin; Türkiye sosyalist hareketinin 1961-80 dönemi, arkasında bıraktığı on yıla göre siyasal atmosferi daha basınçlı ama kuramsal olarak çok daha konformisttir. Kuramsal planda aranışçı dirilik önemli ölçüde törpülenmiştir. Boşluk bu bağlamda normaldir. Ancak tartışmak istediğim sosyalist hareketin tarihsel bütünlüğü ile bugünkü durumu arasındaki çarpıcı bir eşitsiz gelişmenin yarattığı boşluktur. Bu sorunun tartışılması için, bugünle geçmiş arasında bütünsel bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. Elbette ki süreklilik ve kopuşları barındıran bir bütünsellik.

Bu yazıda genel anlamda Türkiye solunun 1961-80 dönemi incelenecek. Ancak esas ağırlık yazının kurgusuyla da ilişkili olarak 1961-71 dönemi olacak. Buna karşın gerekli görüldüğü yerlerde '70 sonrasına da girilecektir. Amacım, bu tarihsel kesitin diyakronik bir dökümünü sunmak değil. Kuram, yöntem ve siyasal bir bütünlük olarak marksizm ile Türkiye solunun nasıl ilişkilendiğini sunmaya çalışacağım. Marksizm ile Türkiye solu ilişkisine pek çok farklı tartışma başlığı altında yaklaşılabilir. Ancak bu yazıda, marksizm ile Türkiye solu ilişkisine, solun somut bir toplumsal formasyon olarak Türkiye'ye dair temel tezleri, önerileri ve modelleri bağlamında yaklaşılacaktır. Toplumsal formasyon değerlendirmeleri, kapsamlı bir tartışma başlığı olmakla birlikte zorunlu bir daraltmayı da içermektedir. Örneğin; reel sosyalizme bakış ya da örgüt modelleri gibi önemli tartışma başlıklarında doğal bir indirime gidilecektir.

Tanımlama ve yöntem

Öncelikle toplumsal formasyon kavramını tanımlayalım. Marx'ta kavram olarak toplumsal formasyon kullanımı yaygın değildir. Ancak toplumsal formasyon kavramının tanımlanmasına olanak veren belli soyutlamalar söz konusudur. Örneğin; Marx, Kapital'de aynı iktisadi temelin, koşulların tahlili ile anlaşılabilecek sonsuz sayıdaki görünüşler, nüanslar oluşturduğundan bahseder. (1) Buradan hareketle öncelikle toplumsal formasyonun somut bir bütünlük olduğunu söyleyebiliriz. Bu somutun yani bütünlüğün kuru iskeletini üretim tarzları ve özgül üstyapıların tarihsel devinimi oluşturuyor. Doyurucu bir tanım şu: "Kendi özgül

üstyapısıyla birlikte kapitalist üretim tarzı *artı*, bu üretim tarzlarıyla birlikte varolan başka üretim tarzları, *artı* bu başka tarzlara özgü üstyapısal ilişkiler ve *artı* böylece oluşan toplumsal formasyonun, geçmiş, güncellik ve gelecek boyutlarındaki devinimi... Kuşkusuz, bu anlatımdaki 'artı' sözcükleri, anlatımı basitleştirmek içindir. Yoksa, söz konusu olan, bütünün bu toplamlarla ortaya çıkması değildir; başat olan üretim tarzının, kendini bütünün diğer parçalarında gerçekleştirdiği dolayımlardır."(2)

Toplumsal formasyon tanımındaki son cümleye dikkat etmek koşuluyla -ki orada belirleme ilişkisine dair bir açılım var- kavramı biraz daha açabiliriz. Devrimci marksizme göre, somut bir toplumsal formasyon olarak Türkiye'de hemen her türden çelişkiler spektrumu, kapitalist üretim tarzına özgü temel çelişkinin belirleyiciliğindedir. Soyutlama olarak hiç de özgül olmayan emek-sermaye çelişkisi, somut bütünsellik düzeyinde, diğer ulus-devletlerde olduğu gibi Türkiye'de de pek çok farklı özgüllüklerle yoğrulmaktadır. Burada bir parantez açalım: *özgüllük* kavramı, ait olduğu türden –temel çelişki- sapmayan ama özel boyutlar oluşturan dinamikleri anlatır. Bu bağlamda, farklı ve yeni bir türü ifade eden *özgünlük* (orijinallik)'ten kesin biçimde değişik bir anlamdadır. Devam edelim; dolayısıyla Türkiye'deki özgüllükler birincisi, emek-sermaye çelişkisinin bizatihi tarafı olarak işçi sınıfının varlığını ve devrimci potansiyelini; ikincisi, verili toplumsal formasyona ait ideolojik-hukuksal üstyapıların temel çelişki tarafından üstbelirlendiğini değiştirmemektedir.

Türkiye solunun kuramsal yetkinliğini ve marksizmle ilişkisini değerlendirmek amacıyla kullanacağımız toplumsal formasyon kavramına giriş anlamında bu kadar yer veriyoruz. Zaten bu kavramın daha da yetkinleştirilmesi somut düzlemle ilişki kurmasıyla mümkündür. Artık 60'lı yıllara dönebiliriz ama önce dönemin genel ideolojik-politik atmosferine bakalım.

27 Mayıs: İllüzyon ve gerçek

27 Mayıs'la birlikte, Türkiye'nin toplumsal, politik ve ideolojik düzlemde önemli değişimler yaşadığı bir gerçek. Türkiye solu, henüz tekil kadrolar düzeyinde temsil ediliyor. Bu kadroların önemli bir kısmı eski TKP'liler ve üniversitelerdeki aydınlardan oluşuyor. Yerleşik bir marksist otoritenin bulunmayışı ve eldeki sınırlı sayıdaki kadronun eklektik, pragmatizm dürtülü bir kuramsal yapıya sahip olmaları, 27 Mayıs ve devamına ilişkin çözümlemelerin ciddi illüzyonlar içermesine neden oluyor. Kıvılcımlı'nın Milli Birlik Komitesi'ne "selamlama telgrafı" göndermesi, Mihri Belli'nin toprak reformu çağrısında bulunması, Aybar'ın MBK'ye "sol kanadı olan bir demokrasi" önermesi, bunun dışında pek çok aydının 27 Mayıs "devriminin" (!) pusulasını şaşırmaması için "yön" gösterme çabaları vs... Neticede, 27 Mayıs darbesi köşesine çekilmiş aydına şok etkisi yapıyor. Yarattığı umutlar, beklentiler ve illüzyonlar için uç örnekler vermeye gerek yok. İyi ama nedir bu işin esbab-ı mucibesi?

1946-54 döneminin dışa açılmacı sermaye birikim biçimi, çok partili sisteme geçişle birlikte oluşan siyasal üstyapıyla esaslı bir sorun yaşamamıştır. Ancak 1953-54'lerden sonra benimsenen ithal ikameci yönelim, eski siyasal yapılanmanın yetersiz kaldığı kimi temel çizgileri öne çıkarmıştır. Örneğin; ithal ikameci sanayileşme modelinde, kapitalist sistemle yeni bir entegrasyon biçimi ve iç sınıf yapılanmasında öngörülü bir genişleme sınırı tespit edilmelidir. Tüm bunlar, düzenin politik-kurumsal yapısında kimi genişlemeleri gerektirecek reformları zorunlu kılmıştır. Eski siyasal yapılanma ise bu vizyona göre oldukça arkaik bir görünüm sergilemektedir. Gerekli reformların muhtevası ise neredeyse 30-40 yıllık bir yerleşikliğe sahip tekçi, tahammülsüz siyasal kültürün değişmesini gerektirmektedir. Örneğin; DP, özellikle iktidarının son yıllarında klasik burjuva parlamentarizminin teamüllerine bile doğrudan saldırmıştır. Ancak DP'nin kendi dışındaki tüm partilere yönelik açık hava toplantılarının yasaklanmasından mitinglerin dağıtılmasına ve hatta parti (CHP) kapatma tartışmalarına kadar varan açık otoriter revanşizmi, kendisine özgü değildir. DP devraldığı bir siyasal kültürü tüm liberal retoriğine rağmen icra etmiştir. İşte, 27 Mayıs'ın düzen için de bir sancıdan çıkma anlamına gelmesi böylesi bir zeminle ilgilidir. Neticede darbeyi gerçekleştirenler, olgunlaşmış, açık hale gelmiş düzen içi bir çelişkiyi soğurmuşlardır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu yetenek, darbecilerin düzenin geniş ufuklu, vizyon sahibi temsilcileri olmalarından değil, bizzat düzenin kurumsal-politik sancılarının somut ve kısa vadeli tezahürlerini yakalayabilmeleri ile ilgilidir. Siyasal üstyapının, yeni anayasadan MGK'nin kuruluşuna kadar geniş ölçüde reforme edilmesini bir grup askerin yeteneğine bağlamak hatalıdır. 60'lı yılların kuramsal tartışmalarında gölgesini hissettiren önemli bir illüzyon bu konuyla ilgilidir. Mesele sol için, yalnızca cuntacılık değildir. Toplumsal özne kimdir, nedir? tartışmalarındaki sınıftan kaçış eğilimlerini önemli ölçüde besleyen bu yanılsamadır.

27 Mayıs'ın önemi, kendisini tamamlayan tüm gelişmelerle birlikte düşündüğümüzde toplumsal ölçekte geniş bir siyasallaşmaya olanak tanımasındadır. 1950-60 dönemindeki lokalize olmuş siyasallaşma biçimi kendisini artık toplumsal ölçekte bir genişlemeye bırakıyor. Uluslararası süreçlerin de etkisiyle olumlu bir siyasal atmosfer oluşuyor. Sosyalist ideolojinin, cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir biçimde öne çıkmasında bu olumlu siyasal atmosfer etkili oluyor. Özgüllük şurada: düzenin konjonktürel felsefesi ile genel olarak aydınlar ve sol olumlu bir rezonans yakalıyor. Kalkınma, planlama, bağımsızlık vb. motifler hegemonik bir nitelik kazanıyor. Ancak bu tarihsel buluşmanın toplumsal ölçekte yarattığı tüm olumluluklara karşın, *solun henüz kendini oluşturduğu* bir dönemle çakışıyor olması kuramsal tartışmalara önemli zaaflar da katıyor. Bu nedenle de 1961-71 dönemi için havada uçuşan kavramların, maniple edici paradigmaların tüm kaotizmiyle, solun içine düştüğü kuramsal fermantasyon (E.Aydınoğlu'nun benzetmesi) ortamında önemi büyüktür. Bu kuramsal fermantasyon ortamını, 1961

tarihiyle birlikte açılan boş bir sayfanın, aydınlar ve sosyalistler tarafından el yordamıyla, özgürce içinin doldurulmaya çalışıldığı bir süreç olarak algılamak hatalı olacaktır. Dolayısıyla tartışmaları tarihsel bağlamına oturtmak için belli düşünce biçimlerinin, belli ideolojik motiflerin kendisini süreklilik çizgisinde 1960'lara taşıdığını belirtmek gerekiyor. Bu süreklilik çizgisinde taşınan önemli ideolojik oluşumlardan birisi Kadro'culuktur. Kadro'culuk saf haliyle Türkiye solunun üzerinde en azından bir süre eğreti durmuştur. Ancak Kadro'culuğun ruhu, Türkiye solunu ciddi etkilemiştir. Kadro'culuğun özünü oluşturan siyasal pragmatizm, 1960'larda "dönek" Şevket Süreyya Aydemir'i Mihri Belli ve Kıvılcımlı'yla buluşturmuştur. Kuşkusuz etki bununla sınırlı değil. Neticede 1961-71 döneminin canlı teorik tartışmalarına karşın, Türk aydını bu geçmişin hortlağını sevecenlikle karşılamıştır. Bu durumsa kuramsal aranışı belli ölçülerde kesintiye uğratmıştır.

Kuramsal yetkinliğin ve marksizmle ilişkinin sergileneceği toplumsal formasyon çözümlemesine artık geçebiliriz. Önce üretim tarzı tartışmaları.

Kalkınma paradigmasının gölgesinde üretim tarzı tartışmaları

Kalkınma, azgelişmişlik kavramları uluslararası planda özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi, 2. Dünya Savaşı sonrasında pek çok ülkenin siyasal bağımsızlığını kazanması, ulusal bağımsızlık ve bu bağlamda kalkınma modelleri önem kazanmıştır. Gelişmiş ülkelerin akademisyenlerinden, dünyanın geri bölgelerindeki siyasal hareketlere kadar azgelişmişlik-kalkınma ve bağımsızlık hakim bir ideoloji haline gelmiştir. 1960'lı yıllarda bu motiflerin Türkiye'de de ciddi ses getirdiği söylenebilir. Bu dönemde yazılan metinlerin hemen hepsi kalkınma-bağımsızlık-azgelişmişlik üçlüsüne yer vermiştir. Aydınların Yön bildirgesinden I. TİP programına, TC Anayasası'ndan 70'lerin ilk yıllarında idamla yargılanan THKO militanlarının savunma metinlerine kadar bu motifler öne çıkmıştır. Örneğin; Doğan Avcıoğlu gerçekten uç bir noktayı temsil etmiştir. Sosyalizmi kalkınma adına önemser. Ayrıca Avcıoğlu'na göre sosyalizm bugünün meselesi olmadığından ancak uzun ve zorlu bir kalkınma sürecinin alt evresi olarak görülebilir. Tıpkı bugünün radikal demokrasicilerinin uzun ve zorlu bir demokrasi mücadelesinde sosyalizmi bir alt evre olarak görmeleri gibi. Keza 60'lı yılların haftalık tirajı 30 binlere ulaşan Yön dergisi de kendi varlığını kalkınma felsefesi olmayan, bilinçsiz hakim çevrelere kalkınma felsefesinin ana hatlarını sunmak olarak tanımlamıştı vs...

Neticede kalkınma, azgelişmişlik, bağımsızlık gibi marksizm –özellikle 19.yüzyıl birikimi- referansı oldukça dolaylı kavramlar Türkiye solunu büyülemiştir. Bu nedenle de bana kalırsa, azgelişmişlik-kalkınma çifti, üretim tarzı tartışmalarında üstbelirleyen olmuştur. Şematik olarak açıklayalım. Tartışmaya azgelişmişlik ve kalkınma sorunsalından başlanıyor. Buradan iki kol çıkıyor. Birinci kol, meselenin düğüm noktasında bağımsızlık-emperyalizm ilişkisinin

olduğunu savunuyor. İkinci kol, meselenin Türkiye kapitalizminin üstbelirleyiciliğinde olduğunu ortaya koyuyor. Bu tartışmalar, üretim tarzı meselesine projekte edildiğinde aslında yukarıdaki bölünmenin hemen hemen simetriği olan iki çatallanma olduğu ortaya çıkıyor. İlk koldan, üretim tarzına "*dair*" komprador kapitalizmi, yarı-feodalizm ve daha ilerleyen yıllarda çarpık kapitalizm kuramları ortaya çıkıyor. Yine ikinci kol ise, kapitalizm vurgusu yapıyor. Üretim tarzı tartışmalarının önemi şurada; üretim tarzı çözümlemelerinde oluşan iki uç, solun, marksizmin kuramsal alanına yakınlaşma ya da uzaklaşma eğilimine dair ipuçları veriyor bize. TİP, Türkiye'de kapitalist üretim tarzının başatlığını savunduğunda doğrudan marksist kuramsal yetkinliğe ulaştı demiyorum kuşkusuz. Ama TİP, komprador kapitalizmi, çarpık kapitalizm tezlerine karşılık daha fazla marksizm referansına yönelmek durumunda kalmıştır. Buna karşın komprador kapitalizmi vs. diyenler de Marx'ın büyük bir titizlikle ele aldığı kapitalizm eleştirisine ciddi mesafeler koymuşlardır.

Marksist kurama mesafeler ve yakınlaşmalar durumunu yöntemsel bağlamda biraz daha açabiliriz. Azgelişmişlik, kalkınma ve bağımsızlık ideolojileri temel bir yöntemsel soruna kapı açabiliyor; "Azgelişmiş toplumların tarihsel gelişmesinde bu ülkelerin *içsel* toplumsal yapısının (sınıf ilişkileri, üretici güçler vb.) mı, yoksa bu ülkeler açısından *dışsal* olan dünya çapındaki etkenlerin (emperyalizm vb.) mi belirleyici olduğu sorunu çıkıyor ortaya."(3) Dışsal ve içsel etkenlerin ele alınan konuya göre farklı belirleme ağırlıkları olabilir. Ancak azgelişmişliğin tümüyle emperyalizmin ürünü olarak görülmesi, *yöntemin bütününe dış'tan iç'e doğru mutlak bir hareket yönü* vermektedir. Bu haliyle ele alınan hiçbir konuda içsel'in esamesi okunamaz. Bu gibi yöntemsel sorunları tartışmaların içine oturtabiliriz. O halde, azgelişmişlik-kalkınma sorunsalından emperyalizmi üstbelirleyen olarak seçen bazı siyasal hareketlere bakalım. Böylece şaşırtıcı derecede benzeşen kuramsal-yöntemsel sorunları görebiliriz. Tarihsel sıralamaya göre baktığımızda şaşkınlığımız daha da artacaktır. Çünkü aynı hatalar sadece tekrar edilmiştir.

Önce Yön ve MDD ile başlayalım. Yön dergisi, Kadro'culukla ideolojik bağlantıları bir yana, 60'lı yılların önemli bir tartışma platformu işlevi görebilmiştir. Yön'ün, sol-radikal devletçilerden eski TKP'lilere, TİP'lilerden sosyal demokratlara pek çok yazarın katkı sunduğu bir dergi olmakla birlikte, esas temsilcisinin Doğan Avcıoğlu olduğu söylenebilir. Avcıoğlu'na göre, "kapitalist yol, yirminci yüzyılda azgelişmiş ülkeler için tıkalıdır (...) Türkiye'de ve kapitalist gelişmeye ayak uyduramayan bütün ülkelerde ilerici bir burjuva sınıfı yoktur. Kapitalizm bu ülkelere batıdan *ithal yoluyla* gelmiştir. Bunun içindir ki, bu ülkelerdeki kapitalist sınıf, batı kapitalizminin bir alt maddesidir ve daha çok mal mübadelesinde aracılık yapmaya yönelmiştir."(4) (*abç*) Kapitalizm böylece dışsaldır ve yönü mutlaktır. Bu analize göre "komprador (aracı) kapitalizmi"de bünyeye yabancı bir unsur olarak marazi bir durum oluşturmaktadır. Yöntemin bütününde dış'tan iç'e yönelen hareket, kendisini kuramda iç'selin özgünlüğü ve kitaba uymazlığıyla açımlıyor.

MDD hareketinin Yön'le ideolojik planda önemli örtüşmeleri olduğu biliniyor. MDD'nin geleneksel TKP çizgisini sürdürmesi itibariyle sadece jargonu daha zengindir. MDD'nin kurgusunda, yöntem yine bütünüyle mutlak ve tek yönlüdür. Mihri Belli'ye göre "Türkiye'de egemen güç emperyalist tekellerin, transnasyonallerin acentesi durumunda olan işbirlikçi tekelci kapitalist sınıfıdır (...) Yer yer yarı-feodal ilişkileri de barındıran bağımlı kapitalizm" söz konusudur.(5) MDD'nin organik devamı olarak 1975'te kurulan TEP'in programında da Türkiye emperyalist dünya sistemi içinde bağımlı, yarı-feodal bir ülke olarak tanımlanır.

Komprador kapitalizminden çarpık kapitalizme

Devrimci demokrat hareketlerin hemen hepsinin MDD teorisinden ilham aldıkları söylenebilir. MDD'nin böylesine revaçta olması gerçekten ilginç. Kaçınılmaz soru şu: MDD'nin mayası nasıl böyle tuttu? Bu soru Türkiye solunun teoriye bakışıyla ilgili bir meseledir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı 30'lı yıllarda TKP merkez komitesine "Yol" adını taşıyan eleştirel bir metin sunar. Kıvılcımlı şöyle diyor: "Bizdeki sosyalist mücadele ağacının ne meyvesi ne kökleri var denecek durumdadır. Yalnız gövdeyiz, yani kütüğüz!"(6) Bu benzetmede ekonomik mücadele, yani sınıfın içinde olmak kök, siyasal mücadele gövde ve nihayet meyve ve yapraklar teoridir. Bu benzetmede teorinin meyve ve yapraklarla analojisi, aslında Türkiye solunun "teoriden" ne anladığını ortaya koyuyor. Teori, bir çıktı ya da üründür. Bu haliyle mücadele içinde kazanılan ve önselliği olmayandır. Gerçekten de Türkiye solu büyük oranda mücadele içinde, yani pratikte tıkandıkça teoriye başvurmuştur. Bu durumun MDD teorisi için anlamı açıktır. MDD'nin hazır ve net bir şeması vardır. 1960'lı yılların sonunda yol haritası gibi bir teori arayanlar için bu bulunmaz bir nimet olmuştur. Bu şemanın eklektik olması, pratik sorunlar karşısında -yani mücadele içinde- esneyebilme avantajı sağlıyor. Yola haritasıyla koyulan model/gerçek uyuşmazlığının her uğrağında haritayı orasından burasından çekiştiriyor. İsteyen "sınıflar mevzilenmesi"ndeki alerjik bir unsuru atıyor, yerine yenisini koyuyor. Ya da başka bir hareket haritada farklı uğraklar buluyor ve "yeni strateji"açılımını sunuyor. MDD'nin zaafları, eklektisizmi aynı zamanda onun gücü oluyor. Böylece maya tutuyor ve kimse de yoldan çıkmıyor.

THKO ile başlayalım. THKO'nun arkasında bıraktığı üç metin vardır. Bir bildiri, mahkeme savunmaları ve Hüseyin İnan'ın yarım kalmış "Türkiye Devriminin Yolu" başlıklı broşürüdür. THKO savunmasının üç ana başlığı THKO'nun MDD belirlenimini ortaya koyuyor. Türkiye "yarı-bağımlı, yarı-sömürge, geri bir kapitalist ülke" olarak tanımlanıyor. Ayrıca savunmanın üç esas maddesi de şöyle: "1. Türkiye, 50 yıl önce Kurtuluş Savaşı vermesine rağmen neden kalkınamamıştır?(kalkınma retoriği gerçekten sırıtıyor-ED) 2. Tekrar *emperyalizmin sömürüsü* altına nasıl girmiştir?(abç) 3. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun amacı nedir?"(7) THKO'da da emperyalizm yedi başlı canavar olarak

esas düğüm noktasıdır. Yine TDKP'ye bakıldığında: " ülkemizin içinde bulunduğu devrim aşamasında proletarya, *emperyalizmi, onun uzantısı komprador kapitalizmi ve feodalizm* (...) ülkemizin yarı-sömürge, yarı feodal yapısı..."(8)(abç) TİKB'de de emperyalizm tek belirleyendir. "Türkiye emperyalizmin yeni sömürgeci boyunduruğu altında (...) temel dayanağını yarı-feodal toprak ağalığı ekonomisinde bulan pre-kapitalist"(9) Bu hareketlerle -ve bunların dışında THKP-C, TİİKP, TKP-ML/TİKKO vs. ile ilgili maocu akıma yazının son bölümünde değineceğiz.

THKP-C ile devam edelim. Mahir Çayan'da hem kapitalizme ilişkin doğrusal bir model anlayışı vardır, hem de üretim tarzı çözümlemelerinde yönteminin bütününe hakim olan dış'tan iç'e hareketi oldukça uçlara savurmuştur. Kapitalizme ilişkin doğrusal modeli şu: "(...) emperyalist kapitalist ülkelerdeki kapitalizm gerici bir tarzda değil, 'yukarıdan aşağıya değil' devrimci anlamı ile, *iç dinamiği* ile gelişmiş ve yerleşmiştir."(abç)(10) Buradan hareketle, Türkiye gibi ülkelerde kapitalizm varsa bile, emperyalizm tarafından biçimlendirildiği için çarpık kapitalizmdir, değerlendirmesi yapılır. Her şeyden önce kapitalizme ilişkin bu model tarihsel bir yanılgıdır. Çünkü kapitalizm Çayan'ın iç dinamiğine göre yalnızca İngiltere'de kurulmuştur. İngiltere'nin izlediği tarihsel yolu bir daha hiçbir kapitalist ülke -en gelişmişleri de dahil- tekrar etmemiştir. Dolayısıyla tarihte, "çarpık" olmayan "ideal" bir kapitalist kuruluş aranacaksa bunu tek örneği İngiltere'dir. Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli gibi "eskilere" dayanan Türkiye'nin kitaba uymayan, özgün (orijinal) bir ülke olduğu savları Çayan'da çarpık kapitalizm savlarıyla devam etmiştir. Çayan, üretim tarzı meselesindeyse yeni bir kavram ortaya atmıştır: emperyalist üretim ilişkileri. Bu kavram, kapitalizmin iç dinamikleriyle gelişemediği tespitinden çıkar. Yöntemsel olarak dış'tan iç'e hareket öylesine ifrada vardırılmıştır ki, artık içsel olan ontolojik olarak kuşkulu hale gelir. THKP-C terminolojisindeki *gizli* işgal, milli kriz, oligarşik dikta, sömürge tipi faşizm gibi kavramların hemen hepsi aynı yöntemsel hataya dayanır. Bu sorunlu kuramsal arkaplan THKP-C kökenli DY'u yıllar sonra ironik bir illüzyona taşımıştır. DY'ye göre işçi sınıfının gelişmesi, feodalizmin bir ölçüde tasfiyeye uğraması vs. şöyle açıklanabilir: "Bu gibi değişimler toplumun kendi içsel dinamiği içindeki bir gelişmeye yöneldiği şeklinde bir *görüntü* yaratmaktadır(...) Ancak, söz konusu gelişmelerden kalkılarak ülkemizin bağımsız-kapitalist bir ülke olarak değerlendirilmesi(...)metropol ülkelerle bizim gibi emperyalizmin işgali altındaki ülkeler arasındaki *öze ilişkin* ayrım çizgisinin reddedilmesi büyük bir hataya götürür(...) toplum kendi içsel dinamiği içinde gelişememektedir."(11) Görünüşle öz, içselle dışsal arasında bir yöntem yok. Ama çok açık ki paranoid-alarmik bir ruh hali var.

1978'de DY'dan kopan Devrimci Sol'da da yine "çarpık kapitalizm", emperyalizm vurgusu aynen vardır. Yine Kurtuluş da THKP-C'nin gizli işgal, emperyalizm vs. mirasını aşamamıştır. Üstbelirleyen emperyalizm savında son olarak TKP'ye bakalım. TKP'nin 1973'deki programında tanımlanan ileri demokratik devrim, demokratik, anti-emperyalist ve anti-feodal niteliktedir. Bu

tanımlamadan da kolaylıkla anlaşılacağı üzere TKP içsel etkenleri, sınıf mücadelesini tümüyle bir kenara iten ve emperyalizmin tasallutuna karşı "ulusal çelişkiyi" vurgulayan bir duruş sergilemiştir. Nedenleri farklı bir tartışma konusu ama özü ve yöntemi bu haliyle bir THKP-C'den farklı değildir.

İktisattan siyasete: Kapitalizm tezi

1960'lı yılların azgelişmişlik-kalkınma tartışmalarının kuramsal planda iki uç verdiğini daha önce belirtmiştik. Bu bağlamda TİP, TSİP, TKEP gibi partiler hakim kuramsal-yöntemsel yanılgılara pek pirim vermemişlerdir. Solun '60-80 döneminde, kapitalizm tespiti yapanlar diğer hareketlere ve partilere göre, kurumsal planda en azından marksizmin 19.yüzyıl birikimine daha yakın olabilmişlerdir. Bu nedenle de hataları ve zaafları yine marksizm düzlemindedir. Önce şu emperyalizm bahsine bir bakalım.

TSİP'in, emperyalizm retoriğinde TİP kadar olmasa da diğer partilerden görece ayrıksı durduğu söylenebilir. En azından TSİP' e göre, Türkiye dünya emperyalist kapitalist sisteminin bir parçasıdır. İşçi sınıfının öncülüğü vurgusu, TKP'yi "ulusal çelişki" icat etmekle suçlaması vs. düşünüldüğünde programatik olarak çoğu partiye göre daha ileridir. Ancak yine de programındaki yakın hedef-nihai hedef ayrımı TSİP'in görece ayrıksılığını gölgeler. Gerçekten de dönemin ideolojik ağırlığı TSİP programında hissedilir: "Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, emperyalizm ve yerli ortaklarının nüfuzu altındaki anti-demokratik iktidarlar yerine halkın özgürlüğüne ve üstünlüğe dayanan en demokratik idare mekanizmasına dayanan ekonomik seferberliğin gerçekleştirileceği, böylece gerçek özgürlük ve kalkınmanın sağlanacağı DEMOKRATİK İKTİDAR için anayasa yoluyla mücadele eder."(12) Bu arada örneğin TKEP ise hem köken aldığı THKO'dan hem de akrabaları diyebileceğimiz TDKP ve TİKB gibi hareketlerden ayrıksı bir duruş sergilemiştir. TDKP ve TİKB, yarı-feodalizm, yarı-sömürge, emperyalizmin uzantıları vs. derken, TKEP, kapitalizme ve emek-sermaye çelişkisine vurgu yapmıştır. TKEP'e göre " Türkiye'de ekonomik-politik sistem olarak tekelci kapitalizmin egemen olduğunu, Türkiye'deki temel toplumsal çelişkinin emek-sermaye çelişkisi olduğunu, toplumun öncülük edebilecek proletaryanın varlığını(...)" belirtilmelidir.(13)

TİP ise Türkiye solundaki yaygın emperyalizm retoriğine en yetkin eleştiriyi getirebilmiştir. II.TİP programında da bu oldukça net: "bütünleşme daima karşılıklı ilişkileri gerektirir; yani emperyalizmin baskı altına aldığı ve sömürdüğü ülkeler, hatta en geri düzeyde olsalar bile, toplumsal içeriği olmayan, emperyalizmin dilediği gibi içini doldurduğu 'boş bir kap' değildirler(...) toplumların her zaman kendi iç dinamikleri vardır."(14)

Ancak geriye dönüp, özelikle '61-71 dönemi TİP'ine baktığımızda kapitalizm bahsine ilişkin bazı zaafları olduğunu da hatırlatmak gerekir. Nedir bu zaaflar? SD tezi ile başlayalım. Çulhaoğlu, TİP'in SD tezinin geleneksel TKP'ciliğe ve onun

özü olan MDD'ciliğe tepki olarak oluştuğunu ve ayrıca bu süreçle öne çıkan üç ismin (Aybar, Aren, Boran) sadece bir inatlaşmaya indirgenemeyecek "yeni"yi arayan tutumlarının da önemli olduğunu belirtiyor. Gerçekten de SD tezi '61-71 döneminin önemli bir halkasını oluşturuyor. Ancak TİP'in, SD tezini, demokratik devrim, emperyalizm, "komprador kapitalizmi" vs. argümanlar karşısında savunmak için giriştiği çaba belli zaaflara kapı açıyor. Neden demokratik devrim değil sorusuna, çünkü kapitalizm çok gelişti cevabı veriliyor. Zaten 1961-1971 döneminin kuram arayışında varolan çok iktisatçı ilgi bu tartışmalara özel bir boyut katıyor. Belki de Türkiye tarihinde akademisyenlerin, aydınların iktisada siyaset bağlamlı yoğun bir ilgi gösterdikleri ikinci bir dönem yoktur. TİP'in, kapitalizm vurgusu kuram alanında marksizme yakınlaşmayı sağlıyor. Ama nasıl? "Marksizmin 'bilim' yanı, siyaset alanına olduğu gibi uzatıldığında uç veren *ekonomizm* oluyor; buna karşılık siyasal etkinlik alanında sergilenmesi gereken girişimcilik ipin ucunu kaçırıp karşı konulmaz yasallıkların egemen olduğu alanlara sokulduğunda ise *iradecilik* ortaya çıkıyor ve sapma biçimine bürünebiliyor."(15) Dolayısıyla TİP siyasetini marksizmin "bilim" yanına yaklaşarak üretebiliyor. Marksizmin "bilim" yanından TİP için ekonomizm, legal marksizm ve gelişme determinizmi çıkmıştır. Behice Boran'dan bir alıntıyla gösterelim: " Türkiye ve genellikle azgelişmiş ülkeler kapitalist yoldan kalkınamazlar ama doğrudan doğruya sosyalist bir düzene de geçemezler; çünkü sosyalist bir toplum düzeninin gerektirdiği *ön şartlar* yoktur." (abç)(16) Bu ön şartlar sonuçta, kalkınma, modernleşme, sermaye birikimi vs. Legal marksizmdeki aşırı nesnelcilik, gelişmeye biçilen devrimci misyon aynen vardır. Asıl önemlisi bu gibi yöntemsel sorunlar, SD tezinin gücünü zayıflatmıştır.

Üretim tarzı tartışmaları genel hatlarıyla bu kadar. Toplumsal formasyon çözümlemesinde bu yazının kurgusu dahilinde olan iki tartışma başlığı daha var. Birincisi, temel çelişkinin açılımı olarak sınıf tartışmaları –ağırlığını '61-71 dönemi- ve diğeri ise üstyapıların biçimlenişi ve demokrasi tartışmaları.

Sınıf tartışmalarında temel eğilimler

Giriş bölümünde, tanımını yaptığımız toplumsal formasyon kavramını açarken temel çelişki ile sınıflar arasında bir ilişkiden bahsedilmişti. Buna göre işçi sınıfı temel çelişkinin asli taraflarından biri olarak toplumsal öznedir ve böylece devrimci potansiyele sahiptir. Türkiye soluna, çelişkisizlerden, baş çelişkicilere oradan temel çelişkiyi kullananlara bütün olarak baktığımızda sınıf sorunsalına yaklaşımda kabaca üç kategori tespit edebiliriz: 1)Sınıfsızlar, 2)Halkçılar, 3)İşçi sınıfı diyenler. O halde yine bu sıraya göre bakalım. Sınıfsızlardan kastım, bu kategoriye girenlerin yalnızca Yön gibi sınıf mücadelesini reddedenler değil. Aynı zamanda MDD gibi sınıf mücadelesini reddetmese de sınıfı hiç ciddiye almayanları da sınıfsızlar olarak kabul ediyorum.

Yön'ün kemalizmden özellikle seçkincilik bağlamında etkilendiği söylenebilir. Kemalizminse seçkincilik anlayışı bilindiği gibi, yönlendirilmeye, eğitilmeye, kültürel planda yükseltilmeye muhtaç yığınlar vardır. Bu seçkincilikle belirlenen Yön'ün sınıfı keşfetmesi mümkün değildir. Yine Doğan Avcıoğlu'ndan dinleyelim: "Sınıfsız bir Türkiye yaratmak isteyen Atatürk, bu ülküye *kanlı sınıf savaşlarına lüzum kalmadan da,* sosyal ıslahat tedbirleriyle erişilebileceğini gören nadir insanlardan biridir."(abç)(17) Sınıf mücadelesi reddediliyor.

MDD'cilere bakıldığında daha farklı bir "sınıfsızlık" durumu var. Ancak bu MDD'nin temel kurgusuyla ilgili. E. Aydınoğlu çok güzel anlatmış: "Dünya, neredeyse her kıpırdanışın, tek bir evrensel hareketin değirmenine su taşıdığı döneme çoktan girmiştir. Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki uluslararası komünist hareket, tarihin tekerleğini döndüren bir motoru temsil etmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonunda yeryüzünün altıda biri, ikincisinin ardındansa üçte biri çoktan 'sosyalist düzene' geçmiştir(...) Kısacası, herhangi bir geri ülkede, pre-kapitalist ve komprador güçlerle çatışmaya giren her hareket iktidarı ele geçirdiğinde 'sovyet yardımı' ile sosyalizme yönelmekten başka bir yol bulamamaktadır(...) Türkiye'de *asker sivil aydın zümre,* radikal sosyal ve siyasal güçler *adına* iktidara adaydır."(abç)(18) Bu kurguya göre özne anlamında bir sınıf aramaya gerek yoktur. Kadro'cu çizgi çok belirgindir. MDD'cilerin hem kemalizmle ikinci defa buluşmalarında hem de cuntacılıklarında siyasal pragmatizmleri esas belirleyici olmuştur.

Halkçılar kategorisine kemalizmden, maoizmden ya da yeni soldan etkilenen bütün devrimci demokrat hareketler girmektedir. Burada tek tek açmaya gerek yok. Nedenlerine ve sorunlarına kısaca bakmakta yarar var.

Önce kemalizmin etkisinden ve halkçılıktan bahsedelim. Kemalizmin elitizm/halkçılık ikiliği Türkiye solu tarafından gerçekten ilginç bir kullanıma tabi tutulmuştur. Daha önce bahsettiğimiz Yön ve MDD bu ikiliğin seçkinci yanını öne çıkararak kemalizmi "devrimcileştirmişlerdir". Diğer yandan THKO ve THKP-C gibi hareketlerde de yine aynı türden bir seçkincilik çizgisi vardır. Esasta, kemalizmin, halkçılık ideolojisi kuruluşu itibariyle önsel bir yarılmaya dayanır. Bu yarılmanın bir tarafında yönetici seçkiler, bürokratlar, devletin soğuk yüzü, diğer tarafında ise modernist gelişmeye, arkaizmden sıyrılmaya, kültürel planda devletin "şefkatiyle" disipline edilmeye muhtaç yığınlar (halk) vardır. Bu önsel yarılma, bizatihi halkçılık ideolojisinin ontolojik nedenidir. Örneğin; THKP-C'nin "öncü savaşı" ya da "suni dengeyi" yarmak üzere kendisine tarihsel misyonlar biçme yaklaşımında seçkincilik çizgisi çok belirgindir. Bunları sadece Latin Amerika esinli taklitler olarak görmek bana kalırsa kolaycı bir açıklama olur. Latin Amerika etkisinde, modelcilik ya da şablonculuk vardır. Ancak her dış etkinin realize olma koşulu içteki zeminde oluşturacağı etkileşime bağlıdır. İçerideki zemin de boş değildir: anti-emperyalizmle yaftalanmış kemalizm.

THKP-C yenilgisi üzerine yaşanan tartışmalar ve özeleştiri sürecinde, "kitleden kopuk öncü savaşı" şiddetle eleştirilmiştir. (Devsol, Acilciler, Eylem Birliği, MLSPB'yi dışlarsak) DY THKP-C'nin elitist çizgisini eleştirirken bu kez halkçılığa saplanmıştır. Kurtuluş ise DY'den görece ayrıksı olarak işçi sınıfı diyebilmiştir.

Ancak tek tek hareketlere takılmaksızın bütün olarak bakıldığında devrimci demokrat hareketin bir elitizm-halkçılık salınımında olduğu görülecektir.

Türkiye solunda özellikle 70 sonrası maoizmin ciddi bir etki alanı bulmuş olması, "sınıf tartışmaları" açısından önemli bir durum teşkil etmektedir. Bu yazıda maoizme, Türkiye solunun marksist kuramla ilişkileri bağlamında yaklaşılabilir. Sorun maoizmin nasıl böylesine geniş bir etki alanı yakalayabilmiş olmasında düğümleniyor. Bu durumda '61-71 dönemine tekrar dönmekte fayda vardır.

1961-71 döneminin ideolojik fermantasyon ortamına bakıldığında kuramsal planda en ciddi boşluk ya da karmaşa sınıf meselesinde yaşanmıştır. Yön sınıf mücadelesini melun bir şey olarak görmektedir. Diğer yandan Kıvılcımlı'nın gözü cuntadan başkasını görmez. Mihri Belli içinse "sınıflar mevzilenmesi"ndeki bölünme "uyanık"ların huzurunu kaçıracaktır. Ortalıkta "sınıf" diyen sadece TİP vardır. Üstelik TİP'in sınıfı da gerçekten öylesine bulanıktır ki, 60'lı yılların sonunda "halk", "köylü" diyenlerden farkını bile koyamayacaktır. 1961-71 dönemine bakıldığında, sınıf meselesi için havada kavramlar uçuşuyor ama zemin boş. Bana kalırsa, maoizm tam da bu boşluğa oynuyor. 1968'de etki kazanan "sosyal emperyalizm" tezi ve ÇKP'nin uluslar arası arenadaki "prestijini" vs. etkileri küçümsüyor değilim. Ancak bu etkiler, verili boşlukta yukarıda bahsettiğimiz türden geniş bir alanda kendini realize ediyor. Sonuçta Türkiye solu bilinçli olarak olmasa da, maocu düşüncenin basitliğinden ötürü bu dönem içinde maoculuğu fazla taraftar bulabiliyor. Ne yazık ki, Mao'da sınıfsal analiz marksizmin büsbütün dışındadır. Artık '70 sonrasının maoizm belirlenimli sınıfsal analizlerine bakmaya gerek yok.

1961-71 döneminin TİP'ine dair tartışılması gereken bir tespitle bu bölümü bitirebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 1961-71 dönemi Türkiye solunun kuram arayışında en önemli kesitlerden birisidir. Çulhaoğlu'nun deyimi ile bu döneme kimlik aranışları dönemi de denilebilir. Bu aranış sürecinde Türkiye solu, kalkınmadan modernleşmeye, devletçilikten sosyalizm biçimlerine vs. pek çok konuyu tartışmıştır. Ancak ilginç olan bu süreçte "sınıf" kadar itilip kakılan ikinci bir konu yoktur. İşin daha da ilginci bunun biraz da bilinçli olarak yapılmasıdır. TİP'in bu dönem "sınıf" vurgusunda yalnız kaldığı söylenebilir. TİP, MDD ve Yön karşısında kendi konumlanışını marksizmin "bilim"ine başvurarak berkitmiştir. Bu yönelim, *TİP'in en güçlü silahı olması gereken* sınıf vurgusunu gölgelemiştir. Ancak bu gereklilik, TİP'in daha geniş parametreler karşısındaki gereklilikleri altında ezilmiştir. Tartışılması gereken tespit şu: TİP'in yaşadığı bu sıkışma hem

kendi adına hem de bütün olarak Türkiye solu adına tarihsel bir fırsatın kaçırılması anlamına gelmiştir. Bunu biraz açabiliriz.

Bilindiği gibi TİP'in kuram aranışında önemli ölçüde aydın ve akademisyen desteği belirleyici olmuştur. Bu aydınların TİP'e kuramsal cephanelik oluşturma çabaları önemli kafa karışıklıklarıyla birlikte gelişmiştir. Örneğin; E. Aydınoğlu'nun aktardığına göre o dönem partinin itibarlı aydınlarından Sencer Divitçioğlu Yön'de Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerde belirgin bir işçi sınıfından söz edilemeyeceğini yazmıştır. Keza partide köylüye yönelmek gerektiğini şiddetle savunanlara karşı TİP bir yanıt oluşturmamıştır ya da oluşturamamıştır. Behice Boran'ın 1968'de yayınlanan "Türkiye ve Sosyalizm Sorunları" adındaki kitabında sınıf sorunsalına ilişkin olumsuz anlamıyla teori fazlaca zorlanmıştır. Birkaç alıntıyla mevcut kafa karışıklığını gösterebiliriz: "Türkiye İşçi Partisi ise halk denilen büyük kitleyi meydana getiren sınıf ve tabakaların farkındadır(...) işçi sınıfının öncülüğünü temel prensip olarak koymuştur. Yalnız, Türkiye'nin özel şartlarında ve hareketin bugünkü safhasında önemli olan, bu emekçi sınıflar arasındaki ayrımlar ve özelliklerden çok, bunları birleştiren ortak noktadır."(abç)(19) Ayrıca Boran'a göre işçi sınıfının öncülüğü kuramsal bir ön kabule dayanmaz. İşçi sınıfı bu görevi fiilen yaptığı ölçüde öncüdür. Dönemin ideolojik atmosferine* damgasını vuran motiflerden "bağımsızlıkçılık", Boran'da temel çelişkinin ve sınıf karşıtlıklarının önüne geçiyor. Boran'a göre, "Dış sömürünün ve dışa bağlılığın yerli egemen sınıflar aracılığıyla sürdürülmesi bütün emekçi sınıfların da bu sömürü altında ve ona karşı oluşu Türkiye'de esas sınıfsal kutuplaşmanın, derin ayrımın, temel çelişkinin, bugün sermaye emek gücü, yani kapitalist sınıf- işçi sınıfı arasında değil, tüm egemen sınıflarla tüm emekçi sınıflar arasında olması sonucunu doğurmaktadır."(20) Buradaki bağımsızlık dürtüsü, temel çelişkinin bir de daha derinde bir ayrımın olduğu tespiti çok önemli. Bu tespitin önemi, sınıfı yatay düzlemde şişirmesi, kendi ayrıksılığını ve diğer sınıfların ya da tabakalarınsa geçiciliğini kuşkulu hale getirmesindedir. Yine Boran'dan dinleyelim: "İşçi sınıfı artmakta, köylü nüfusu nispi olarak azalmakta olmasına rağmen yine de nüfusun büyük çoğunluğu tarımda, köylerdedir. Sayı kabarıklığı ise, başka şartlar eşit ya da sabit sayıldığında, bir politik hareketi etkileyici önemli bir faktördür.(...) önümüzdeki seçimlerde de oy köyler olacaktır. TİP köylünün oylarını kazanmadan iktidara gelemez. Bu anlamda sosyalist iktidarın yolu köyden geçer(...) Sosyalist harekete katılan köylülerde işçi sınıfının öncülüğündedir çünkü (...) öncülük sorunu her şeyden önce eylemde gerçekleşen *ideolojik öncülüktür.*"(21)

Burada ayrıca yukarıda belirtilen "temel çelişkinin derin ayrımı" meselesine ilişkin bir parantez açmak gerekiyor. Bilindiği gibi Türkiye'de pek çok sol hareket, emek-sermaye karşıtlığı olarak temel çelişkiyi kabul eder ama bir uzak raf referansı olarak. Sonra da malum, bu temel çelişkiden başka çelişkiler keşfedilir ve meselenin özü suyunun suyunun suyuna döner. Örneğin; DY'ye göre temel çelişki emek-sermaye çelişkisidir. Ama daha yakında olan bir halkla oligarşi arasında baş

çelişki vardır. Bir de bu baş çelişkinin politik görünümü olarak antifaşist mücadele vardır. Tam da suyunun suyu. Daha önce yazımızda, ideolojiler alanında dışsal etkilerin kendilerini realize edebilmeleri için, içteki düzlemle belli etkileşimler yakalaması gerektiğinden bahsetmiştik. Boran'daki ideolojik öncülük, temel çelişkinin ötesindeki derin ayrım gibi açılımlar ya da Boran dışındaki bazı TİP'li aydınların, Yön'cü yazarların kafa karıştırıcı teorik zorlamaları içteki düzlemi olumsuz anlamıyla etkilemiştir. O halde şöyle bir sonuç çıkıyor: '70 sonrası yaşanan ideolojik dejenerasyonları *yalnızca* 1961-71 döneminin öne çıkan isimlerine bağlamak ne kadar hatalıysa, meseleyi *yalnızca* ithal malı ideolojiler olarak görmek de o denli hatalı olacaktır.

TİP'in sınıf konusunda yaşadığı kafa karışıklığı durumunu toparlayalım. Öncelikle işçi sınıfı hareketiyle hem diğer tabakaların hem de sosyalist hareketin birleşikliği vurgusu, kapsayıcılık adına yapılmışsa eğer, Türkiye solunun aradığı netliğe cevap oluşturamayacak bir bulanıklığa yol açmıştır. Köylülük meselesinde siyasal pragmatizm teorik gelişkinliği engellemiştir. Meseleye yine "bilimsel" yaklaşım, siyasal yaklaşımın yer yer önüne geçmiştir. Sınıf konusunda açılım, konsültasyonla, bilimcilikle ya da profil çıkartmayla yapılamaz. En azından böylesi açılımlar, öncesinde kuramsal bir netliğe dayandırılmalıdır. Sonuçta, TİP 1961-71 döneminde, MDD ve Yön'e karşı kendisine en iyi silah olabilecek sınıf'a gerekli müdahaleyi (kuramsal olarak) yapamamıştır. Bu ise bana kalırsa tarihsel bir fırsatın -marksizm-Türkiye solu ilişkisi bağlamında- kaçırılması anlamına gelmiştir. Bu yazıda amacımız bir tarih yargıçlığı yapmak değil. Ama üzerinde devindiğimiz tarihi anlamamız; onun zaaflarını aşmak ve olumluluklarını süreklileştirmek için elzemdir.

Üstyapıların biçimlenişi ve demokrasi sorunu

Bu bölümde Türkiye solunun üstyapılara ilişkin tartışmalarıyla ilgili olarak sadece demokrasi sorununu ele alacağız. Sınırlamanın amacı solun bugünüyle daha fazla ilişki kurabilmek. Ayrıca solun birbirini demokrasi konusunda papağan gibi tekrar eden çözümlemelerine tek tek bakmayacağız. Dolayısıyla bu bölümde yazının önceki bölümlerinde varolan yöntemin dışına çıkılacaktır.

1960-80 dönemine bakıldığında sosyalist devrim dışında bütün devrim kurguları demokrasi alanıyla ilişkilenmiştir. Yine bilindiği gibi burjuva demokratik devrimin tamamlanıp tamamlanmadığı sorusu ise düğüm noktasını oluşturmuştu. Ancak BDD tamamlandı ya da tamamlanmadı tartışması tıpkı kapitalizm-feodalizm tartışmaları kadar kısır ve bloke edicidir. Solun, demokrasi sorununa dair açılım yapamayıp birbirini çoğunlukla papağan gibi tekrar etmesi bana göre çok temel bir soruna dayanıyor. O da solun çoğunlukla tarihsel ve yapısal olanı değil, güncel ve konjonktürel olanı tercih etmesidir. 1961-71 dönemine bakıldığında – ATÜT tartışmalarından, Kurtuluş Savaşı değerlendirmelerine vs.- hiç de küçümsenemeyecek bir tarih ilgisinden bahsedilebilir. Ne var ki, '61-71 döneminin

tarih konusunda temel zaafı resmi ideoloji ve Kadro çizgisi karşısında yeterli direnç oluşturulamamasındadır. '70 sonrasında ise daha sıcak tartışma başlıkları ortalığı kaplamıştır.

Peki tarihsel olarak bakıldığında neler söylenebilir? Türkiye'nin tarihine kabaca baktığımızda, önce kuruluş döneminde düzenin yerleşikleşme adına sergilediği otoriterlik, Takrir-i Sükundan TPCF'nin kapatılmasına, radikal anti-klerikalist politikalardan 1935'te parti devlet bütünleşmesine vs. ile 1950'lere kadar süren 25 yıllık zapt-u rapt yönetimi var. Çok partili sisteme geçilir ama on yıllık aralarla üç darbe deneyimi yaşanır. Sadece diyakronik bir bakışla bile çok rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Türkiye'de geniş bir demokrasi sorunu vardır. Artık sınanması gereken kimi tartışma başlıkları oluşturmak mümkün. Çıkış noktamız, somut bir toplumsal formasyon olarak Türkiye'de emek-sermaye çelişkisinin *özgül ve tarihsel biçimlenişi*dir. (Bunun dışında tarihsel belirlenim olarak Türkiye'de burjuva devriminin 1923'te yapılmış olması da atlanmamalıdır) Geriye dönüp adım adım ilerleyelim.

- Cumhuriyetin kuruluş dönemi düşünüldüğünde, doğal olarak henüz kuramsal bir oturmuşluk olmadığı için bu dönem bizim devleti iktidardaki yönetici kadrolar olarak somutlaştırmamıza olanak verir.
- Bu yönetici kadrolar elit ve dar bir çevredir. Elit olmaları formasyonlarının önemli bir birikimi temsil etmesinden dolayıdır. Yani ulus-devletin kuruluşunda dar burjuva ufkunu aşan ve ulusal ekonominin inşasından egemen ideolojinin biçimlendirilmesine, burjuva sınıfının güçlendirilmesinden (oluşturulması da denilebilir) modernizm adına radikal reformlara kadar pek çok sürecin gerektirdiği siyasal formasyona sahip olmalarındandır.
- Bu önemli birikim nereden gelmektedir? İTF, en erken 1908'le başlayan deneyim birikimi, Avrupa sınıf mücadelelerinin bilgisi, SSCB'nin sıcak soluğuna hep yanı başlarında hissetmeleri vs...
- Bu birikim, yani kurucuların ideolojik-siyasal formasyonları tam, tutarlı ve sorunsuz mudur? Aslında bu birikim tarihsel bir yığışımdır. Bizzat bu yığışım ile toplumsal gerçek arasında önemli açılar da vardır. Diğer yandan kuramsal bir bütünlük oluşturmaz ve bu nedenle de siyasal bilinçleri pragmatizmle malüldür. İdeolojik bir *bütünlük* oluşturma kaygıları yoktur, bilakis buna kuşkuyla yaklaşmışlardır.
- Bu tarihsel yığışmanın temel motivasyonları nelerdir? En önemlisi gecikmişlik bilgisi. Ulus-devlet, verili tarihsel mesafeleri aşmalı ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmalıdır. Ancak daha önemlisi bunu hızla yapmalıdır.
- Siyasal iradenin kendi dışındaki hiçbir çizgiye tahammülü yoktur. Bu tekçi hat, düzeni hızla oturtmak için gereklidir. Ayrıca gerekirse farklı çizgileri de bu tekçi hat oluşturacaktır. Otoriter yapı burjuvaziye bile örgütlenme kanalları

açmamıştır. Hem gerek yoktur, hem de burjuvazi böyle bir vizyona sahip değildir. Ayrıca yöneticiler ile yeni oluşan burjuva sınıfı arasında yeterli geçişkenlik vardır.

- Türkiye'de burjuvazinin sınıf olarak oluşum ile düzenin kuruluşta yerleşme süreci arasında bir açı vardır. Burjuva sınıfının kuruluş döneminde yetersizliği ile bu durumun, düzenin kendine güvenini sarstığı ölçüde, yönetici kadroların radikal iradi çabalarının daha da otoriterleşmesi söz konusudur. 25 yıllık zapt-u rapt bu güvensizliğin dışavurumudur. Türkiye'de burjuva devrimi ile burjuva sınıfının bir sınıf olarak oluşması (kısa erimli dar burjuva ufkunu aşması, bu anlamda ülkenin siyasal yönelimi ile kendi çıkarları arasında bir ilişki kurup, müdahale edebileceği bilinçlenme ve örgütlenme durumuna sahip olması) arasında tarihsel bir çakışmazlık vardır. Örneğin; TÜSİAD gibi gerçek bir burjuva örgütünün kuruluşu 70'lere uzanır. Aynı dönem yine gerçek bir sınıf sendikasının (DİSK) da kuruluşu bir tesadüf değil. TÜSİAD kuruluş amacını, özel sektörün toplumsal varlığını kanıtlamak olarak açıklıyor. Bu da oldukça anlamlı.
- Ayrıca bütün bunlardan daha da önemlisi Türkiye'de önemli tarihsel uğraklarında işçi• sınıfının oluşum sürecindeki bilinçlenme, örgütlenme ve siyasal mücadele alanlarındaki atıl bırakılmışlığı, demokrasi sorununu belirlemiştir.

Kabaca burjuvazinin ve proletaryanın sınıf oluşum süreçlerinin somut eşitsizlikleri böyle. Bu somut eşitsizlikler tarihsel ve güncel planda demokrasi sorununu belirlemektedir. Demokrasi sorununun tarih-dışı ve temel çelişkiye aşkın kurgulanmasından reel bir siyasal açılım sunulamaz. Tıpkı '61-80 dönemi Türkiye solunun büyük oranda yapamadığı gibi.

Marksizm ve Türkiye solu: Ana çizgiler

Yazının kurgusunu toparlayacak ana çizgileri saptayabiliriz:

- Türkiye solu- marksizm ilişkisinde miladımız 1961 bile olsa yerleşik bir marksist otoriteden söz edilemez.
- 1961-71 dönemine bakıldığında marksist kuram arayışı açısından, marksizm dışı bir kanalların açıklığı ve ideolojik atmosferin aşırı yüklü oluşu solda konjonktürel olarak bir sıkışmaya neden olduğu görülecektir. Ayrıca bu dönem hem ardındaki on yılı hem de oradan günümüze kadar ki süreçleri belirleme anlamında bir zemin olarak değerlendirilmelidir.
- Ancak bu zemin, oturmuşluğu ve netliği ile belirleyici olmaktan çok oturmamışlığı ve boşluklarıyla belirleyici olmuştur. Nitekim '70 sonrası yaşanan hızlı bölünme ve politik dejenerasyon bu bağlamda açıklanabilir.

- Türkiye solu-marksizm ilişkilenmesinde 1961-80 dönemine kabaca bakıldığında üç bozucu girdi ve üç dönem tespit edilebilir. Birincisi, 60'lı yıllardaki kemalizm, Kadro'culuk ve geleneksel TKP'cilik üçlüsüdür. Bunlar aşılsa veya reddedilse bile tarihsel mirasları olan siyasal pragmatizmlerini geniş ölçüde sola emdirebilmişlerdir. İkincisi, 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başındaki bizzat kuramsal boşluğa oynayan maoizmdir. Bu dönem maoizmi benimseyenler, çok değil, üç beş yıl sonra onu şiddetle eleştirdiklerinde bile halkçılık, kitle çizgisi gibi motifleri devam ettirmişlerdir. Üçüncüsü, 70'li yıların sonundan 80'e uzanan yeni sol mayalanmadır. Okur isterse her üçü arasında belli uyuşumları da bulabilir.
- Bugün gelinen noktada Türkiye sosyalist hareketi belli kuşakları aşmış ve içinden beli marksist kolektifleri çıkarmış olmakla birlikte, bütün olarak bakıldığında üzerinde devindiğimiz tarihin etkisindedir. Ayrıca SSCB'nin dağılması gibi durumlar, yeni sol dalganın şiddetini artırmıştır. Ancak bana kalırsa, bugün için saydığımız bu dört dalga da etkili olmakla birlikte belli ölçülerde durulmuştur. Bu bağlamda devrimci marksist konumlanış nesnel olarak da yeni olanaklara kapı açabilecektir. Bu olanak şudur: bugün devrimci marksist konumlanışa sahip olan kolektifler en azından sol içi düzleme daha fazla girdi sunabilecek olanağa sahiptir. Bu olanağın kullanılabilmesindeki en etkileyici aracın, kuram oturmuşluğuna sahip devrimci marksistlerin artık daha fazla güncel siyasi açılım geliştirmesinde olduğunu düşünüyorum. Böylesi açılım kanalları, devrimci marksizme kendi dışındaki solla daha fazla rezonans kurmasını sağlayacaktır. Tarihsel karakteristiği güncelcilik vaya konjonktürelcilik olan hareketlerle böylebir ilişki düzlemi anlamlı olacaktır. En azından güncel siyaset düzlemini, kuramsal boşlukta sallanan demokrasici, yeni solcu vb. öznelere terketmemek gerekiyor.

NOTLAR

1. Karl Marx, *Kapital*, Üçüncü Cilt, çev: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 3. Baskı, 1997, s.695.
2. Metin Çulhaoğlu, *Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*, Sarmal Yayınları, s:80-81.
3. Sungur Savran, "Azgelişmişlik: Eşitsiz ve Birleşik Gelişme", *11. Tez Kitap Dizisi*, sayı:3 içinde, s.50.
4. Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi, Bilgi Yayınevi, s.240.
5. Mihri Belli, "Milli Demokratik Devrim", STMA içinde, İletişim Yayınları, s.2144.
6. İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, *Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi-1*, Evrensel Yayınları, 2. Baskı, s.164
7. İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, a.g.e., s.313.
8. Haluk Yurtsever, *Marksist Açıdan Program Yöntemi*, Sorun Yayınları, s.134.
9. Yaşar Kayaşlı, "Küçük Ama Bolşevik Bir Müfreze:TİKB", STMA içinde, İletişim Yayınları, s.2274.
10. Mahir Çayan, *Bütün Yazılar*, Atılım Yayınları, s.311-312.

11. Oğuzhan Müftüoğlu, *DY Yazıları*, Devrim Yayınları, s.649-650.
12. Haluk Yurtsever, *a.g.e.*, s.131.
13. Teslim Töre, "Türkiye Komünist Emek Partisi: Kuruluşu, Yapısı, Hedefleri", STMA içinde, İletişim Yayıncılık, s.2266,2267.
14. TİP Programı ve Tüzüğü, TİP Yayınları:1, 4. Baskı, 1977, s.17.
15. Metin Çulhaoğlu, *Tarih Türkiye Sosyalizm*, Doruk Yayınları, 2. Baskı, s.24.
16. Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları*, Sarmal Yayınları, 1992, s.304.
17. Aktaran Hikmet Özdemir, *a.g.e.*, s.142.
18. Ergun Aydınoğlu, *Türk Solu (1960-71) Eleştirel Bir Tarih Denemesi*, Belge Yayınları, s.83.
19. Behice Boran, *a.g.e.*, s.83, 84.
20. Behice Boran, *a.g.e.*, s.183.
21. Behice Boran, *a.g.e.*, s.194-194.

SOLCU OLARAK SOLDAN ÇIKMAK...

Engin ERKİNER

Türkiye, tarihinin en kötü dönemini yaşıyor. Geçmiş hiçbir dönemde ülkenin ekonomisi IMF'ye bu kadar teslim edilmemiş, yolsuzluklar bu kadar büyük ve yaygın olmamış, ilişkiler bu kadar yozlaşmamış, ülkenin geleceğinden umut bu denli kesilmemişti. İnsanlar inanılmaz boyutlara varmış bir çürüme içinde, bugünü ve belki de oldukça yakın bir geleceği kurtarmanın ötesini düşünmeden yaşıyorlar. Benzer bir durum Türkiye solunda da var. Toplumdaki çürümenin sola yansımaması, hele de kitleselleşmeyi halkımıza benzeyerek yapmaya alışmış solun önemli bir bölümünü içine çekmemesi düşünülemezdi. 1975-80 döneminde solun bu özelliğini belirten güzel bir slogan vardı: "Devrimci Yol halktır!" Bir örgütün halkla bütünlenmesini anlatmak için kullanılan bu slogan, sadece o örgüte özgü değildi. Slogan başka türlü de okunabilir; halklaşanlar ya da böyle olmaya niyeti olanlar, halkın iyi olduğu kadar kötü yanlarını da yansıtırlar. Halkı değiştirmekten çok kendini halka benzeterek halklaşmaya çalışanların, bir süreden beri gösteriş, günlük politika, küçük çıkarlar peşinde koşmak, görüntüyle gerçeği olabildiğince birbirinden ayırmayı hüner sanmak temelinde politika yapmalarına şaşmamak gerek.

Gerçeği olduğu gibi görmek gerek: Türkiye solunun durumu kötüdür ve yakın gelecekte iyiye doğru gelişmekten çok, daha da kötü olması olasıdır. Denilebilir ki, "sol zaten dibe vurmuş, daha kötü olamaz"; maalesef olabilir; bir de dipteki çamura gömülmek var.

Bu yazıda solda sayılan en büyük iki küme, ÖDP ve Kürt hareketi genel hatlarıyla ele alınacaktır. Bunların dışında olan ve bazı özellikleriyle farklılıklar taşıyanlar da var, ama bu durum genel görüntüyü değiştirmiyor.

ÖDP'nin bilinen tarihi üzerinde durmadan ulaşılan sonuçlara geçelim. Kısa süre sonra yapılacak olan Olağanüstü Konferans hangi sonuca ulaşırsa ulaşsın, ortaya çıkan durumun bu değerlendirmeyi değiştirecek boyutta olacağını sanmıyorum.

Birincisi; ÖDP deneyimi "sol birleşmediği için güçsüz" olarak ifade edilebilecek yaygın düşüncenin yanlışlığını göstermiştir. Solun çoğunluğu birleşmiş ve marjinallik sınırı yine de aşılamamıştır. Garip gibi görünebilir, ama asıl önemli olan bu değildir. ÖDP, tarihi boyunca bileşenlerinin toplamından daha az bir varlığı temsil etmiştir. Normalde bunun tersinin olması, bileşimin tek tek bileşenlerden daha büyük bir olguyu temsil etmesi gerekirdi, ama gerçekleşmemiştir.

İkincisi; ÖDP, solun birlikte iş yapmak konusunda oldukça geri bir düzeyde bulunduğunu da sergilemiştir. Bunun bir nedeni, yukarıda belirtilen "bütünselin tek

tek parçaların toplamından küçük olması" ise, bir diğer nedeni de büyük ve içi dolu olmayan iddialardır. Bunun en güzel örneğini ÖDP'nin haftalık yayın organı "V Özgürlük" göstermiştir. ÖDP'nin günlük gazete çıkarabilecek kadrosu vardır, ama BSP'nin yayın organı olan SÖZ'ün düzeyine bile ulaşamayan bir yayın çıkarmıştır. Somut projeler olmadığı için geniş bir kadronun yönlendirilmesi de gerçekleşmemiştir. Büyük projeler, onların nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda ayrıntılı bir plan olmadıkça fazla işe yaramazlar ve kısaca "büyük hayaller" olarak kalırlar.

Üçüncüsü; ÖDP, solun büyük bir kesiminin 1980 sonrasında politika yapma ve gerek kendi içinde gerekse de dışındaki ilişki anlayışı konusunda önemli bir değişme yaşamadığını da göstermiştir. ÖDP içi çelişkilerde iş kaba kuvvete hatta silahlı çatışmaya dökülmedi, ama 1980 darbesinden sonra solun geniş bir kesiminde yaşanan zihniyet değişikliği esas olarak bundan ibaretse, yapılan gürültü ürkütülen kurbağaya değmemiş demektir.

Politika yapmak

Solun yukarıda anılan kesimiyle ilgili olarak, bugüne kadar fazlasıyla yapılmış teorik bir irdeleme yerine, politika yapmak temelinde bir incelemeye yönelmek daha yararlı olur. Türkiye solunun büyük bölümünün politikayla ilgisi bulunmuyor. "Sürekli politika konuşan ve bu konuda yazan insanların politikayla nasıl ilgisi olmaz?" diye sorulabilir. Yanıt, politika yapmaktan ne anlaşıldığına bağlıdır.

Politika, sonuçta pratik demektir. Burada söz konusu olan pratik, dar pratikçilik, pragmatizm yoluyla ilerlemeye çalışmak değildir. Pratik, önemli bir teorik analizin sonucu olarak ortaya çıkar; teori hayata geçtiği oranda değişir, adeta yeniden şekillenir. Politika, teorinin hayata geçmesiyle başlar. Bu ise, teoriden daha fazlasını, bir çeşit "pratiğin teorisi"ni de gerektirir. Örneğin teorinin uygulanması için gerekli araçlar, bunların oluşturulması, nereden başlanıp nereye doğru gidileceği gibi konular "pratiğin teorisi" kapsamına girer. Formülasyon düzeyinde kalan bir teori, ne denli tartışılırsa tartışılsın henüz "politika yapmak" çerçevesine girmez.

Bu saptamaların ardından ÖDP'nin politika yapmadığını söylemek rahatlıkla mümkündür. Bu partinin somut politik bir projesi yoktur. Bugünkü koşullarda sol bir politika nasıl olabilir? Bunun araçları nelerdir, gerekli kadro tipinin özellikleri nedir ve bunlar nasıl oluşabilir? Gerçekte bunlar oldukça üst düzeydeki tartışmalardır. İşe "Sol ne demektir? Önce onu tartışalım" noktasından başlarsanız, pratiğe adım atmak için önünüzde -belki de bitiremeyeceğiniz kadar- uzun bir yol var demektir. ÖDP'deki durum da buna benziyor. Henüz "sol" kavramının bile tartışma konusu olduğu yerden "sol proje" çıkmaz. Hayat ortadadır; ÖDP, kuruluşunun üzerinden geçen beş yılda herhangi bir konuda az çok tutarlı tek proje hayata geçirememiştir.

Denilebilir ki, "Önemli politik saptamalar yapıldı ve bunlar da parti belgelerinde yer aldı." Eklenebilir: Bu saptamalar temelinde politik kampanya kararları bile alındı. Sonuçta da kayda değer bir şey olmadı. Sadece yazılanlara ve alınan kararlara bakacak olursak, bunlar oldukça önemlidir; konuya bir bütün olarak bakılacak olursa, yapılanın abartılacak bir yanının olmadığı söylenebilir.

ÖDP içindeki platformlardan birisi olan SEP, sınıfsal yanı ağır basan kampanyalara, bunların Kürt sorununu gölgelediği gerekçesiyle karşı çıktı. Asıl karşı çıkış nedeni, bu kampanyalar aracılığıyla, ÖDP içindeki en büyük platformun, ÖS'un iç örgütlenmesini daha üst düzeye çıkarmasını engellemektir. ÖS, SEP'in görüşlerine karşı seçenek olması ve ÖDP içindeki diğer grupları yanına alabilmek için daha sol ve sınıfsal bir konumu rahatlıkla benimser, ama yapmaz; ya da yapmaya kalktığında ortaya bambaşka bir uygulama çıkar.

ÖDP'deki iki büyük platform gerçekte birbirini dışlayan değil, karşılıklı olarak birbirlerine ihtiyaç duyan platformlardır. Bir taraf "sınıfsallığı" diğer taraf ise "ulusallığı" birbirine karşı kullanıyor. Birçok insan gerilim ve rekabet temelinde şekilleniyor, "safları sıklaştırıyor". Bir kesimin ortadan çekilmesi, diğer kesimi rahatlatmaz, tersine ciddi olarak sıkıntıya sokar. Benzer bir durumu iki yıldan kadar önce Almanya'da yaşadık. O zamanki adıyla "Yeniden" taraftarları; eş-dost, akraba, arkadaş, komşuya kadar düşünülebilecek herkesi genel kurula getiriyorlardı. (Türkiye'de Parti Meclisi'nin aldığı "yerinde" bir karar gereğince, ülke dışındaki herhangi bir yerde Koordinasyon Kurulları için yapılan seçimlerde oy kullanabilmek için parti üyesi olmak gerekmiyor.) Amaç, kendileri dışındaki herkesin bileşimini yansıtan yönetime karşı çoğunluk oluşturmaktı. Genel Merkez'in de "tarafsız" müdahaleleriyle bunu sağladılar. Bu insanlarla birlikte politika yapmanın mümkün olmadığına karar vererek toplu biçimde çekildik. Ardından ÖDP'ye olan ilginin iyice düşmesi gündeme geldi. Karşısında zıtlaşılacak kimse kalmadığı için "Yeniden" kesimi dağılmayla karşı karşıya kaldı.

ÖDP'de "politika" böyle yapılıyor. Bunun "politika yapmak"la ilgisi yoktur. Buna uygulanamayacak "sınıfsal kararlar" almak, ÖS'yi ikna etmek ya da iki platformun arasını bulmak çerçevesinde şekillenen bir faaliyetin de politika yapmakla ilgisinin olmadığını eklemek gerek.

Kürtlere gelince; bu kesimin en büyük politik örgütünün gerçekten politika yaptığı söylenebilir. Kendilerine göre bir amaçları var ve buna ulaşmak için çeşitli yolları deniyorlar. Onlarda da tersi bir durum var; teori yok denilecek kadar az, pragmatizm herşeye egemen görünüyor. En büyük sorunları; başka bir alanda geçerli olabilecek bir politikayı Türkiye'de -daha az oranda Avrupa'da- uygulamaya çalışmaları. Tipik bir Ortadoğu politikası izliyorlar; Türkiye Ortadoğu'lu bir ülke ama -diğer bölge ülkelerinin tersine- sadece bu alana ait değil. Kürtler Türklere göre daha fazla Ortadoğulu bir halk. Örgütün Ortadoğu'da gelişmiş olması, bu alanın özelliklerini yansıtan bir politika izlenmesinin temel nedenlerinden birisidir.

SEP'in kendi dışındakileri -özellikle de ÖS'yi- kemalistlikle suçlaması insanda ister istemez gülümsemeye yol açıyor. Kemalizm, solun bir bölümü üzerindeki etkisini -eskisine göre azalmakla birlikte- sürdürmektedir; ama söylenen ve yazılanlara bakılacak olursa, bu ülkede solun hiçbir kesimi Öcalan kadar atatürkçü değildir. O'nun kadar Atatürk'ü ve Kemalizmi öven, hele de "kemalizmde Kürtlere de yer vardır" gibi sözler söyleyen hiçbir sol grup yoktur. Öcalan bunları kuşkusuz inanarak söylemiyor. Kendisinin yakalanma öncesindeki yıllarda kemalizm, ordu ve bunlarla ilgili konular hakkındaki düşünceleri biliniyor. Konuya "korktuğundan böyle davranıyor" yaklaşımı oldukça ucuz bir açıklamadır. Konuya "Ortadoğu politikacılığı" çerçevesinde yaklaşıldığında anlaşılmazlık ortadan kalkmaktadır. Şöyle ki: Suriye'de bir süre bulunmuş ya da Suriye TV'sini izleme fırsatını elde etmiş olanlar, bu ülkede rakibe övgüler sıralamanın onunla anlaşma yolu aramanın başlıca tarzlarından birisi olduğunu bilirler. Şimdi översiniz, yarın aranız bozulur kötülersiniz; kitleniz her iki tutumu da alkışlar ve "önemli bir konuda dün neden öyleydi, şimdi neden böyle oldu?" diye de sormaz. Bu, Ortadoğu'da sık rastlanan bir durumdur.

Ne var ki, aynı politikayı Ortadoğu bölgesinin etkilerinin olduğu ama ağır basmadığı bir ülkede uygulamaya kalktığınızda, hele de bunu inisiyatif karşı tarafa geçtiğinde uygulamaya koyulduğunuzda başarı şansınız yok denilecek kadar azdır.

Türkiye'de solcuların ilkeli politika yaptıklarını söyleyemeyiz, ilkesizlik daha ağır basmaktadır. Ortadoğu politikasında ise asıl olan ilkesizliktir denilebilir. Önemli olan ne söylenip yazıldığından çok ne yapıldığıdır. Bu ilke herkes için geçerli olmakla birlikte, Kürtler için daha fazla geçerlidir. Sosyalizmden uzaklaştıkları biliniyor; bununla birlikte, hızlı bir şekilde genel bir demokrasi savunuculuğundan da uzaklaşmışlardır. "Her ödünü veririz, yeter ki bazı taleplerimiz kabul edilsin" olarak ifade edilebilecek yaklaşım, genel anlayış haline gelmiştir. HADEP'in MHP ile bile uzlaşmaya çalışması verilebilecek örneklerden en çarpıcı olanıdır.

Buradan çıkan sonuç, Türkiye solunun Kürtlerin bu en büyük örgütünün çizgisiyle yolunu ayırması, arasına kesin sınır çizmesi gerektiğidir. Yıllar süren savaş, verilen kayıplar ve yaşanan büyük acıların ardından, sürekli olarak daha kötüye giden bugünkü duruma gelinmesi, düşünebilen herkese -bu duruma gelenlere de- acı veriyor. Bu insanlarla yapılabilecek en büyük dayanışma; onları politik amaçlar için kullanmaya çalışmak ya da "bir bölünseler payımıza ne düşer" hesaplarına girmek değil, açıkça konuşmak ve demokrasi mücadelesinden bile gittikçe uzaklaştıklarını onlara anlatmaktır.

Buradan çıkmak...

Sonuçta ortaya karanlık bir tablo çıkıyor. Sol, yıllardan beri, üstelik de gittikçe artan oranda, içe kapalı ve birbirine yönelik politika yapıyor. Hepsi de küçücük olan grupların birisi diğerlerinden büyük olunca kendisini büyük iş başarmış gibi

görüyor, ya da bir grubun diğerine karşı kendini kanıtlaması büyük bir gelişme gibi değerlendirilebiliyor. Gittikçe çürüyen bir topluma müdahale etmek, kendi aramızda ondan iki, filancadan üç kişi alarak örgütlendiğimizi sanmak değil de dışarıya açılmak, yayılmak, sesini duyurabilmek, iktidarı gittikçe daha kuvvetle istemek; bunlar neredeyse unutulmuş, içerde birbirine üstün gelme temelinde sözde bir politika bunların yerini almış durumda. Açıkçası, bu soldan çıkmak gerek. Dahası, solcu kalabilmek için de bu soldan uzaklaşmak gerekiyor. Aksi durumda solculuk çürümenin başka bir çeşidi olarak ortaya çıkıyor.

Kimsenin ne birbirine ne de kendine güveni var. Konuşulan ve yazılan şeylerin oldukça büyük bir bölümü ciddiyetten uzak, çünkü onları savunanlar bile hayata geçirilmeleri için çaba göstermiyorlar. Herhangi bir konudaki bir görüş, eğer uygulanmayacaksa, yani ciddi değilse, doğru ya da yanlış olması neye yarar? Bunu tartışmanın bile anlamı yoktur. Uzağa gitmeye ne gerek var: ÖDP'nin içindeki iki büyük platformun söyledikleriyle yaptıklarını karşılaştırın, ciddiyetten ne kadar uzak olduklarını görürsünüz. Çabalarının büyük bölümünü bunlarla uğraşmaya harcayanlar da kaçınılmaz olarak onlara benzeyeceklerdir.

Buradan nasıl çıkabiliriz?

Öncelikle şunu bilmek gerek: Görece kısa dönemde önemli değişikliklerin olması mümkün gözükmüyor, ama eğer bazı adımlar şimdiden atılmaya başlanmazsa, bu değişimler orta vadede de olmayacak demektir. İnsanların bu kadar moralsiz, bıkkın ve umutsuz olduğu bir dönemde ilk koşul "başarı"dır. Sola başarı gerek; belki küçük ama başarılı sonuç veren kampanyalar, "küçük projeler" gerek. Büyük projelerin büyük gevezeliklerden ibaret olduğunu, insanların büyüğü konuşarak rahatladıklarını, ardından da ne savunduklarını neredeyse unuttuklarını fazlasıyla gördük. Solun başarısızlığa tahammülü yok ve şimdiki çapı dikkate alındığında ancak kapasitesine ve politik ortama uygun, iyi seçilmiş bazı konularda başarılı olabilmesi mümkün. Bunları arayıp bulmak ve yapmak gerek. Sol ancak bu yolla üzerindeki ölü toprağını atabilir, sadece geçmişi ve verdiği kayıplarla övünmenin ötesinde somut ve daha büyük hedefler için pratik politika yapmaya yönelebilir.

Denilebilir ki, sosyalist teorinin birçok sorunu var. Bunlar çözülmeden ne yapılabilir ki? Böyle bir yaklaşım yanlıştır; tarihte teorik sorunların pratiğin katkısı olmadan çözümlendiği görülmemiştir. Hele de Türkiye solu gibi teorik yönü lafız olarak güçlü, içeriği kavramak açısındansa oldukça zayıf bir solun sadece tartışarak bugünkü konumundan çıkabileceğini beklemek mümkün değildir. Bu konuda başka bir yol bulunabilir:

Birçok ülkede küreselleşme ve yeni liberalizm karşıtı eylemler, toplantılar, bu konulara yönelik tartışmalar var. Türkiye solunda bunlardan haberi olan çok az insan bulunuyor. Dahası, isim vermeyeyim, dünyada solun şu sıralar öne çıkan isimlerinden birisi olan Antonio Negri'nin bazı görüşlerini, referans vermeden kendi görüşüymüş gibi ifade edenler de bulunuyor. Türkiye burjuvazisi bugünkü

Türkiye solundan daha fazla dışarıya açık; sol, inanılmaz düzeyde içine kapalı, en ilgili olduğu konularda bile başka bölgelerde ne olduğunu doğru dürüst bilmiyor ve bazen de -Seatle örneğinde olduğu gibi- nasıl olması gerektiğini istiyorsa o yönde uydurmalara başvuruyor.

Örneğin sol içerikli periyodik bir çeviri dergisinin solun bugünkü kapalılığını aşmasına, öğrenmesine, daha geniş boyutlu ve gerçekten tartışabilmesine katkı sağlayacağını sanıyorum.

Bir başka önemli çıkış noktası, gençliğe yöneliktir. Bu konu sürekli olarak gençlik örgütlenmesi tartışmaları çerçevesinde ele alınıyor. Oysa ki, gençliğe yönelik önemli faaliyet alanlarından bir tanesi, kültür ve sanattır. Solda bu alanın önemini, özellikle de yaşıtlarına göre daha fazla gelişmiş gençlere yönelmede taşıdığı önemi anlayan gruplar var; ama onların da en önemli sorunu kadrosuzluktan ya da yeterince bilmedikleri bir konuda hemen önemli saptamalar ortaya koymaya çalışmalarından geliyor. Aylık kültür dergisi yayınlayan bir tanesi, SSCB'deki sanat anlayışını aşmak bir yana, onun düzeyine bile ulaşamıyor; haftalık dergi yayınlayan bir diğeri ise sloganlardan ve oldukça genel belirlemelerden ötesine geçemiyor. Dünyanın her yanında sosyalist hareket aydınları önemli oranda kaybetti. Türkiye sol hareketi bu kaybı oldukça geç, esas olarak 1990'lı yıllarda yaşadı. Nedenlerin bir bölümü -sosyalizmin dünya çapındaki durumu gibi- objektif ve değiştirilmeleri bizlerin çapını fazlasıyla aşıyor; ama subjektif nedenler de var. Bu nedenlerden bazıları hemen her ülke için aynı, bazıları ise yerine göre değişiyor. Bu konularda kafa yorup daha ciddi üretime yönelmek gerekiyor.

Son olarak, ama önem olarak sonuncu değil, solun kendisini insan hakları mücadelesiyle sınırlamaması gerekir. Bu ülkede bunu yapmak oldukça zor; gözaltında kayıplar, işkenceler, cezaevleri, keyfi tutuklamalar derken, bu alanda neredeyse her gün başka bir şeyle karşılaşılıyor. Bu alandan çekilmeyelim, sırtımızı dönmeyelim, ama tüm enerjisini bu alanda harcayan sol, giderek sol olmaktan çıkıyor, sadece savunmada kalıyor ve giderek sürekli olarak yaptığı işe benzeyerek en fazla iyi bir insan hakları savunucusu olup çıkıyor.

Sorun, "ÖDP'de ne olacak, insan haklarında -Avrupa Birliği'nin de "büyük" katkısıyla- iyileşmeler olacak mı, Kürtler isteklerinin küçük bir bölümünü kabul ettirmekte başarılı olabilecekler mi?"nin ötesindedir. Bunların sol ile ilgisi vardır, ama sol politika kendini bu kümelere bağımlı kıldığı, mahkum ettiği oranda sol olmaktan gittikçe uzaklaşacaktır.

IMF'Lİ YILLAR: KIRK KATIR MI KIRK SATIR MI?

Ayşe KORKMAZ

22 Aralık 2000 ve 19 Şubat 2001 tarihlerinde birbirinin ardılı olan ve devamının da geleceği tahmin edilen bir kriz durumudur gidiyor. Ülke birkaç ay içinde "Cumhuriyet tarihinde ..... hiç görülmedi" cümlesindeki boşlukların kah emniyet kuvvetleriyle, kah kabine hikayeleriyle doldurulduğu bir dönemden geçti. Bu durum daha traji-komik hikayelerle çeşitlendirilecek gibi gözüküyor.

Ancak, bu olaylar olurken bizden olmayıp bizim adımıza kararlar veren ve çok rahat dayatmalarda bulunan bir aktör var; IMF ve onun stand-by anlaşması.

Dünya Bankası'nın eski baş ekonomisti Joseph Stiglitz istifa ettikten sonra 10 sayfalık bir metni çeşitli yerlere gönderiyor. Böyle bir şey ilk kez olduğundan, Dünya Bankası-IMF çiftinin iç yüzünün içeriden biri tarafından anlatılması büyük ilgi uyandırıyor. Stiglitz, yazısında açık konuşuyor: "IMF'nin reçeteleri her şeyi daha kötü bir hale sokuyor. Ekonomideki cansızlığı durgunluğa, durgunluğu krize dönüştürüyor".*

IMF'ye yöneltilen ilk eleştiri elbette bu değil. IMF'nin Uzakdoğu ve Rusya krizindeki oynadığı "kriz derinleştirici" rol, yeri geldikçe burjuva basınında dahi dillendiriliyor. Bu kuruluşun yaptığı müdahalelerle dünya halklarının kaderiyle oynaması ve hatta deyim yerindeyse "laboratuar" olarak kullanması, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 12 Aralık 2000 tarihli son stand-by anlaşmasında "Hükümet burada açıklanan politika ve tedbirlerin programın amaçlarına ulaşılması için yeterli olacağına inanmakta olup, gerekirse programı başarı ile sürdürebilmek için IMF ile düzenli temas ederek, gerekli ek tedbirleri almaya hazırdır" ibaresi ile, başarısızlık durumunda dahi kendi kararımızı vermeyeceğimizi taahhüt etmektedir.

Krizleri özüyle anlamaya çalışırken şu noktalar dikkat çekiyor. Hükümetin, başta özelleştirme olmak üzere IMF'ye taahhüt ettiği yapısal reformların gecikmesi, dış kaynakların girişini de geciktirdi. IMF stand-by gereği üçüncü dilim desteğini ertelerken, Dünya Bankası da Türkiye'ye vermeyi öngördüğü mali uyum kredisini gündemine almayıp Aralık ayına erteledi. Bütün bu gelişmeler üzerine, dünyanın önde gelen yatırım bankaları –Deutsche Bank bunlardan biridir- Türkiye'deki riskin biraz arttığını, programın yapısal reform yükümlülüklerinde gecikmeler olduğunu belirtti. Bu gelişmeler sonucu iki hafta içinde yaklaşık 7 milyar dolar Türkiye'den kaçtı. 11 işgünü süren çalkantı sonrasında 6 Aralık 2000'de Başbakan Bülent Ecevit'in, IMF'den gelecek kaynağın 10 milyar doları aşacağı açıklaması piyasaları rahatlattı. Türkiye bir mali krizi böylece atlattı!

---

* Stiglitz J. (2000); The Insider: What I Learned at the World Economic crisis, http://www.thr.com/041700/stiglitz041700.html, s.1.

19 Şubat 2001 tarihinde düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Başbakan ile Cumhurbaşkanının karşılıklı restleşmeleri sonucu yine piyasalara olan güvensizlik nedeniyle bu kez 6 saat içinde 1,5 milyar dolar dışarı çıktı. Bu durum bize Türkiye ekonomisinin ciddi bir zafiyet noktası olduğunu gösteriyor. Bankacılık sektörü, bir bütün olarak ekonomi açısından bir güçsüzlük kaynağı olmanın ötesinde, aynı zamanda iktisadi programın da yumuşak karnını oluşturuyor. Artık liberal köşe yazarlarının da fark ettiği gibi, ekonomi bir kristal kırılganlığında. Borsanın işleyiş biçimi ülke ekonomisine de aynen yansımaktadır. Bundan sonra Başbakan Bülent Ecevit'in hastalanması halinde neler olur siz varın düşünün. Devletin çeşitli kademeleri, istikrarsızlık yaratan bu ve benzeri durumlara karşı azami tedbirlerle ortaya çıkacaklarının sinyallerini geçtiğimiz dönemde verdiler.

Türkiye 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda, gelişme sürecini dış dinamiklere bağladı. Bu koşullar altında ekonominin genişlemesi ve daralması sermaye giriş ve çıkışları tarafından belirlendi. Yani, ülkeye yabancı-dış sermaye girmeye başlarsa ekonomi genişler, tersi olursa daralır. Ekonomideki genişlemenin sürekliliğinin koşulu ise, ekonomik ve siyasi istikrardır.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin sonuçlarından biri de, ya para politikasının kontrolünü yitirmek pahasına dövizin hedeflenmesi, ya da döviz üzerindeki kontrolün yitirilmesi pahasına para politikasının izlenmesidir. İkisini birden yapmanız mümkün olmaz. Bu koşullar altında, sermaye girişlerinin giderek artan ölçüde kısa vadeli ve spekülatif özellikler taşıması neredeyse kaçınılmazdır. Bir başka deyişle, sermaye hareketlerinin, istikrarsız ve dalgalı seyretmesi aşırı kırılgan bir yapıya yol açmaktadır.

12 Aralık 2000 tarihli niyet mektubunda temelleri atılan ve sonraki Haziran, Aralık ve Ocak 2001 tarihlerinde gündeme giren niyet mektuplarında yer alan yeni takvimin bazı adımları şöyle;

1- Elektrik Piyasası Kanununun çıkması (Ocak sonu)
2- Tütün Kanununun kabulü ve Tekel'in, özelleştirme kapsamına alınması (Şubat sonu)
3- Türk Telekom son ihale dokümanlarının yayınlanması ve özelleştirme için tekliflerin istenmesi (Mart sonu)
4- THY satışının tamamlanması (Mart sonu)
5- Yeni Merkez Bankası kanununun çıkarılması (Nisan sonu)
6- Kalan tüm bütçe fonlarının kapatılması (Mayıs sonu)
7- Kamu finansmanı ve borç yönetimine ilişkin yeni kanunun Meclis'e sunulması (Haziran sonu)

Elektrik Piyasası Kanunu yaklaşık bir ay gecikmeli olarak çıkarıldı. Fakat bu arada ikinci kriz ortaya çıktı. Dalgalı kur politikası planlanandan 1,5 yıl önceye alınarak, ülke daha fazla dayatmayla karşı karşıya bırakıldı. Her gecikmenin bir başka dayatmayı getireceği de aşikar gözüküyor. Fakat yukarıda sıralanan öneriler (!) paketi insana kırk satır mı kırk katır mı deyimini düşündürüyor. Bu yılın her halükarda şimdiden krizler yılı olacağı gün gibi açık.

12 Aralık 2000 tarihinde imzalanan 17. stand-by anlaşması bu krizi tetikleyen temel unsurdur. 1999 yılına baktığımızda, bir ödemeler dengesi krizi görememekteyiz. Enflasyon yüksek, ancak kroniktir (yani yükseklikte belirli bir süreklilik olduğundan ortaya bir istikrar durumu çıkmaktadır). Türkiye 20 yıldır yüksek enflasyonla yaşamaktadır. Neden stand-by imzalanmıştır?

Dalgalı kur politikasının IMF içindeki sözcüsü olarak nitelendirilen IMF 1. Başkan Yardımcısı Stanley Fischer IMF'de bu politikanın mimarı sayılmaktadır. Amaçlanan, döviz kuruna bağlı anti-enflasyonist politikadır. Bu model daha önce Arjantin, Brezilya gibi ülkelerde de uygulanmıştır. Ancak herkes biliyor ki, bu politikalar ekonomide önce genişleme, sonra daralma çevrimi yaratmaktadır. Türkiye şu anda daralma noktasına gelmiştir. "İstikrar tutkusu ile yanıp tutuşan bir ekonomik düzenleme anlayışı en istikrarlı halin, ölüm hali olduğu gerçeğini bilerek ekonomik politikalarında her tür sosyal ve ekonomik maliyeti göz ardı eden bir istikrar arayışını savunmaya devam etmektedir"[**]. Ekonominin araçlarının piyasaya bırakıldığı bu noktada, Devletin kuruluşları-Merkez Bankası-Hazine-Dış Ticaret-Maliye- ellerindeki araçları kullanamaz hale getirilmiştir. Ekonomi artık siyasi iradenin kontrolünden çıkmıştır ve rüzgara kapılan yaprak gibi dalgalanmaktadır.

Emekçi kesimler ise iki alandan sıkıştırılmaktadır. Toplu sözleşmelerin yeni dönem müzakerelerinde siyasi iktidar ücret artışlarını frenlemek ve dondurmak istemektedir. Tarım kesiminde destekleme politikalarının eli kolu tırpanlanmıştır. Türkiye toplumu 80 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca bölüşüm çelişkilerini kendi iç dengeleri ve dinamikleri içinde çözmeye çalışmıştır. Bunları dünya çapında yürütülmekte olan bir standart, tek şablona dönüştürme çabası, 70 milyonluk bir ülke halkının buna ne tepki vereceğinin de göz ardı edildiğini göstermektedir.

Son üç yılın bütçe dengesine baktığımızda ciddi bir faiz yükü ile karşı karşıyayız. Yuvarlak rakamlarla ifade edersek, yılda 20 milyar dolar faiz ödüyoruz.

---

[*] Bu tartışma için 16 Şubat 2001 tarihli NBER konferansına bakılabilir. (http://www.stern.nyu.edu/globalmacro)

[**] Korkut BORATAV; Önümüzdeki Yıl da Kriz Var, NTV Mag, Ocak 2001, sayı 17, syf,44.

Vergi gelirleri ise yılda 40 milyar doları bulmuyor. Türkiye'nin toplam dış borçları 100 milyar dolar, iç borçları ise 40 milyar dolar. Milli gelir ise 200 milyar dolar.

İstikrar programının bizzat kendisi kriz üretmektedir. Tüm bu iktisadi yorumlardan sonra "Öteki" Türkiye'nin günden güne yoksullaşmaya mahkum olacağı ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin hızlanarak artacağı açıktır. Emekçi kesimlerin bütün bu gelişmelere ne yanıt vereceği ise, henüz bir sis perdesinin arkasındadır.

1997-1998 krizinde Kore, Tayland ve Endonezya IMF'ye başvurup, onun tasarladığı reçeteleri uygularken Malezya tam tersini yaptı. 1 Eylül 1998'de aldığı bir kararla sermaye hareketlerini kısıtladı. Malezya'nın diğerlerine göre daha iyi bir performans göstermesi, iktisat yazınında "acaba"ları artırdı. Daha iyi performanstan kastedilen nedir? Büyüme hızının yükselmesi, reel ücretlerin ve istihdamın azalmaması, daha az sayıda iflas ve iktisadi göstergelerde daha az oynaklık...

Malezya üzerine yapılan tartışmalar için söylenecek temel şey şu; Sermaye kontrollerinin Malezya'nın uzun vadeli ekonomik performansını ne yönde etkileyeceği bilinmemekle birlikte, IMF programını uygulamak yerine, uluslararası sermaye hareketlerine sınırlamalar getirmesinin pahalıya mal olduğuna ilişkin göstergeler bulunmamaktadır.

Yazıyı bitirirken, kartların tekrar karıldığı, Türkiye kapitalizminin yapısal değişikliğe doğru ilk adımlarını attığı bir sürece giriyoruz. Kartların ne şekilde karıldığına dair söylenecek şeylerin, senaryo yazmaktan öteye geçmeyeceği bilinmek koşuluyla kesin olarak dillendirebileceğimiz bir nokta var; IMF bu ülkede kendi kuyusunu kazıyor. Çünkü Pandora'nın kutusu artık açılmıştır.

EKONOMİK KAVRAMLAR ve SEMBOLLEŞTİRME

Tamer İNCESU

Döviz kuru, konvertibilite, döviz çipası, açık pozisyon, volatibilite, sendikasyon kredisi, over night işlemler, repo, ters repo, cari açık, ödemeler dengesi, borsa, faiz, stand-by, parite, vs. uzatmak mümkün. Sıraladığımız ve sizlerin de onlarcasını ekleyebileceği bu sözcükleri iktisat kavramı potasında birleştirmekte bir sakınca yoktur. Hergün medya aracılığıyla beyinlerimize kazınan bu sözcükler nasıl bir ilişki tarzını ifade ediyor. Hem marksist yazın da hem de burjuva ideolojisinde daha önceleri net olarak ifadelendirilen ekonomi terimleri uzunca bir süredir neden her biri ayrı uzmanlık alanı gerektiren terimlere indirgendi? Böylesi bir tartışmanın ipuçları üzerine düşünmek bugün yaşadığımız siyasi ve iktisadi atmosferi betimleme de yardımcı olacaktır. Marx ilk dönem yazılarında ağırlıklı olarak felsefe ve tarih araştırmaları üzerine yoğunlaşırken 1848 yılında Avrupa'da yaşanan devrimlerin başarısızlığa uğraması ile ekonomi üzerine çalışmalarına ağırlık vermiştir. Özellikle "Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı" kitabında diyalektik materyalist yöntemin üst örneklerini verirken, yapılacak araştırmalarda bugüne de kalıt olan önemli yöntemsel zenginlikler bırakmıştır. Bu yazının sınırlılıkları kapsamında bu yöntemselliklerden söz etmek yerine Marx'ın tartışma retoriğine getirdiği zengin kavramsallaştırmalardan sözetmek gereksinimi bulunuyor. Marx gerek anılan bu çalışmasında gerekse "Kapital"de bir çok ayrıntıya girerken dahice bir yöntemsellikle bu ayrıntıları kavramlaştırmış ve bütünlüklü bir yapı kurmuştur. Bir örnek vermek gerekirse; Marx, kapitalizmin işleyiş mantığını çözümlemek için matematik bilimine başvurmuş ve orijinali yaklaşık bin sayfa tutan "Matematiksel El Yazmaları" çalışmasını ortaya çıkarmıştır.[*] Ayrıntılı matematiksel formülleri bilimsel yönteminin zenginleştiriciliği sayesinde artı-değer teorisi, azalan kar oranları yasası gibi bir çok soyutlamanın oluşumunu sağlamıştır. Bu örneğin, günümüz iktisat anlayışıyla nasıl bir bağlantısı bulunuyor?

Marx'ın yaşadığı ve incelediği dönemle beraber yaklaşık yüzyıldan fazla bir süredir, ekonomi, siyaset, felsefe alanındaki tartışmalar ayrıntılar üzerinden değil bütünsel tasarımlar üzerinden yürütülmüştür.

1980'li yıllara kadar ekonomi, siyaset ve felsefe alanında yapılan tartışmalarda, yürütülen mücadelelerde öze yönelik argümanlar ve tezler başattı. Bu tarihten

---

[*] Marx güzellemesi yapmak gibi bir sorunumuz yok. Marx'ın bilimsel yönteminde kullandığı zengin araçların anlaşılması bakılmasında faydalı olduğunu düşünüyorum:Marx bu çalışması için yüzlerce diferansiyel denklemi, türev, integral hesapları ve küme fonksiyonlarını problemi üzerine düşünmüştür.

sonra ise egemen ideolojinin bilinçli bir yöntemiyle tartışmalar ana eksenden kopartılmış deyim yerindeyse özü saklamaya yönelik bilinçli bir çaba gösterilmeye başlanmıştır. Bu tartışmalar post-marksistler tarafından da bilinçli olarak gündeme sokulmuş, eskilerin deyimiyle bakışlar mazrufa değil zarfa yöneltilmiştir.

Yaşadığımız çağın deyim yerindeyse ambalaj çağı olması teorik düzlemde de kendisini tüm yoğunluğuyla göstermiştir. Burjuva ideolojisi işlevini burada yerine getirmektedir: Ambalajlayıp satmak!

Ekonomik sembolleştirmelerin taşıdığı anlam

İdeoloji; taşıyıcısı olduğu anlamları harmanlayıp değişik sembollere, benzetmelere evriltir. Konumuz itibarıyla ekonomi tartışmalarında, kapitalist iktisat kuramcıları kavramsallaştırma çabalarında üst belirleyenler yerine alt belirleyenler üzerinde yoğunlaşarak, içeriklerin sorgulanmasının önüne geçme becerisini ne yazık ki oldukça iyi göstermişlerdir. Örneğin ülkemizde iktisat fakültelerinde iktisat kuramı anlatılırken gerek ders kitaplarında gerekse YÖK hocalarının dilinde serbest piyasa ekonomisi deyimi oldukça yoğundur.

Böyle bir deyime neden ihtiyaç duyulur? Basitçe kapitalizme kapitalizm diyemedikleri için serbest piyasa ekonomisi deyimi güncelleştirilmiştir. Kapitalizmin hem kavram olarak hem de sonuçları üzerinden iticiliğinin önüne geçilmesi amacı güdülen bu manipülatif sembolleştirme bizim açımızdan önemli bir sorgulama aracı olmak durumundadır.

Yazının ilk satırlarında sıraladığımız sözcükler üzerine tartışmayı güncelleştirirsek ideolojik sembolleştirmelerde güdülen amaçlar daha ayrıntılı gözlemler yapmamızı sağlayabilir.

Özellikle 1980'li yıllarda önce ABD'de Reagan tarafından başlatılan ve daha sonra İngiltere'de Thatcher tarafından sürdürülen monetarizm politikaları gündelik yaşama para ile ilgili değişik ve yenilenmiş bir çok kavram ve sembolü getirmiştir. Ekonominin para operasyonlarıyla yönetilir hale getirilmesi bir çok uzmanlık alanını geliştirirken-broker'lık, tahvil, döviz, bono uzmanlığı, portföy yöneticiliği vb. gibi-, gündelik yaşam mücadelesi içerisindeki milyonlarca insana medya sayesinde sınıf atlama güdüsü de pompalanmıştır. Türkiye'de 1983 yılında Özal'ın iktidarıyla beraber ekonomi de parasal operasyonlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1930'lu yıllara dayanan Türk Parasını Koruma Kanunu 1987'de değiştirilerek -daha sonra dillerde sakız haline getirilecek olan- Türk lirası yabancı paralar karşısında ***konvertibl*** hale getirilmiştir. Artık Türk lirasının diğer yabancı paralar karşısındaki değeri devletin kontrolü yerine piyasanın şartlarına göre belirlenecekti. Ekonomi ve halkın ekonomiye olan ilgisi açısından önemli bir milat olarak bu tarihi almakta bir sakınca yok. Köşe başlarında döviz büroları kurulurken, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açılmıştır. Likit paranın her türden ilişkiyi dönüştüren bir kimliğe sahip olması yeni kavramları gündelik yaşama taşımaya neden olmuştur. Özal'ın Türk lirasının *konvertibl* haline getirilmesini

siyasi rakiplerine karşı alaycı bir üslupla dile getirmesi yaşanan gelişmeler açısından hayli çarpıcıdır. Bu değişim aynı zamanda *transformasyon* sözcüğünü de dağarcığımıza kattı! Türkiye'nin kapitalist dünyaya eklemlenmesi süreci Özal tarafından 'bizim yaptıklarımızı hayal dahi edemezler' alaysılamasıyla açıklanmış, bu *transformasyona* halkın verdiği destek için 'yaşlı teyzeler, amcalar bile emekli maaşlarını dövize çeviriyorlar' sözleriyle örnekler verilmiştir.

Çeşitli parasal operasyonlarla ekonomiye yön verilmeye çalışılması yazının girişinde sıraladığımız onca sözcüğün gündelik yaşamda çok sık kullanılmasına, neredeyse yalnızca para, borsa, faiz konuşan bir toplum görüntüsünün oluşmasına neden olmuştur. Kayıt dışı ekonominin gayri safi milli gelirin tamamına yakınına ulaşması, teşvikler, yolsuzluklar, hayali ihracatlar, uyuşturucu parasının ekonomiye likit bir karakter vermesi son yıllarda gündelik yaşamda sıradan insanların karşılaştıkları önemli haber materyallerini oluşturmaktadır. Sınıf atlama güdüsünün medya sayesinde motive edildiği bir toplumsal yapıda iktisatçıların *homo economicus* dedikleri bir tür yaratılmış, bütün ülke bir borsa salonu olarak lanse edilmeye başlamıştır. Gerçekte durum bunun tersi iken gazetelerde ekonomi sayfaları borsa sayfası haline getirilmiş, televizyonların ekonomi haberleri yalnızca borsa ile bağlantılı haberler olarak verilmeye devam edilmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde yaşanan krizin sonuçlarıyla bağlantılı olarak ekonomi tartışmaları yalnızca borsa, faiz, repo tartışmalarına indirgenmiş, borsanın yükselmesi ekonominin iyiye gidişi olarak sunulmuş, faizlerin yükselmesi ise ekonominin ateşinin çıktığına yönelik bir işaret olarak görülmüştür.

Burjuva iktisatçılarının yapısal olana değil yapıyı oluşturan parçalara yönelik tartışma düzlemleri yaratması, yaşadığımız krizlerin gerçek içeriğinin gözden-bilinçli bir şekilde- kaçırılmasına neden olmaktadır.

Burjuva iktisat söylemcileri, ülke ekonomisinin temel sorunları yerine borsa, faiz, repo gibi ayrıntılar üzerinde görüşlerini şekillendirirken temel yapıya ait sorunları gözden kaçırdıklarının bizzat farkındadırlar. Üretim sürecinde bir kriz yaşayan bir yapının bölüşüm sürecinde de bir kriz yaşaması eşyanın doğası gereğidir. Yaşanılan ekonomik krizleri piyasa aktörlerinin ya da piyasa ile ilgili karar alıcıların basiretsizliği, beceriksizliği ile açıklayan burjuva iktisatçıları yapısal olan üzerine söz söyleme becerisini gösteremezler. Böylesi bir yöntem doğallıkla kapitalizmin eleştirilmesini içerir. Temel yapının -kapitalist üretim sürecinin- sürmesinde çıkarı olanların ve onların sözcülerinin sonuçta yapabileceği tek bir şey kalıyor: Temel yapının bozukluğu yerine suçu uygulayıcı aktörlere yüklemek.

IMF programlarının, dış borçların, kapitalizmin kendi doğasında olan üretimdeki anarşinin sorgulanamadığı bir ortamda bunun yerine piyasa yapıcıları, siyasi aktörlerin beceriksizliği, IMF programlarından taviz verilmesi olgusu daha çok öne çıkarılıyor. Bir olayın sorgulanabilirliğinin önüne geçilmesinin pratik önlemlerinden birisi olayın bulandırılmasıdır gibi bir yargıda bulunabiliriz.

Bütüne ait bir tartışma yerine parçayı bütün yerine koyan bir tarz bu konuda önemli işlevler görebilir. Örneğin 1982 Anayasası'nın ilköğretim okullarında din derslerini zorunlu yapan maddesi yerine İmam Hatiplerin kapatılmasının tartışılması gibi. Mevcut siyasal sistemin dinci gerici akımların örgütlenmesine olanak sağlayan politikaları yerine imam hatiplerin tartışılmasının her şeyin önüne geçirilmesi gibi.

Bir olguyu insanların anlayabilmesi için evrensel bir anlamlar bütününe ihtiyaç vardır. Ekonomi ile ilgili olarak dolaşımda olan ve bugünlerde de sıkça duyduğumuz bir takım semboller ve onun yansıttığı ilişkiler, insanların kendi iradelerinin dışında oluşan bir gerçeklik olarak sunuluyor- ne yazık ki- kabul de görüyor. Bu sunum nesnel bir gerçeklik olarak belirtilirken değiştirilemez, önlenemez bir olgu olarak tasvir edilmektedir. Repo, faiz, dolar, piyasa, devalüasyon, enflasyon gibi sembolleştirmeler zorunluluklar dünyasına ait semboller olarak sunulmaktadır. Kapitalizme yani piyasa dinine ait bu *tabula rasa*, bu kutsiyet atfedilen semboller; olaylar örgüsü içerisinde dolaşımda bulunurken kendi iç mantığını da değişmemezlik, dokunulamamazlık üzerine kurmaktadır. Nesnellik atfedilen bu durumun özneleri ise kendilerini bu durum tarafından belirlenen *şey* olarak kabul etmektedirler. Kapitalizmin verili koşullarının değişmemezliği üzerine kurulan bu dogma, semboller dünyası ile beslenirken kendisini *şey* olarak kabul eden özneler ise bir bağımlılık ilişkisi içerisinde anlamlandırır. "Fabrikatörler olmasa bizler iş bulamayız" diyen özne/ emekçi bu durumun traji-komik bir örneğidir. Bu dogmatik yapının sorgulanamazlığını içselleştiren özne/emekçi olaya ters yönden bakabilme yeteneğini de köreltmiştir. Piyasanın sembolleriyle anlam dünyası doldurulan öznenin kendi yaşamıyla ilgili kuracağı ütopyalar ise yalnızca işbiti̇ricilik üzerine olacaktır. Turgut Özal için bir dönem çok söylenen " adam çalıyor ama iş te yapıyor!"gibi.

Dağılmış toplam mı, toplamın dağılması mı?

Ülkemiz solu 1940'lardan bu yana düşünsel alanda sağa karşı önemli üstünlükler taşıyordu. Edebiyatta, sinemada, tiyatroda, ekonomide siyasette önemli açılımlar yaratabilirken, gerek teorik gerekse pratik anlamda üzerine düşeni yerine getirirken 1980'le beraber bu konuda son derece verimsiz kalmıştır. Sol aydınların kendi kabuğuna çekildiği ve kendi gettolarında yaşamaya başladığı bir süreçte teorik zemin liberal, burjuva dinci teorisyenlere kalmıştır. Konumuz itibarıyla ekonomi alanında 3-5 namuslu bilim adamının dışında söz tam anlamıyla 'televoleci iktisatçı'lara kalmış-medyanın kurulu düzene anti-tez üreten bilim adamlarına kapısının kapalı olduğunu düşünmekle beraber-ekonomi bilimi borsada 'tiyo'lara indirilen bir bilim haline getirilmiş bulunuyor. Üniversitelerde işletme ve iktisat bölümü öğrencilerine hayali portföy oluşturarak yarışmalar düzenletiliyor en çok kazancı elde eden öğrenciler özel finans kurumlarınca burs sahibi oluyor. Ekonomi ve iktisat bölümünde ders veren prof., doç., dr. ünvanlı köleleştirilmiş ruhlar ise

şirketlere danışmanlık yapmaktan, liberalizm tanrısına sabah akşam biat etmekten kurtulamamaktadır.

19 Şubat ekonomik ve siyasi krizi bir kez daha göstermiştir ki, Türkiye'nin yaşadığı kriz repo, faiz, dolar, devalüasyon vs. gibi bütüne ait parçalar üzerinden değil bütünün kendisi üzerinden yorumlanmak ve çözümlenmek zorundadır.

Asıl bilince çıkarılması gerekenler bu sembolleştirmelerin nasıl bir evrensel anlamlar bütünlülüğüne hizmet ettiğinin deşifre edilmesidir.

Gazetelerin, televizyonların haber bültenlerinde, ekonomi programlarında bir çok uzman yüzlerce yabancı terimi çok rahatlıkla kullanabilmekte, sarı, kırmızı bir çok gösterge ile bize ekonomiyi anlatmaktalar. Konunun 'uzmanı' bir çok isim tartışmayı bir çok yan enstrümanla karmaşık bir hale getirmekte, sanki insanların iradelerinin dışında bir şeyler gerçekleşiyormuş ve bu engellenemez, önlemez gelişmeleri bizlere 'şeamet tellalı' gibi sunuyorlar. Ekonomi deyince borsayı, büyüme denilince borsa endeksinin yukarı çıkmasını anlatan yorumcular ideolojik manipülasyon işlevlerini oldukça iyi yerine getiriyorlar.

Bütün ülke insanının elinde hisse senedi varmış, elindeki parayı dolara mı marka mı çevirmesi gerektiği, yoksa gecelik repo yapması mı gerektiği üzerine 'uzmanlıklarını' gösteren 'televoleci iktisatçılar' bütün bir ekonomiyi parasal operasyon üzerinden yorumlamaktadır.

Bunun dışında üretilecek her türlü çözüm önerisi kanserli bir hastaya aspirin tedavisi yapmaktan başka bir amaç taşımaz.

Dış borçların 130 milyar dolara ulaştığı, bir o kadar da iç borcun bulunduğu bir ülkede esas sorunun IMF dayatmalarına boyun eğilmesinde olduğunun, faiz-rant-kar sarmalının daha çok IMF programına davetiye çıkaracağının bilince çıkarılması önümüzde duran bir hedef olarak görülmektedir.

Kapitalizmin kendisinin sorgulanmadığı bir siyasi atmosfer, kanserli bir hastaya aspirinle tedavi uygulanmasının sonuçlarını getirmekte gecikmez.

" Altın sarı, gözkamaştırıcı, değerli altın!
Bunun şu kadarı karayı ak, çirkini güzel,
Eğriyi doğru, adiyi soylu, yaşlıyı genç,korkağı yiğit eder,
...Ah tanrılar nedir bu? Niçin bu
Rahiplerinizi, uşaklarınızı, yanınızdan kaçırır,
Çeker güçlü insanların yastıklarını başlarının altından
Bu sarı köle
Din de kurar, din de bozar, kutsal lanetliyi;
Hayran eder herkesi kocamış cüzzamlıya;
Hırsızlara yer, senatörlere kürsüde
Ün, şan, saygınlık kazandırır,
Odur geçkin dullara yeniden koca bulan;
Haydi git adı batası çamur!
Seni bütün insanlığın ortak orospusu seni!
Sen değil misin millet sürülerini birbirine düşüren."

(*Shekespeare, Atinalı Timon*)

ALTINA HÜCUM YENİDEN Mİ?

Ömer KAYA

Yüzyıllardır, insanları peşinden koşturan, onların vazgeçilmez tutkusu haline gelen bu sarı metalin gücü nereden gelmekte? Yaşadığımız yüzyılda ve gelecekte yine tılsımlı gücünü koruyabilecek mi? Kapitalist toplum insanının, yatırım aracı olarak yöneldiği, hisse senedi, bono, gayrimenkul v.s. gibi hazine kurma temayülü olarak altın yerine bir başka şeye mi bırakacak?

İşte bu yazının amacı geçmişten günümüze doğru altının ekonomi içindeki serüvenine bakarak, solun gelecekteki buna ilişkin politikasına ışık tutacak, önerileri elverdiğince sunmaya çalışmaktır.

Bu önerileri mümkün olduğunca doğru olarak sunmaya çalışmak, ancak, altının sınıflı toplumlardaki para sistemi içinde oynadığı ve oynayabileceği stratejik rolüne bakarak mümkün olabilir.

Yazının bu doğrultuda; çok fazla ayrıntıda boğulmadan, birçok soruyu da ister istemez cevapsız bırakarak, bugünden yarına başlatılacak olan bir tartışmaya kaynaklık edeceğini ummaktayım.

Klasik marksist teorinin ışığında; gerek Avrupa gerekse Osmanlılarda tarihsel bir süreç içinde; paranın işlevini, altının bu işlev içindeki rolünü kapitalist sistemin buhran dönemlerindeki önemini özetleyeceğiz. Buradan kalkarak, Anadolu topraklarındaki altına nasıl bakılması gerektiğine ağırlık verilecek.

Paranın işlevi

Sınıflı toplumların ilk evrelerinde değişik nesneler para olarak kullanılmıştır. Bu çeşit paralara mal-para denmektedir.

"Bütün metaların değişim-değerlerinin uygun varlık tarzını özel meta ya da tek bir özel meta biçiminde bütün metaların değişim-değerini bu biçimde temsil eden özel meta paradır. Para, metaların değişim sürecinin içinde ürettikleri değişim-değerinin bir billurlaşmasıdır"(1)

Paranın mübadele aracı olarak kullanılabilmesi için kolaylıkla taşınabilir dayanıklı, küçük parçalara bölünebildiği değer ölçüsü fonksiyonunu sağlaması için;kendi değeri nispeten istikrarlı olması gereklidir.

"Genel emek-zamanın maddileşmesi olarak bu meta, homojen bir madde olmalı ve ayrı ayrı miktarları arasında nicel bir fark bulunmalıdır. Bu meta'ın zorunlu olarak taşıması gereken öteki özellik şudur. Kullanım değeri dayanıklı olmalıdır. Çünkü değişim süreci esnasında varlığını olduğu gibi sürdürebilmelidir. Değerli madenler önemli ölçüde bu nitelikleri taşımaktadırlar."(2) Bu vasıflar, altın ve gümüşü diğer mallara kıyasla daha üstün kılmıştır. Mal-paranın görmüş olduğu işlevi gören meta-para; para tarihinin ikinci bir sayfasını açmıştır.

Sınıflı toplumların oluşumu ile ortaya çıkan paranın iktisadi gelişimindeki rolünü anlamak için tarihi serüvenine bakmak gerekir.

Köleci toplumda paranın dolaşımının elden ele geçmesi, ticaret sermayesi, köle sahipleri, zanaatkarlar arasında idi. "Bir kentin, bir bölgenin ya da bir ülkenin meta üreticilerini kapsayan mahalli ticaretin yanısıra uluslararası ticarette gelişti."(3) Bu dönemde mal takasının güçlükleri parayı geliştirdi. Kölenin ise parayla ilgisi yoktu. Çünkü köleci toplumda köle en büyük metaydı.

Feodal toplumda ise köylü kendi gereksinimini kendi ekonomisinde üretirdi. Feodal bey, köylünün üretimine tabii olarak el koymuştur. Ve para ilişkisi köylü ile feodal arasında yoktur. Paranın dolaşımı; kasaba ve şehirlerde feodal bey, zanaatkarlar ile tüccar arasında olmuştur.

Sınıflı toplumlar sürecinde sömüren ile sömürülen arasındaki para-dolaşımı gerçek ifadesini kapitalist toplumda bulmuştur.

"Kapitalizmin en belirgin ve önemli özelliklerinden biri, kendisinden önce oluşmuş olan meta-para ilişkilerinin kapitalist üretim tarzında genel egemen ilişkiler haline gelmesidir. Bunun anlamı önce, kapitalizm de, doğal ekonominin hakim olduğu pre-kapitalist eklemlenmelerden farklı olarak emek ürünlerinin kura olarak satılmak üzere üretilmesi ve üretimden tüketime geçmeden önce değişime uğramalarıdır."(4) Kapitalizmde üretim ilişkileri, insan emeğinin ürünlerinin meta biçiminde, metada vücut bulan ilişkilerde görür. Bir emek ürününün, meta olabilmesi için onun bir kullanım değeri ve de bununla beraber değişim değerinin olması gereklidir. "Kullanım değeri" yaratılan ürünün bir başkasının ihtiyacını karşılamasıdır. Köleci ve feodal toplumda kölelerin ve serflerin yarattıkları ürüne zorla el konuyordu. Emek ürününün meta olması için karşılıksız verilmemesi bir başka şeyle değiştirilmesi gerekir. İşte para'nın gerçek anlamda öz'ü buradan doğar.

Öz kendini, meta'ın değişim değeri fonksiyonunda gösterir. Bir metaın para olabilmesi için; bütün değerlere ayna vazifesi görmekten başka bir fonksiyonu olmaması gerekir. Kıymetli madenler para rolünü üstlenmişlerse, bunun sebebi onların gerçek bir değere sahip metalar olmalarıdır. Altın ve gümüş üretimi için gerekli emeğe ihtiyaç vardır.* Bunun içindir ki diğer vasıflarının yanında değerlerini koruyabilmişlerdir.Altınla gümüşün değeri bunların istihsali için gerekli olan emek sürecine göre değişir. Yazının ileriki bölümlerinde buna değineceğiz.

Birinci dünya savaşına kadar,kapitalist ülkelerde madeni para dolaşım sistemi egemendi. Madeni para dolaşımı tek madencilik (monometalizm) ve çift madencilik (bimetalizm) sistemi olarak işlev görmekteydi. Tek madencilik para sistemi tek madeni, çift madencilik ise, para sisteminin iki değerli madenin altın ve gümüşün eşit hakka sahip olmasına dayanmakta idi. Değerin bu ikili ölçüsü; paranın özü ile çelişmekteydi. "Devletin ekonomik işlemlerde ikili altın ve gümüşü bir değer ölçüsü koyduğu her yerde daima bunlardan biri kendiliğinden tekel duruma geldi. "(5)

Altın ile gümüşün, aralarında belirlenen resmi değer oranı piyasa şartlarındaki orana eşit olmadığı ya da bu para sistemini uygulayan ülkeler arasında, farklı oranlar uygulandığında zayıf kalan paranın kuvvetli parayı tedavülden kaldırdığı görülmüştür.

Ülkeler arasında altın ve gümüş arasındaki oranı sabit tutmak mümkün olmamıştır. Bunların birbirine çevrilmesi sonucu doğan fark spekülatörlerin kar marjını arttırmıştır..

Ondokuzuncu yüzyılda Fransa'da altın gümüş oranı 1/15.5 ABD'de ise 1/15 idi. Her iki ülkede uygulanan para sistemi çift madencilik (bimetalizm) idi. Tedavüldeki altın sikkeler Fransa'da eritilip, ABD'ye getirilerek 1/15'den tekrar sikkeye dönüştürülmüş, aradaki fark (0.5) spekülatörün kesesine gitmiştir. ABD'de altına çevrilen gümüş bu ülkeden Fransa'ya (hatta Avrupa'ya demek daha doğru çünkü Avrupa'nın birçok sikkesi de bimetalizm para sistemini uygulamaktadır) taşınması sonucu ABD'de altın para sıkıntısı çekilmiştir. "ABD 1834'de oranı 1/16'ya yükselttiğinde bu sefer de Amerikan para piyasasında sadece altın tedavülde kalmıştır."(6)

Gümüşün üretimindeki artış sonucu bu metalin piyasa değeri para değerinin altına düşmüştür ve çift metal sistemi aksamıştır. Para tarihinde çift metal sistemi "topal mikyas" yahut "aksak sistem" olarak adlandırılmıştır.

Gümüşün altın karşısında değerinin düşmesi sonucu altın ya prim yapmış ya da para olarak tedavülden kalkmıştır. Yani kötü para iyi parayı kovmuştur. (Gresham Kanunu). Gümüşün bir ülkede para ve piyasa değeri aynı tutulsa bile diğer ülkelerde altın ve gümüş darphane paritesinin farklı olması iki ülke arasında metal akımını doğurmuştur. "Bir ülkeden diğer ülkeye kıyasla düşük değer ile tespit

---

* Elmas üretiminde de emek vardır. Ancak kendisinin o kadar kıymetli olmasına rağmen bölünebilme, eritilebilme özelliği olmadığı için mübadele aracı olmamıştır.

edilmiş olan metal o ülkede para olarak kalmış, o ülkede yüksek değer tespit edilen metal ise diğer ülkeye kaçmıştır."(7).

Avrupa 1878'de gümüş darbına son verdi. Arkasından ABD 1900'de Altın Standardı Kanununu yürürlüğe koyarak bimetalizm sistemi terk edilerek mono metalizm sistemine geçildi. Gümüşün sikke halinde darp edilmesi yasaklandı.Daha önce, paranın özünün metanın değişim ilişkileri içindeki fonksiyonunda belirlendiğini söylemiştik. Meta'ın para olarak ifadesi fiyatı belirler. Paranın fonksiyonu metalara fiyat belirlediği halde, kendisinin fiyatı yoktur.Altın para biçimini aldığında diğer metaların kullanım değerinde ifade bulur.

Bütün metaların değeri gibi altının da değeri, üretimi için harcanan emekle belirlenir. Altın elde etmek için harcanan emekle belirlenir. Altın elde etmek için gerekli emek, emek üretkenliğinin artmasıyla azalır veya yükselir. Altının değeri sabit kalmaz. Bu nedenle sabit bir değer ölçüsü de olamaz.

"Bütün metaların altın olarak değişim-değerleri belirli bir altın miktarının ve belirli bir meta miktarının içerdiği emek zamanı oranıyla ölçüldüğü içindir ki; altın değerlerin ölçüsü olabilmektedir. Ve herşeyden önce sadece bu değerler ölçüsü işlevinden ötürüdür ki altının kendi değeri de doğrudan doğruya meta şeklindeki şeylerin tam çemberi içinde ölçülmektedir. Altın, genel eşdeğer ya da para olabilmektedir."(8)

Metanın değeri artar ise fiyatı artar, değeri düşerse fiyatı da düşer. Metanın değerinin sabit kalması durumunda altın değeri alçalır veya yükselir ise; meta değeri altın değeri ile ters orantılıdır. Altın değeri artar, meta değeri düşer. Altın değeri düşer, meta değeri yükselir.

Altın ile metalar arasındaki ilişkiye yine Marx'tan bir alıntıyla devam edelim.

"Değerler ölçüsü olabilmesi için altının da, bilkuvvet değişebilen bir değer olması gerekir,gerçekten altın, ancak emek-zamanının maddileşmesi olarak öteki metaların eşdeğeri olabilir ama bu emek-zamanı, somut emeğin üretici güçlerinin değişikliklerine uymalı, aynı kullanım değerlerinin eşit olmayan hacimleri şeklinde gerçekleşmelidir. Her metaın değişim değeri, nasıl bir başka metaın kullanım değerinde ifadesini buluyorsa aynı şekilde, bütün metalar altınla değerlendirdikleri zaman, altının, yalnızca belli bir anda belli bir miktar iş-gününü temsil ettiği varsayılmaktadır. Altının değerinin değişmesine gelince, burada daha önce geliştirilmiş olan değişim-değerleri yasası geçerlidir. Eğer metaların değişim değerleri olduğu gibi kalırsa, bunların altın fiyatlarında bir genel yükseliş ancak: altının değişim-değerinin düşmesiyle mümkündür. Eğer altının değişim-değeri değişmez ise, altın fiyatlarının genel yükselişi ancak bütün metaların değişim değerlerinde bir yükselişle mümkün olabilir.Meta fiyatının genel düşüşü halinde bunun tersi doğrudur."(9)

Onbeşinci yüzyılda altın, Avrupa, Transilvanya, Bohemya'dan sağlanıyordu. Bu kaynaklar kapitalist genişlemeye yeterli olamadı. Ticaret burjuvazisinin denizcilikteki uzmanlığı ile, silah üstünlüğü sayesinde yeni dünyadaki İnkaların, Azteklerin hazinelerine el konurken halklarını da yok ettiler. "Afrika altın kıyısı,

Peru ve Meksika onaltıncı yüzyılda, Kolombiya onyedinci yüzyılda, Brezilya da onsekizinci yüzyılda altının büyük bölümünü sağladı."(10)

1503 yılında K.Columbus Jamaika'dan yazdığı mektupta şöyle diyordu."Altın harika bir şeydir! Ona sahip olan arzuladığı herşeyi elde eder. Altınla bir kimse ruhlar cennetinin kapısını bile açar."(11) Aslında, kaşif olarak K. Colombus batıya giderek, Hindistan yerine Amerika'ya varmasının, Amerika'yı Hindistan sanmasının bir anlamı yoktu. Avrupa için bir tek şeyin anlamı vardı "Sarı metal"in o yıllardan sonra yağma ile altın Avrupa'ya akmaya başladı.

Dolaşımda olan sikkeler giderek aşınabiliyordu. Ve ağırlıkları azalabiliyordu. Buna rağmen pazardaki dolaşımları ise, üzerine yazılı ilk değer sembolüne göre olmaktaydı. Tam değere sahip sikkeler değildi.* İçerdikleri altın miktarı azaldığı halde satın alma güçleri değişmiyordu. Altın para dolaşımında, düşük değerli sikkelerin tam değerli parayı temsil edebilmesi fikri, gerçek para yerine kağıt para (banknot) fikrini geliştirdi.

"Ama altın para, önce madeni, sonrada kağıt olan temsilcilerine, ancak kendi maden kaybına karşın, para görevi devam etmiş olmasından dolayı, vücut vermiştir. Altın para aşındığı için dolaşımda bulunmuyordu, ancak dolaşıma devam ettiği için salt simge haline gelinceye kadar aşınıyordu. Ancak altın paranın süreç içerisinde kendi öz*değerinin basit simgesi haline geldiği ölçüdedir ki, basit değer alametleri, altın paranın yerini alabilmektedir."(12)

İnsanların paranın değeri hakkındaki fikirlerinin gerçek temelinde para maddesinin-altının- gerçek üretim şartları yatar. Kağıt paranın hiç bir değeri yoktur. Fakat bir dolar kağıt para 10 dolar değerindeki altınla aynı satın alma gücüne sahip olabilir.Kağıt paranın temsil ettiği altın dolaşımda ihtiyaç duyulan miktarı ile sınırlı olmalıdır. Dolaşım için gerekli olan altın para kadar kağıt para devreye sokulduğunda, o zaman kağıt para, altın para gibi işlev görür.Ve aynı satın alma gücüne sahip olur.Dolaşım için gerektiğinden fazla kağıt para devreye sokulduğunda kağıt para değerini kaybeder, meta fiyatları yükselir. Bu değerin kaybedilmesi meta üreticilerinin maddi durumlarını etkiler. Kağıt paraya olan güven sarsılır. Yine Marx'a geri dönelim."Kağıt para, altını veya parayı temsil eden bir simgedir. Onunla metaların değerleri arasındaki ilişki, metalar kağıt para tarafından simge olarak temsil edilen aynı altın miktarı ile düşünsel olarak ifade edilmesinden ibarettir. Kağıt para, yalnızca, diğer bütün metalar gibi bir değere sahip olan altını temsil ettiği sürece değerin bir simgesidir."(13)

Para meta olarak, para işaretleriyle, değer sembolleriyle karşılama olanağı paranın dolaşım aracı fonksiyonunun karakterinden doğar. Önemli olan para işaretlerinin toplum tarafından tanınmasıdır.Kağıt para, kendisine kanuni bir

---

* Paranın dolaşım sürecinde aşınması yanında, feodalitede derebeyler üzerindeki işaretleri değiştirmeden içindeki maden miktarı ile oynayarak hazinelerini arttırma yoluna gitmişlerdir.

şekilde kur veren devlet tarafından basıldığı için yalnızca devletin sınırları içinde geçerlidir.*

Kıymetli madenlerin para politikasındaki rolü, Avrupa ve ABD'de bu minvalde seyrederken, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durum nasıldı? Osmanlı'da paranın tarihi süreci nasıl işledi?

Osmanlıda para politikası

Osmanlıda iktisadi politikaları anlamak için; devletin niteliğini ve onunla ilişkili olan toplumsal kesimlerin konumlarını incelemek gerekir. Ancak; altıyüzyıllık bir geçmişi olan devletin gün ışığına çıkarılmayan, şaibeli bir çok yönü mevcuttur.Devlet ile toplum kesimleri arasındaki ilişkilerin doğru olarak saptanması, belirlenmesi yeni bulgularla, araştırmalarla mümkündür.

Osmanlı devleti uzun mesafeli ticaret yolları üzerinde kurulmuştu. Uzun mesafeli ticaret için, en önemli politika istikrarlı bir para politikası idi. Parasal uygulamalarda merkezin öncelikleri esastı.Ancak bu uzun mesafeli ticaret yolları üzerinde; ticaret ve mal piyasalarında, devletin değerli maden akışını, denetleyebilmesi çok zordu.

Osmanlılar kuruluşunun ikinci yüzyılına kadar, Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarını denetim altına almışlardır. Avrupa, Asya ile olan ticaretinde ithal ettiği metaların büyük bölümünü değerli madenlerle ödemekteydi. Avrupa ile Doğu arasındaki ticari ilişkilerde; maden akışlarında sık sık görülen dalgalanmalar, para düzenin istikrarını bozdu. Kıymetli madenlerin, bu ticari seleksiyonunda altının niçin batıda, gümüşünse doğuda bollaştığı konusunda yeterince açıklayıcı bilgiler mevcut değildir.** Osmanlıda ilk yürürlükteki para; gümüşten yapılan akçe (akça) idi. İlk olarak 1.186 gram gümüş olarak basılmış , daha sonraki yıllarda ise ,(1520-1566 yıllarında) 0.723 grama kadar inmiştir.***

Paranın kullanımı kentlerde sınırlı değildi."Para kullanımı özellikle 16. yüzyılda hem değerli madenlerin bollaşması hem de kırla, kent arasındaki iktisadi bağların güçlenmesiyle yaygınlaştı. Sadece kentliler değil, kırlardaki nüfusun büyük bölümünde gümüş akçe ve bakır mangır kullanmaya başladılar."(14)

Gümüş akçe; Osmanlı para düzeninin temel taşı idi. Hiyerarşinin en alt basamağını ise, maden içeriğine göre değilde devletin saptadığı itibari değerler üzerinden tedavül eden bakır mangırlardı.

---

* Bu durum yanlış anlaşılmasın kapitalizmin ulusal sınırlar içerisindeki para dolaşımının olduğu anlarda geçerliydi. Ancak konvertibilite ile kağıt para uluslararası geçerliliğini sağlamıştır.

** Andrew Watson'a göre aynı miktarda altın ile gümüşün fiyatları arasındaki oranın artbitraj'ın bölgelere göre farklı farklı olması, dolayısı ile tüccarlar altın ve gümüşü ucuz buldukları bölgede satın alıyorlar ve pahalı bölgelere taşıyıp sattıkları görüşündedir.

*** Akça'nın (Batılılar akça'ya asper diyede tanımaktadırlar.)gümüş içeriğinin düşmesi, devletin uygulamış olduğu tağşis'ler yüzündendir. Bu nokta yazının ileriki kısmında görülecektir.

Devletin halkı sayma geleneği "tağşiş"

Akçe'nin gümüş içeriği; devlete kazanç sağlamak için içindeki gümüş miktarı sürekli düşürülüyordu. Devlet eski gümüş akçelerin tedavülünü yasaklıyor. Darphaneye getirilen eski sikkeleri düşük fiyatla satın alarak ek gelir sağlıyordu. Ayrıca devlet darphaneye getirilen eski sikkelerin yeniden basımı içinde ek ücret talep etmekteydi. "Tağşiş sayesinde devlet aynı miktarda gümüşle itibari değeri daha fazla sikke basmakta ve o para birimi cinsinden ifade edilen ödemelerin daha büyük bir bölümünü karşılayabilmekteydi. "(15) Tağşişler ile devlete kazanç sağladığı düşünülürken; aynı zamanda getireceği maliyetleri Osmanlı öngöremiyordu."Tağşişler devletin gelirlerini önce arttırırken, yarattıkları enflasyon nedeniyle zaman içinde bu gelirlerin azalmasına neden olmaktaydılar. Bunu engellemek için, devletin tağşişleri yenilemesi veya vergilerin miktarını yükseltmesi gerekiyordu."(16) Tağşişler yüzünden devletin iç piyasalardan borç alması güçleşiyordu. Devletin günü kurtarma politikasıyla 1600'lü yılların başında tağşişler yüzünden akça, inceldi, kaybolma noktasına kadar geldi. Osmanlı artan askeri harcamaları karşılamak ve merkezi devletin konumunu güçlendirmek için sık sık tağşişlere başvururdu.Tağşiş'in halka kabul ettirilmesinin bir başka nedeni de padişahın tahta çıkmasıydı. Tahta çıkan yeni padişah eski sikkelerin darphaneye getirilmesini, kendi ismini taşıyan yenileri ile değiştirilmesini emrediyordu*

Osmanlı, ülkede üretilen altının darphanelere getirilerek sikke haline getirilmesini talep ederken; yabancı ülkelerin sikkelerine dokunamıyordu. Tüccarların, değerli maden taşımalarına kısıtlamalar getirilmekte, devletçe görevlendirilen yasakçı kullar vasıtası ile arama operasyonları düzenlemekteydi. El konulan gümüş piyasa fiyatından düşük olarak satın alınmakta darphanelerde sikkeye dönüştürülmekte idi. Altın ve gümüşün ihracatı yasaklanmış idi. "Sırmakeşlerin (kuyumcu) dükkanlarında 200 dirhemden (640 gr.) fazla gümüş ve altın bulundurmaları yasaklanmış idi".(17)

İnsanlar piyasaya olan güvenin sarsılması sonucu, kendi ülkelerinin sikkeleri yerine ellerindeki yabancı sikkeleri tutmaya başladılar. Bu durumda yabancı sikkeye (Venedik dükası) talep arttı. Ancak burada da soygunun bir başka biçimiyle karşılaştılar.

17'inci yüzyılda Avrupalı tüccarlar, dışı çok ince gümüşle kaplanmış içi tümüyle bakır olan; kaçak darphanelerde basılmış sikkeleri dolaştırmaya başladılar. Tüccarlar aldıkları mallara karşı bunları ödediler. Osmanlılar metal paranın içinde ne olduğunu hiçbir zaman anlama ihtiyacına girmiyordu (belki de bürokrasinin işine gelmiyordu). Belki de böyle bir para basma tekniğinin Osmanlıda olmadığından Avrupa'dan böyle bir tehlikenin gelebileceğini tahmin etmiyorlardı. Kalp sikkelerin piyasaya girmesiyle, olumsuzluklarda baş göstermeye başladı.

---

* Bu işleme tecdid-i sikke (sikkelerin yenilenmesi) denmekteydi.

"Avrupalı gözlemciler bu yıllarda kalp sikkeleri getiren tüccarların Osmanlı malları için yüksek fiyat vermeye hazır olduklarını, buna karşılık kalp sikke ticaretine bulaşmayan Avrupalı tüccarların bu yüksek fiyatlar nedeniyle Osmanlı mallarını satın alamadıklarını belirtiyorlar. İzmir'deki konsolosları tarafından sikke ticaretine girmeleri yasaklanan İngiliz tüccarlar böylece Osmanlı ihraç malları piyasasından çekilmek zorunda kaldılar. Ve İngiltere hükümetinin resmi temsilcileri de kalp sikkelerin piyasadan kaldırılması için Osmanlı hükümetine baskı yapmaya başladılar"(18)

Devlet, kalp paralarla vergi ödemelerini kaldırdığında, ödeyemeyenler hapse atıldığında, birçok yerde ayaklanmalar oldu. 1669'daki (Bursa-Ankara) ayaklanmacıların isteği "kalp sikkelere göz yuman vezirler ve valilerin cezalandırılması idi" Osmanlı devlet bürokrasisinde devleti soyma, geleneği her daim olduğu gibi burada da kendini göstermiştir.

Osmanlıda Altın Sultani -Uluslararası sikke-

İmparatorluk açısından, Avrupa'ya karşı dış ödemelerde kabul görebilecek bir ödeme aracının oluşturulması gerekiyordu. Bu noktada Osmanlılar altına[*] döndüler. Osmanlı sultaniler üzerinde tağşiş'e gidemediler. Standartların korunmasına hassas davrandılar çünkü merkezi otoritenin, ceberrutluğu, dış ülkelerle yapılan ticarette sökmüyordu. 16'ıncı yüzyıldan beri İmparatorluk zaman zaman içine düştüğü ödeme güçlükleri nedeniyle para bulmak için, sarraf[**] loncalarından yararlanmaktaydı.

İmparatorluğun mali durumunun 1760 yıllarından sonra bozulmaya başlaması ile, devlete borç veren kaynak yaratan sarrafların önemi arttı. Sarrafların Avrupa finans çevreleriyle olan ilişkileri sayesinde devlete kısa vadeli borçlar bulmaya başladılar. Pek çok sarraf da önde gelen bürokratların kişisel servetlerini ve finans işlerini de yönettiler.

1800'lü yıllarda sarraflar artık para ve kredi işlemlerinde uzmanlaşmaları neticesinde Galata bankerleri olarak adlandırıldı. Uluslararası ilşkilerle bağları kurulmuş olan İstanbul'da bir finans burjuvazisinin çekirdeğini oluşturacak büyük ölçekli mali sermayedarlara dönüştüler.(Tabii, Ermenilerin yanında, Galata bankerleri Yahudiler ve Avrupa'dan gelen Levantenlerle de genişledi)

---

[*] İlk altın sikkeleri sultani ya da hüsene-i sultaniye adı verilen ilk kez 1477 yılında İstanbul'da üretildi her sikkenin yüzeylerine devrin padişahın sahametini belirten ifadeler yer alıyordu. II. Beyazıt zamanında basılan sultaniyelerin arka tarafında "Sultan'ül-berreyn ve hakan'ül-bahreyn es-sultan bin es sultan"

[**] Sarraflar 17'inci yüzyılda bir lonca çevresinde örgütlenerek işyerlerini Galata'ya taşıdılar. Önceleri çoğunluğu Ermeni kökenli idi ve Osmanlı bürokrasisi ile iyi ilişkiler içindeydiler. Sarraf loncasının önde gelen Ermeni üyeleri "Darphane-i Armenin" görevlerine atandılar.

1863 yılında Fransız ve İngiliz sermayesi Bank-ı Osmani-i Şahane'yi (şimdiki Osmanlı Bankası) kurdular. Avrupa mali sermayesi imparatorluk içinde güçlendi. Başkentte ve taşrada şubeler açtılar. Galata bankerleri bu dönemde Avrupa bankalarının ve bankerlerinin rekabetiyle karşı karşıya kaldılar.

19. yüzyılda Osmanlı devleti korumak ve güçlendirmek için, maliye ve para alanında da, batıdan esinlenen atılımlara girişti. Kırsal nüfustaki kesim sadece tahıl üreticisi değil, aynı zamanda ithal edilen malların da tüketicisi durumundaydı. (özellikle pamuklu ve tekstil ürünlerinde) Osmanlı bu dönemde tarımsal mal ihraç eden, mamul mal ithal eden bir kimlik kazandı. Bu gelişmeler de paraya olan talebi ve kullanımına hız verdi.

Avrupalılar, ticaretin geliştirilmesi için, Osmanlı devletine altyapının oluşturulması konusunda baskı yaparken, istikrarlı bir para politikası düzeninin kurulması için de, baskı yapıyorlardı. Diğer yandan da Avrupa mali piyasalarından borç bulunması için, çift metalli para sistemine geçilmesi tağşişlerden vazgeçilmesi önerildi.

1843 yılından 1922'e kadar Osmanlı devleti piyasaya sürdüğü tüm gümüş ve altın sikkelerde standartlara bağlı kaldı. Ancak Osmanlı'da parasal sorunlar, bütün bunlar olurken; sona ermedi. İmparatorluğun toprak kayıplarına uğraması, doğu ile Avrupa'nın ticaretinin önemini yitirmesi* vs. parasal sorunların kaynağını teşkil etti.

1881 yılında Osmanlı çift metalli düzeni bıraktı. Gümüş ile altın arasındaki bağ kesildi. Osmanlı para birimi sadece altın üzerinden tanımlanmaya başlandı. Ancak devletin gümüş sikkeleri tamamen ortadan kaldıracak tam olarak altın standardına geçecek rezervleri yoktu.

Bu nedenle günlük işlemlerde gümüş kullanılmaya devam etse de esas desteğini altından alan bir topal standart dönemi benimsendi. Altın özellikle dünya ekonomisiyle olan ilişkilerde para düzeninin merkezinde yer aldı.

Osmanlıda kağıt paranın çıkışı

Devlet harcamalarını sürdürebilmek için Sergi** adlı borç senetlerini kullanmaya başladı. Böylece Galata'daki sarrafların ellerinde büyük miktarlarda kısa vadeli devlet borcu birikti. Bu borcu kapatmak için Londra'daki bankerlerden kredi

---

* İmparatorluk, Doğu ile ticaret yolları üzerinde kurulu olması nedeniyle bu ticaret trafiğinden nemalanma özelliği vardı. Ancak yeni ticaret yollarının bulunması, Osmanlı'nın; Doğu ile olan ticaretteki trafik merkezinde olmasının önemini azalttı.

** Kaimlerin tedavülünde kalpazanlık sorunlarıyla da karşılaşıldı. İlk kaimlerin üzerindeki yazılar elle yazılıyordu, ikinci aşamada kaimlerde silinmez mürekkep kullanıldı ise de kalpazanlar bunu da aşmayı bildiler.

sağlanamayınca faiz geliri de sağlayan, 1840 yıllarında "kaimler"in basımına girdiler. "Devlet ısrarla bu kağıtların piyasada ek bir mübadele aracı oluşturmak için basıldıklarını ve bunların vergi ödemeleri dahil her amaçla kullanılabileceklerini vurguluyordu."(19) Çok miktarda kaim basılmaya başlanınca altın lira cinsinden, piyasa değerleri itibari değerinin yarısına indi. "200-220 kuruşluk kaime kuru bir altın liraya kadar geriledi. 1861'de ise 400 kuruşluk kaimenin kuru bir altın liraya kadar gerilediği görüldü."(20) Osmanlı para tarihinde ilk kağıt para basma deneyimi 20 yıllık bir süre içinde hızlı bir enflasyonla eridi. 1862 yılında devlet Osmanlı bankasından sağladığı kredilerle kaimleri kaldırdı. Kağıt para kullanımında devletin en önemli kayıpları, kağıt üzerinde tağşiş'e gidememesiydi.

Yazının buraya kadarki bölümünde, Osmanlı'daki para politikasına değinmeye çalıştım. Tabiki 600 yıllık bir tarihi olan imparatorluğun para politikasının bütün bağlamlarıyla anlaşılması bu yazının sınırlarını aşar. Bu nedenle eksik kalmış bir çok yön vardır. Ümit ederim ki okuyucu bunu anlayışla karşılar.

Altının, para politikasındaki rolü, Osmanlı ve Avrupa'da 1.Dünya savaşına kadarki serüveni bu şekilde seyrederken, kendisi bir başka olgunun insanlığın en eski tutkusunda, kaynağını teşkil etmektedir. Bu da hazineleştirme, servet biriktirme olgusudur.

Hazineleştirme-Servet biriktirme

"Zengin olalım yada zengin görünelim (*Diderot*)"(21).

Metaların mübadele süreci içerisinde satış, bir alışla tamamlanmadığı zaman para hareketi durur. Hareketi duran para dolaşım alanından çıkıp servet haline dönüşür. Meta üreticisi ürünlerini satarken, daha büyük üretici olma konumu ile, daha gelişkin iş aletleri satın alması için veya, tüketim malları, konut sahibi olmak için önceden para biriktirmek zorundadır. Meta üreticileri biriktirdikleri servetin; her zaman ve her an için günün geçerli koşullarına göre nakde çevrilebilmesi ancak altınla mümkün olabilir.

"Para biriktiriciliğin kaba biçiminin yanı sıra, altın ve gümüş eşyalara sahip olma şeklinde, estetik bir biçimini de görüyoruz. Bu, uygar toplumun serveti ile birlikte gelişir. Böylece bir yandan, altın ve gümüş için, para işlevlerinden kopuk durmadan genişleyen bir pazar doğar ve öte yandan, bunalım ve toplumsal çalkantılar sırasında başvurulabilecek bir kaynak doğar"(22) Rusya'daki sosyalist devrimden sonra, kapitalist ülkelere göç eden Rus burjuvazisi altın ve gümüşten ziynet eşyası şeklindeki servetlerini para olarak kullandılar.

"Metaların dolaşımının ilk aşamalarında, yalnızca kullanım değerleri fazlaları paraya çevrilirdi. Altın ile gümüş böylece, fazlalığın ya da servetin toplumsal ifadeleri halini almışlardır. Para biriktiriciliğin bu ilkel biçimi geleneksel üretim

biçiminin sabit ve sınırlı bir aile çevresi gereksinmelerini karşılamak için sürdürüldüğü topluluklarda devamlılık kazanmıştır."(23).

Günümüzde dünya mücevherat üretiminin 1991 senesi itibariyle 2.111 ton* olduğu biliniyor. Ve bu sadece beyaz gerdanları, ince bilekleri süsleyen takılar olarak görülmemeli. Öyle ki diş yapımında kullanılan altında bile servet duygusu yatar. Mehmet Hakan Sağlam'ın Anadolu halkı için tespit ettiği gerçek, olayı bütün açıklığı ile gözler önüne sermekte. "En kaliteli altının Osmanlı Reşat Altını olduğuna inanan Karedeniz insanı, kendisi için yapılacak olan dişin Osmanlı Reşat Altını'ndan yapılmasını özellikle tercih ederken, Ege bölgesi insanı Cumhuriyet Lirası'nı tercih etmekte diğer bölgelerde ise normal altın levhalar kullanılmaktadır. Altın diş yapımıyla ilgili bir diğer olay Güneydoğu Anadolu bölgesinde karşımıza çıkmakta ve evlenecek olan gelinlerin sağlam durumdaki dişleri kayınpederleri tarafından çektirilerek yerlerine düğün hediyesi olarak altın diş yaptırılmaktadır."(24) Altın bütün metaların değerini kendinde ifadesini bulur. Ve bu sıfatı ile sınırsız bir sosyal kudrettir. Buna sahip olması, ferde güven duygusunu getirir. "Bu suretle, sosyal kudret, münferit şahısların (des particuliers) hususi (privee) kudreti haline gelir. "(25) Bunun için sınıflı toplumların, insanlarında her zaman altın hırsı vardır.

"Ancak altın sahibi olmak, cimriyi asla gözü doymayan bir kimse yapan bazı tezatları ihtiva eder. Gerçekten, altın her türlü servetin genel muadilidir. Fakat, sahip olunabilecek altın miktarı ister istemez sınırlıdır. Öyle ki hazineci istediği herhangi bir nesneyi elde edebilme duygusu ile tasarrufunda ancak sınırlı bir miktar altın bulunduğu için herşeye sahip olmamak üzüntüsü arasında bocalar işte cimriliğin de draması budur."(26)

Üretimin ve meta dolaşımının gelişmesiyle birlikte servet ister mücevherat, ister para, ister diş dolgusunda olsun bir kısmı gerisin geriye pazara döner ve dolaşım aracı fonksiyonunu görmeye başlar.

Şimdi, kaldığımız yerden, altının para politikasındaki rolüne tarihi süreç içinde bakmaya devam edelim.

I.Dünya savaşı ve Britanya hegemonyasının çöküşü

18. yüzyılda, sanayi devriminin başlaması ile Britanya iktisadi ve siyasi güç olarak dünya egemenliğini ele alıyordu. Britanya kendi parasını altın standardına dayandırmış tek mübadele aracı, altın sikke olmuştu. Avrupa'nın diğer ülkeleri, Britanya'yı izlenmeye zorlanınca, altın standartlaştırılmış biçimde sikkeler halinde uluslararası boyut kazandı.İlk kez uluslararası altın standardı ortaya çıktı. Altın para standardında çeşitli ülkelerin paraları içerdikleri ya da temsil ettikleri altın miktarına göre birbirleri ile değiştirilebileceklerinden bunlar arasındaki mübadele

---

* Bu meblağın 150 tona varan kısmı ülke içinde üretilmekte. **Dr. Mehmet Sağlam** , *Altın*, s.156

oranları, yani döviz kurları sabitti. Bu sistemde para çıkarılmasının objektif bir esasa bağlı olması ile uluslar arası ticarette evrensel ölçekte kabul gördü.

Ancak, 19. yüzyılda sınai, eskisine oranla meta dolaşımının hızlı olmasını gerektiriyordu. Altın arzı bu dolaşıma yeterli şekilde cevap verememesi sonucu kredi sistemi gelişti. Bu sistem kapitalizmin buhranının olmadığı dönemlerde, altının işlevi kadar dolaşıma cevaz verebiliyordu.

I.Dünya Savaşın'da bir çok ülke altın stoklarını kaybetti. Devletler banknotların altına tahvilini kaldırmış fiilen kağıt para rejimine geri dönmüşlerdi. Ancak yüksek enflasyon yüzünden halk altın sikkeye hücum etti.

Yeniden altın para sistemine dönülmesi halk tarafından talep edildi. Avrupa'nın yeniden altın sistemine dönmeleri ABD* kredisi ile mümkün olmuştur. Belli bir program dahilinde Newyork, Federal Rezerv Bankası aracılığıyla açılan kredilerle Avrupa'daki ülkeler altın sikke sisteminden altın külçe sistemine geçtiler. Bu iki sistem içindeki en önemli değişme; altının ülke içindeki rolünün kaldırılması oldu. Yasal tedavül zorunluluğu olan para altına çevrilebilen kağıt paradan ibaret oldu. Bu düzenleme biçiminin pratik sonucu altının iç ödemelerde kullanılmasını sınırlamak ve onu sadece dış ödemelerde tahsis etmek olmuştur. "Ulusal devletin merkezileşmiş altın rezervleri, paralarının desteklenmesinde ve mübadele edilebilirliklerinin ölçülmesinde bir araç olarak kullanılıyordu."(27) Mübadele aracı olarak altın yerine sağlam paralar, özelliklede ABD doları almaya ve İngiliz lirası ile ABD doları arasındaki mücadelede ibre dolardan yana kayma başlamıştır.

Savaştan sonraki yıllarda ülkeler "altın kambiyo" sistemine geçtiler. Bu sistemin diğer sistemden farkı altına çevrilebilen paraya sahip olan bir ülkeden alacak senetlerinin varlığıdır.

Bu sistemlerin uygulandığı dönemlerde, finans merkezleri için tehlikeli olmaktaydı. Kambiyo rezervlerini teşkil etmekte olan; alacaklarını çekmeleri veya altına çevirmek istemeleri halinde merkez bankaları büyük güçlüklerle karşılaştılar.

1929'da büyük buhran patlak verdiğinde; buhranın dünyaya yayılmasında, altın sisteminin rolü olmuştur. Buhran, altın kambiyo sistemi yüzünden bir banka ve kredi paniği haline gelmiştir.

Buhrandan sonra Amerika** hariç, Avrupa ülkeleri altın sistemini terk ettiler.

II. Dünya Savaşı sonunda, Avrupa'nın sanayisi tahrip edilmiş, üretim süreçlerinde ABD'den ithalat yükselmiş ihracat ise daralmıştır. Altın stokları, savaş

---

* Ancak, Amerikan altın para stokunu önemli şekilde arttırmıştır. 1914 yılında 1.5milyar dolar altın stoku var iken 1919 yılında 2.9 milyar dolara çıkmıştır. Bu rakam o zamanki altın para stokunun %40'ını temsil etmektedir. (Sadun Aren, *İstihdam,Para ve İktisadi Politika*, s. 61)

** Amerika bu buhrandan kısa zamanda büyük bir altın stokuna sahip olmuştur. "1933 yılında altın stoku 4 milyar dolar iken 1941 yılında 22milyara çıkmıştır. Bu yükselmenin çok az kısmı altının değerinin arttırılmasından ve içerideki altın üretiminden olmuştur. Büyük bir kısmı 16 milyar dolar dışarıdan ülkeye akmıştır. Bu altın girişi ihracat fazlasından değil, ülkelerdeki istikrarsızlık dolayısı ile uluslar arası sermayenin Amerika'ya akması rol oynamıştır." (Mükerem Hiç, *Para Teorisi*, s.64)

süresince ithalatı karşılamak için harcanmıştır. Sosyalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi, sermayenin karşı karşıya kaldığı bunalım Avrupa'nın yeniden inşasının sağlanmasını gerektiriyordu. Sistemi kurmak için; uluslararası para sistemini yeniden yapılandırmak gerekmekteydi. Bu koşullar içinde 1944 yılında Amerika'da 44 ülkenin temsilcisi Bretton Woods anlaşmasını imzaladılar.

Bu anlaşmada ekonomik işbirliği, dış ticaret serbestisinin muhafazası, uluslar arası yardım, dış ödemeler konularında kararlara varıldı. Bu esaslara göre bütün ülkeler paralarının değerini altın ile ifade edecekler ve ancak dış ödemeler bilançolarında bünyesel değişmeler meydana geldiğinde devalüasyona başvuracaklardır. Uluslararası ödemelerde rezerv olarak altın, IMF kredileri, dolar ve sterlin kullanılması kabul edilmiştir.

Bretton Woods anlaşması ile her ne kadar kağıt para rejimine girilse bile; para biriminin değerini altın ile tespit eden hükümlerde olduğu gibi bırakılmıştır. Bu anlaşama ile kapitalizm hızlı bir sanayileşme için yeni bir para sistemi sağlamakla birlikte sistem ABD hegemonyasının altına girmiştir.

Savaştan sonra, Avrupa'nın imarı çerçevesinde IBRD (Dünya Bankası) ve IMF(Bretton Woods anlaşması çerçevesinde) krediler yeterli olmadığından ABD Marshall Planı çerçevesinde doğrudan yatırıma başlamıştır. ABD için sosyalist sistemin varlığı nedeniyle, güçlü bir Avrupa'nın kısa bir sürede onarımı tamamlandıktan sonra ülkeler paralarını serbest döviz haline getirebilmişlerdir. 1958 yılı dolar kıtlığının bittiği, bolluğun başladığı yıllardır.

Gelişen bu süreçte Avrupa'nın ABD'den ithalatı azalmış ellerindeki dolarlar rezerv olmaktan çıkmıştır. Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri ellerindeki dolarların bir kısmını altına dönüştürmüşlerdir.

Fransa o yıllarda "dolar üstünlüğü" ve AET'ye yapılan Amerikan özel sermaye yatırımlarından dolayı duyduğu politik endişeler sonucu 1965 yılında dolar savaşı açmış ve uluslararası ödemeler için gerekli asgari miktar haricinde elindeki bütün dolarları altına dönüştürmüştür. Fransa, doların imtiyazlı durumuna son verilmesi ve "saf altın sistemine" dönülmesi tezini savunmuştur.*

Diğer taraftan, ABD'nin , Avrupa'nın savunmasını üstlenmesi, Sovyet rekabeti karşısında üstlendiği dünya çapında askeri masraflar, Vietnam Savaşı masrafları, Japonya ile sanayi rekabeti v.s yüzünden dış ödemeler bilançosunda açıklar vermeye altın stokları erimeye başlamıştır.** ABD'nin ödemeler bilançosundaki

---

* 1958 yılında Fransa'da De Gaulle iktidara geldiğinde altın stokları $750 milyondur. Altın stokları süratle artmış 1965 başında $ 3.7 milyar 1966 yılında 5.3 milyar dolara yükselmiştir.

** 1958 yılında ABD'nin elindeki altın stokları $20.5 milyardır. 1965 yılında "Fransa'nın dolar savaşı" açtığı yıllarda $15.5 milyar 1966 yılında ise $13milyara düşmüştür. Aynı yıllarda AET ülkeleri toplam altın stoklarının değeri ise $22 milyardır.

açıkları dolayısı ile dışarıya akan dolarların bir kısmı Avrupa merkez bankalarında birikmiş, büyük bir kısmı sermaye kesiminin mali merkezlerinde toplanmıştır. Sermayenin elinde toplanan dolar, altın kambiyo sistemini ve doların değerini, resmi dolar rezervleri artışına kıyasla tehdit etmeye başladı. Herhangi bir kriz anında (1930 buhranında olduğu gibi) sermaye elindeki dolarların altına dönüştürme talebi bir bütün olarak çıkmaktaydı. Ayrıca devalüasyon sonucu, doların değer kaybı, servetlerin azalacağı korkusunu her zaman gündeme getirmekteydi.

Bu dönemlerde sermaye, güvenli tek servetin altında başka bir şey olmadığını bütün insanlığın tarihi sürecinden gelen bilinçle değerlendirmekteydi.

Yukarıda söylediğimiz nedenlerle ABD'nin yakasını bırakmayan dış ödemeler bilançosu açığı 1970'li yıllarda had safhaya ulaştı. "1971'in ilk yarısında ilk kez ithalat ihracatı $2.7 milyarı aşınca ABD ticaret açığı verdi. ABD'nin aldığı metaların karşılığını kendi metaların satışı ile ödeyemeyeceğini artık herkes görüyordu."(28) 1971 yılında meydana gelen dolar ve altın paniği karşısında ABD altın borsalarını geçici olarak kapatmış, dolar mukabili altın satışlarını durdurmuştur.*

"Doların altın cinsinden konvertibilitesinin 1968-71 arası ortadan kalkması ile altının tıpkı bir dünya parası gibi bir işlevi oldu. Aynı zamanda altın ödemeler dengesini kapatan bir araç olarak ve uluslararası ölçekte bir rezerv parası olan doların rolünü üstlendi"(29)

Altın birliğine üye ülkeler merkez bankası guvernörleri Washington'da doların altın değerini sarsan olaylarda, işbirliğini sağlamak gayesi ile toplandı. Toplantıda altın değerinin yükselti ilkesi ABD tarafından reddedildi** "ikilli altın borsası"(Two-Tier Gold Market System) kuruldu. Bu sisteme göre Merkez bankaları ellerindeki resmi dolarları yine 1 ons= $35 paritesinden altına çevirmeyi taahhüt ettiler. Özel şahısların altın alım satımları (merkez bankalarında) serbest bırakıldı. Milton Friedman'ın görüşleri doğrultusunda, sabit kambiyo kuru sistemi yerine, esnek kambiyo kuru ilkesine bıraktı. Buna göre; Avrupa paralarının değerleri sabit tutulmayacak bunların değerlerinin dünya piyasa borsalarında serbestçe değişmesine müsaade edilecektir.

Dünya para politikalarındaki belirsizlikler, dalgalanmalar, metaların dolaşımına sermaye birikimine, zarar verdiği görülüyordu. Ancak, metaların mübadelesindeki zorlukları gidermede, para politikalarına geçici çözümler bulmak sorunu çözmüyordu. Sorun, dünya kapitalist üretimi sürecindeki, sermayenin değişen çıkarlarıydı. Kapitalist sistemin bu çelişen çıkarları masetmesi beklenemez. O

---

* Bir tek Fransa, Paris altın borsasını kriz boyunca açık tutmuştur.

** Ret gerekçesi SSCB, Güney Afrika gibi altın üreten ülkeler ile elinde altın para rezervleri bulunduran ülkelerin karlı çıkacağı dolar rezervlerini altına çevirmeyen ülkelerin ise zararlı çıkacağıdır.

zaman yapılacak olan, bu istikrarsızlığı görece hafifletecek tedbirler alınmasıdır. 1973-1974 yıllarında petrol fiyatlarının OPEC tarafından aniden yükseltilmesi ödemeler bilançosu açıklarına, enflasyona, büyüme hızı düşmesine kısaca stagflasyon'a (çökme) yol açmıştır. Ancak iç ekonomik politikalar, esnek uluslararası para sistemi sayesinde petrol şoku büyük bir uluslararası para paniği doğurmamıştır.

1976 yılında IMF şartları, yeni mübadele şartlarına uygun bir biçimde değiştirildi. Bu şartlara göre;

" • ABD dahil tüm ülkeler kağıt para rejimi uygulamaya başladılar.
- Merkez bankaları, dış ödemelerde rezerv olarak altın stok bulundurabilirler ve bu stokların artmasına bağlı olarak para emisyonu yapabilirler. Fakat altın stokları ile emisyon hacmi arasında belirli bir oran gözetmek, belirli oranda altın karşılık şartı, yine paranın belirli bir parite üzerinden altına çevrilmesi yükümlülüğü söz konusu değildir.
- Altın stokları uluslararası rezervlerden biridir. Dolar ve sterlin ve aynı zamanda Alman markı, Fransız frangı, İsviçre frangı gibi tüm konvertibly yahut serbest döviz niteliğindeki paralar da uluslararası ödemelerde kullanılabilir.
- Merkez bankasındaki tüm bu tür dövizler uluslararası rezerv sayılır. Aynı zamanda bu gibi döviz rezervlerinin Merkez bankasına girişi karşısında para emisyonu yapılabilir."(30)

Böylece dolar ile altının mücadelesi yeni bir evreye girdi. Yapılan değişiklikle, altın uluslararası para rezervlerinde resmen tanınmış bir rezerv olarak kaldı.

Gelecek süreçte altın para sistemi içinde nasıl bir rol oynayacak, Monometalizm'de gümüşü para sistemi dışına atan altın kendisi de tamamen bu sistemden devre dışı kalabilir mi?* Kapitalist sistemdeki ülkeler arası ilişkiler, rekabetin koşulları, sınıf mücadeleleri hiç şüphesiz bu süreçte en önemli etken olacaktır. Hızlı meta dolaşım kurallarında, teknolojinin paranın devir hızını uluslar arası boyutta arttırdığı günümüzde, altın bu dolaşımda işlevini tamamen yitirmekte midir? Bu koşullarda "Altını temel alan bir sistemin bulunması ne denli gerekliyse, altının o sistem içinde tek başına işlev görmesi o denli olanaksızdır."(31)

Bir paranın, uluslararası para politikalarında, tek başına hakimiyet kurabilmesi ancak, kapitalist sistemin bir bütün olarak, örgütlü denetimlerinin ürünü olarak doğabilir.

IMF' 1970 yıllarında Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights 'SDR') adı altında yeni bir uluslararası ödeme aracı yarattı. IMF'ye üye ülkeler yaratılan bu yeni ödeme aracından kotaları nispetinde yararlanmaktalar. Şimdilik SDR'leri üye ülkelerin merkez bankaları kullanabilmekte, özel sektör ise bunlardan faydalanamamaktadır. SDR'ler ileriki süreçte altının yerini bütünüyle alabilecek

* Gümüş, para sistemi dışına düştükten sonra, sadece Tolkan sanatının ve kaplamacılığın hammaddesi haline geldi.

mi? Sadun Aren "Buna rağmen SDR ileride tek bir anahtar para olmaya en büyük adaydır"(32) diyor.

Suzanne De Brunhoff ise "Toplumsal olarak kabul gören bir dünya parasını çıkaran gerçek bir uluslararası bankanın yokluğu ile altının ve doların yerini tutabilecek hiçbir paranın bulunmaması eş zamanlıdır. IMF'nin çıkardıkları ise (SDR) sadece devletler arası kredilerin özel biçimidir. Hesapların kapatılmasını sağlayan bir para değildir."(33) demekte.

SDR'lar ile IMF uluslar arası düzeyde para yaratabilen bir merkez bankası konumuna gelebilir mi? Eğer yaratılır ise, bu konumu gelecekte sürgit devam eder mi? Kapitalizmin eşit olmayan gelişim yasası, uluslararası düzeyde, rezerv parasına dayalı, bir para sisteminin kuruluşuna engel değil mi? Kapitalist sistemin refah dönemlerinde sistem aksaksız işleyebilir. Ancak buhran döneminde, sistemin ayakta kalabilmesi mümkün değildir. "Böyle bir uluslararası örgütleniş boom koşullarında hiç değilse teorik olarak mümkün gözükse de, uluslararası bir aşırı üretim bunalımının ilk belirtileri ortaya çıkar çıkmaz, daralan piyasalara ulaşmayı güvence altına almak için tikel sermayeler birbirleriyle mücadeleye tutuşunca, bu tür bir sistem parça parça olur."(34)

Kapitalist sitemin devleri; G-7'lerin arasındaki rekabet mücadeleleri ister istemez yoğunlaşacaktır. Bu mücadele sona ermediği müddetçe, altın, para politikaları içinde önemini korumaya devam edecektir.

Altın, uluslararası para sistemi içindeki serüvenini sürdürürken, çok uluslu şirketler dünyanın her yerinde bu sarı metalin peşine düşmekteler.

1992 yılına kadar, Dünya altın üretiminin toplamı yaklaşık 120 bin Ton dolayındadır.* Ve her yıl buna 2 bin ton daha üretim yapılarak ilave edilmektedir.** Dünyadaki toplam altın rezervlerinin %70'lik bölümünün Hazine ve Merkez bankası gibi resmi kuruluşlarının stoklarında ve diğer mali kurumların portföylerinde tutulmaktadır.***

---

* Prof. Dr. Işık Özpeker; *Anadolu Madencilik Tarihinin Öyküsü*, Metal Maden Türkiye İhracat Dergisi, cilt 3, sayı 14

** T.T. Bache; *World Gold Deposits*, Nort Oxford Acedemic Publishers, Great Britain 1987 rakamları ile DPT yedinci beş yıllık kalkınma planı özel iştihsas komisyon raporu
Not: Dünya altın konseyi 2000 yılı başlarında yaptığı açıklamada yıllık üretimin 3000 ton olduğu duyurmuştur. (Finansal Form 11 Ocak 2000)

*** Salih Yardımcı: Darphane Genel Müdürü -1993: Mehmet Sağlam'ın *Altın* kitabının önsözünden alınmıştır. Not: Altın külçe sisteminden beri bir ülkeden diğer bir ülkeye altın nakledilemez. Ülkeler ellerindeki altın külçeleri, Londra, New York- Wall Street de mali merkezlerde banka kasalarında muhafaza ederler. Merkezlerdeki altın külçeler hangi ülkeye ait olduklarına göre işaretlenir. Dış ödemeler gerektiğinde işaret değiştirilmesi ve diğer ülkeye kaydedilmesi yoluyla yapılır. Ve böylece nakil külfetinden kurtulunur.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Dünya altın üretimini elinde bulunduran en büyük 15 firmanın 1991 ile 1992 senesi üretimleri karşılaştırıldığında dünyada altın talebinin arttığı gözlemlenmektedir. *

Firma	Ülkesi	Üretimi 1991	Ton 1992
ANGLO AMERİKAN	GÜNEY AFRİKA	273	277
GFSA	GÜNEY AFRİKA	118	123
JCI	GÜNEY AFRİKA	47	51
GENCOR	GÜNEY AFRİKA	75	74
RANT MINES	GÜNEY AFRİKA	43	44
ANGLOVAAL	GÜNEY AFRİKA	40	40
AMERİKAN BARRİCK	KANADA	25	41
LAC MINERALS	KANADA	28	34
ECHO BAY	KANADA	27	24
PLACER DOME	KANADA	52	61
HOMESTALİE	AMERİKA	33	57
RTZ	İNGİLTERE	28	39
WESTERN MINING	AVUSTRALYA	31	26
NEWCREST	AVUSTRALYA	22	24

Uluslararası şirketlerin son 15 yıldan beri ülkemizde de altın madenciliğine soyunduğu bilinmektedir. Tekellerin başvurduğu bu sayma eylemi ülkenin gündemini sürekli meşgul etmekte gelinen her aşamada yeni bir durumla karşılaşılmaktadır. Şimdi de ülkemizdeki altına yönelik talebi ve gelişen olayların durumunu irdeleyelim.

Anadolu yeni "El Dorado"mu? (35)

"Maddi servetin babası emek,anası doğadır,topraktır"(*K.Marx*)

1985 yılında 3213 sayılı Maden kanunu ile uluslar arası madencilik şirketlerine yerli şirketlerle aynı şartlarda ülkemizde maden arama ve işletme izni verilmiştir.Bunun üzerine, talep sonucu, 600' den fazla yerde yabancı şirketlere altın aramaları ile ilgili izin verilmiştir.** Bu şirketlerin anatomisini incelersek karşımıza çıkan tablo şu şekildedir.

TÜPRAG (Metal madencilik san. ve tic.ltd.şti): Türkiye'de kurulan ilk altın madeni şirketidir. G.Afrika kökenli GENCOR şirketinin Türkiye'deki yan kuruluşu. GENCOR dünya altın üretiminde üçüncü sırada yer almaktadır.Şirket işletme ruhsatını ve teşvikini 6 ağustos 1992'de Enerji ve Tabii Kaynaklar

* Gold Fields Mineral Services Ltd. , *Gold* 1993

** İlgili bakanlıktan alınan arama çalışmaları ile ilgili ruhsatlar aynı zamanda ön işletmeyi de içermektedir.

bakanlığından almıştır. Faaliyetlerini Balıkesir-Edremit Körfezi-Havran ilçesi-Küçükdere, Büyükdere köyleri, Madra dağı ve dolayında, ve 141 yerde faaliyet yürütmektedir. 25 milyon dolar harcamış ve 40 ton altı rezervi tespit etmiştir.

COMINCO (Madencilik AŞ): 1987 aralık ayında kurulan bu şirket Kanada kökenli COMINCO INTERNATIONAL ve COMINCO limitedin yan kuruluşudur. Ülkede Cerattepe-Artvin ve Doğu Karadeniz bölgesinde 201 yerde faaliyet göstermektedir. 50 milyon dolar harcama yaptığı belirtilmektedir.

ANGLO-TUR (Madencilik AŞ): Mart 1988'de kurulan şirket Liberya-Güney Afrika kökenli Anglo-Amerikan Corparation kuruluşudur. 83 yerde faaliyet için başvururda bulunmuştur.

EUROGOLD (Madencilik AŞ): 29 Ağustos 1989'da kurulan şirket, 1989'dan 1994'e kadar Avusturya kökenli Normand Poserdon Grup şirketlerinde, Posedidon Gold Limited %66.7-Alman Metallgeselschaft Grup şirketlerinden Metal Mining Corporation %33.33 hisseye sahip 1994-1999'a kadar (Normand+Poserdon+ BRGM) %67, INMETINCO (Kanada) %33 hisseye sahip 1999'dan sonra %100 Normand şirketi hisselere sahip. 1989 yılında, Enerji ve Tabii kaynaklar bakanlığından Bergama' da altın arama izni 1992 yılında ilgili bakanlıktan 10 yıl süreli işletme ruhsatı aldı, 40 milyon dolar harcama yaptığı bildirilmekte.

RIOTUR (Madencilik AŞ): Nisan 1999' da kuruldu. İngiliz kökenli; dünyanın en büyük madencilik kuruluşlarından AFIZET' in yan kuruluşudur. Doğu Karadeniz bölgesinde 5 yerde faaliyet göstermek için izin almıştır.

AMDC (ANATOLIA MINERALS DEVELOPMENT CONPANY): Anadolu Madenlerini Geliştirme Şirketi: 27.2.1998'de faaliyetine başlamıştır. Kanada kökenlidir. Türkiye'deki ortağı YAMAŞ (Yeni Anadolu Mineral Ldt Şt) dir. Yeni pazar-Ankara, Armuteli-Niğde,Baskil-Tunceli bölgelerinde faaliyet göstermektedir.

Bütün bu şirketlerin dışında Liberya kökenli COMAG CONDINENTAL, Avusturya kökenli MAGNESİT ve RANTUR şirketleri ülkede altın ile ilgili faaliyette bulundukları bilinmektedir.

Eurogold'un devlet ile sözleşmesinde yapmış olduğu taahüt ise şudur. İşletme bürüt karından %5 devlet hakkı, %5 madencilik fonu ve yılda 29 milyon dolar kurumlar vergisi ödemeyi kabul etmiştir. 300 bin ton yılda cevher işleyecek 2 ton dore altın üretecektir.*

---

* 7 ton dore altın; 3 ton altın + 3 ton gümüş + 1 ton değersiz maden diye adlandırılmaktadır. Dore altın rafinasyonu için Avrupa' ya gönderilecektir. 1 ton degersiz maden diye tabir edilen, ve atık diye Avrupa'da bırakılacak olan ürün Talyum, Tantalium, Neobium, Samarium gibi nadir toprak elementlerini içerdiği bilinmektedir.

Ülkede at koşturan bu şirketlerin iştahını kabartan altın rezervleri şu an bilindiği kadarı ile 140 ton civarındadır. Bu sahaların içindeki tenerü* en yüksek olan saha ise Bergama' dır.

Bergama köylüleri, 1989 yılında EUROGOLD'un yörede altın bulduğunu açıklaması ile, söz konusu şirketle tanıştılar. Köylüler ilk önceleri madenin bulunmasını sevinçle karşıladılar. Yöre halkı gelişen süreçte, altını elde etmek için gerekli olan siyanürün** topraklarını zehirleyeceğinden hareketle, söz konusu şirkete ve altın madenciliğine karşı eyleme*** başladılar.

Bu süreçte, konu ülke aydınının, meslek odalarının, üniversitelerin gündemine işletme teknolojisi, çevre, çıkartılacak olan madenin ekonomikliği vs. gibi faktörlerle gelmiştir. Konu altın madenciliği bu çerçevede yapılsın mı yapılmasın mı tartışmalarının içinde devam etmektedir.

Ülkede, altın madenciliği yapılmalıdır ve bu işletmeciliği globalleşen dünyada, yerli-yabancı sermayenin hiçbiri farketmez diyerek "en iyi işi hangisi yapıyorsa onun hakkıdır" diyenlere bizlerin söyleyecek bir şeyi yok! Onlar taraflarını seçmişler. Tanrı yollarını açık etsin! Ancak, sırf olayın çevre boyutuna takılarak, altın madenciliğine karşı çıkanlara ise sözümüz var.

Bir gün mutlaka bu ülke kapitalist-emperyalist kamptan kopuş yaşayacaktır. Ve bilinmelidir ki! Emperyalist sistem bu ülkeyi kolay kolay bırakmaz. Kurulacak olan sosyalist-iktidarı alaşağı etmek için her yolu deneyeceklerdir. Bu zor,bunalımlı, iğneden ipliğin geçirildiği dönemlerde ülke zaruri ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çeker. Dışarıya ihraç edecek hiçbir şey bulamayabilir. Ancak bu altın gibi stratejik madenler için geçerli olmaz.**** Bu sarı metal, sistemi yerleştirinceye, borçları ödeyinceye kadar, arabın-şeyhinden, amerikanın yankeesine dek dış ödeme aracı olarak kullanılabilir.

---

* Tenür 1 ton cevher içerisindeki, kıymetli maden miktarı. Dünyada 1gr/ton-3gr/ton altın ekonomik değerler ölçüsündedir. Bergama da ise oran ortalama 9.6gr/ton'dur. Yer yer bu oranın yükseldiği tahmin edilmektedir.

** Anadoludaki altın yataklarının özelliği, Epitermal yataklar olmasıdır. Günümüzde siyanür dışında bir başka element ile bu yataklardan altın elde edilmesi söz konusu değildir.

*** yöre halkı Çevre bakanlığının 1993 yılındaki ÇED (çevresel etki değerlendirme) olumlu raporunun iptali için 8.11.1994 günü İzmir 1. idari mahkemesine dava açtı. Danıştay 6. Dairesinin 13.5.1997 gün ve 96/5477 K 97/2312 numaralı, yürütmeyi durdurma ve iptal kararı alındı. Ancak durdurma iptal kararı uygulanmadı. Köylüler yürütmeyi durdurma, kararı yerine getirmeye, makamlar hakkında da dava açtılar,tazminat davaları sürmekte. Başbakanlık TÜBİTAK Başkanlığına bir rapor, hazırlatarak, Danıştay'ın vermiş olduğu gerekçeli kararındaki risk faktörünün ortadan kalktığını iddia etmektedir.

**** İkinci dünya savaşına sokulmamızın en büyük nedenlerinden birisi, Nazi Almanya'sına ve diğer Avrupa ülkelerine sattığımız krom metalidir.

Ülke altınını yağmalamaya çalışan, diğer şirketlerin hepsi apartta, Bergama sürecini beklemekteler. Aydınlar yöre halkının hassas olduğu konuda halkçılık yapabilirler, yapmalıdırlar da. Metin Çulhaoğlu halkçılık konusunda şöyle diyor; "Halkçılık, bilimsel sosyalizmi en fazla kemirebilen, ama onsuzda yapılamıyacak bir ideolojik ve kitlesel (giderek kültürel) siyaset tarzıdır. Halkçılık, sosyalizme ütopyacılık sokabilir, sınıf vurgusunu köreltebilir, bir tür orta sınıf halkçılığına evrilebilir. Ama bütün bu risklere karşın sosyalizm halkçı olmalı, halkçılık yapmalıdır. Çünkü siyaseti kitlelere indirmenin ve kitlesel siyaset yapmanın başka yolu yoktur."(36)

Yöre halkının direnişi, çevre ve siyanür boyutu ile bir yere kadar geldi. Buradan sonra aynı minval üzerinden gidilemez. Aydınlar, artık buradan sonra altını ülke gündemine, ekonomi-politik olarak sokmak zorundalar. "Emperyalist tekellere ülke altınını yağmalatmamak Bergamanın sunağını çaldılar, altınını çalamamalılar." üzerinde durmalılar.

Siyasi iktidar son olarak bütün özelleştirmeleri bir çırpıda çıkartacak, her şeyi kapsayacak yeni bir kanun tasarısı peşinde: "Endüstri Bölgeleri Hakkında Kanun Tasarısı". Tasarıya göre; yatırımlar için, yer seçimi "yatırımcıların önerdiği arazi" belirleyici olacak-yargının "dur" dediği yatırımlar "endüstri bölgesi içine alınacak" kayrılacak-yatırımcıların yatırım izni talepleri "15 gün" içinde karşılanacak, aksi halde "kabul edilmiş" sayılacak- sabit yatırım tutarı "5 milyon dolar" üzerinde olan yerler aynı haklardan faydalanacak-geçici maddelerle "halen yarım kalmış" yatırım tutarının "5 milyon dolarından" az olmaması koşulu ile af olanağı sağlanacak (bu madde Bergama' daki Eurogold-İznik Gölü kıyısındaki Cargoll tesislerini kurtarmayı amaçlıyor.)

Sermayenin bu top yekun saldırısına sosyalistler, devrimciler artık spesifik konular üzerinde durarak karşı koyamazlar.

Hele hele,

-1972 BM Çevre konferansı sonuç bildirgesi (STOCKHOLM)

-1972 Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşme (PARİS)

-1976 Berseland sözleşmesi (İSPANYA)

-1979 Bern Avrupa'nın yaban hayatını ve yaşam ortamlarını koruma sözleşmesi

-1980 Akdeniz kara kökenli kaynaklardan kirlenmeye karşı korunması hakkında Atina protokolü

-1982 Akdeniz özel koruma alanlarını koruma protokolü (CENEVRE)

-1982 Dünya doğa şartı

-1989 Avrupa çevre ve sağlık şartı (FRANKFURT)

-1990 Bildirgesi (LİMOGES)

-1990 Paris şartı

-1990 Bergen bildirgesi

-1992 Çevre dünya zirvesi (RİO)

gibi uluslararası çevreyi koruma çalışmaları altında, imza atılan sözleşmelere sırtını dayayarak, hiç karşı koyamazlar.

Yapılması gereken, sermayenin bu saldırılarına karşı, ideolojik-pratik topyekün bir karşı duruş sergilemektir. Aksi halde, siyasi iktidar "gelecek sisteme" sermaye olarak "Ağrı dağının zirvesi dışında" herhalde Anadolu'nun bozulmadık, talan edilmedik hiç bir yerini bırakmayacak.

Yazımıza Shakespeare'in *Atinalı Timon* eserinden bir alıntı ile başladık. Bernard Russel'dan bir alıntı ile noktayalım;

"Herkes tarafından yaralı diye kabul edilegelen uğraşlar içinde hemen hemen en saçması altın çıkarılması işidir. Altın Güney Afrika' da yerin altından çıkarılır, hırsızlığa ve kazaya karşı sınırsız önlemler alınarak Londra' ya Paris' e ya da New York' a taşınır ve bu şehirlerde yine yerin altındaki, çelik baka kasalarında saklanır. Böyle yapılacağına, Güney Afrika' da yerin altında bırakılsa hiçbir şey değişmeyecektir."(37)

Acaba; bu tespit doğru mudur? Bu görüşe katılırmıyız?

Notlar

1. K. Marx; *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, çev: Sevim Belli, Sol Yay., 5. baskı, Eylül 1993, s.64.
2. a.g.e.; s.65
3. Bu eser bir yazarlar kolektifinin çalışmasının ürünüdür. Kolektif yöneticisi N. A. Zagalow; *Ekonomi Politiğin Temelleri*,çev: Bilge Dicleli, May Yay., 1. Baskı, Eylül 1976, s.82.
4. a.g.e.; s.128.
5. K. Marx; a.g.e., s.477.
6. Doç. Dr. Gül Günver Turan; *Uluslararası Para Sistemi*, T. İşbank. Kültür Yay., 1. Baskı 1980, s.44.
7. Prof. Dr. Mükerrem Hiç; *Para Teorisi ve Politikası*, Menteş Kitabevi, 8. Baskı 1992, s.57.
8. K. Marx; a.g.e., s.82.
9. K. Marx; a.g.e., s.84.
10. K. Marx; *Kapital*, Cilt1, Sol Yay., s.153.
11. Nail Satlıgan ve Sungur Savran; Kapitalizmin Krizi kitabının içindeki Duncan İnnes; *Kapitalizm ve Altın*, Yar Yay., 1986, s.324
12. K. Marx; *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, çev: Sevim Belli, Sol Yay., 5. baskı, Eylül 1993, s.134.
13. K. Marx; *Kapital*, Cilt1 Önsöz, Sol Yay., s.149.
14. Stefanos Yerasimos; *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizanstan Tanzimata*, çev: Babur Kuzucu, gözlem Yay., 1. Baskı, Ekim 1974, s.42.
15. Şevket Pamuk; *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Tarih vakfı yurt yayınları, 1. baskı Nisan 1999, s.213.
16. *a.g.e.;* s.213
17. *a.g.e.;* s.50.
18. *a.g.e.;* s.168.
19. *a.g.e.;* s.242.
20. *a.g.e.;* s.243
21. K. Marx; *Kapital*, Cilt 1, Sol Yay., s.155.
22. *a.g.e.;* s.155.
23. *a.g.e.;* s.152.
24. Dr. Mehmet Sağlam; *Altın*, Scala Yayıncılık, 1. Baskı 1993, s.169
25. K. Marx; *Kapital*, Cilt 1, Sol Yay., s.138.
26. Tean Baby; *Ekonomi Politiğin Temel Prensipleri*, Sosyal Yay., s.127.

27. Nail Satlıgan ve Sungur Savran; *Kapitalizmin Krizi* kitabının içindeki Duncan İnnes; "*Kapitalizm ve Altın*", Yar Yay., 1986, s.327.
28. a.g.e.; s.337.
29. Suzann De Burunhoff; *Devlet ve Sermaye*, İmge Yay., 1. Baskı Ocak 1992, s.64.
30. Nail Satlıgan ve Sungur Savran; *Kapitalizmin Krizi* kitabının içindeki Duncan İnnes; "*Kapitalizm ve Altın*", Yar Yay., 1986, s.345.
31. a.g.e.; s.344.
32. Sadun Aren; *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, Savaş Yay., 11. Baskı Nisan 1998, s.196.
33. Suzann De Burunhoff; *Devlet ve Sermaye*, İmge Yay., 1. Baskı Ocak 1992, s.65.
34. Nail Satlıgan ve Sungur Savran; *Kapitalizmin Krizi* kitabının içindeki Duncan İnnes; "*Kapitalizm ve Altın*", Yar Yay., 1986, s.346.
35. Bu bölümle ilgili teknik ve sayısal bilgiler hazırlanmakta olan TMMOB'nin TÜBİTAK raporunun eleştirisi broşüründen alınmıştır.
36. Metin Çulhaoğlu, "*Türkiye Solu İçin Bir İlmihal*", Sosyalist Politika, sayı:11, s.16.
37. TMMOB çevre mühendisleri odası; Altın Bergama Demokrasi, 1. baskı, Şubat 1998, s.1.

BİREY TOPLUM GERİLİMİNDE ROMANA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Yelda EROĞLU

Birkaç kişisel görüşü ayrı tutmak kaydıyla, yaygın görüş Robinson Crusoe'nun dünyada yazılmış ilk roman olduğudur. Bu bilginin işaret ettiği en önemli bilgi, romanın bir edebi tür olarak çıkışının burjuvazinin bir sınıf olarak kendini varetmesiyle eş zamanlı oluşudur. Peki bu bir tesadüf müdür? Romanı biraz dikkatli bir gözle okumak bize tesadüf olmadığını gösterebilir. Robinson Crusoe bir adada tek başına mahsur kalmış bir insanın doğayla ve yaşamla mücadelesini anlatır. Crusoe sürekli bir şeyler üretir, ve onları biriktirir. Adadaki tek insan olmasına rağmen toprakları kendine ait diye düşünür. Dostluk kurabileceği, belki de yalnızlığını unutabileceği, adadaki kendinden başka tek insan olan Cuma'yı kölesi, malı yapmayı yeğler. Crusoe adayı değiştirirken ada da onu değiştirir. Zaten Robinson Crusoe'nun kendinden sonra gelen tüm romanlara zorunlu kıldığı temel gerilim budur. Birey-toplum, birey-çevre gerilimi.

Roman bireyi anlatmak üzere kurgulanmış bir edebi türdür. Kastettiğim bireyselliğin anlatılması değildir. Bir roman "iyi" yazılmışsa, anlattığı bireyler toplumsal şartlar tarafından belirlenmiş ve bu toplumsallığı bir anlamda dönüştürme ediminde bulunan "yaşayan", "gerçek" bireyler üzerinden kurgulanmıştır. Bireyin birey olma çabası (ki çağdaş romanın temel paradigması budur) ancak böyle gerçek bir zemin üzerinden anlatılabilir. Burjuva çıkışlılığıyla romana içkin olan gerçekçilik budur. Birey-toplum diyalektiğinin en derin anlamda kavranmasına bağlı olan bir gerçekçilik.

Bireyin belirlenmişliği mutlak bir belirlenmişlik değildir. Ya da şöyle söyleyelim: toplumsal şartlar bireyleri "bireysel" olarak belirler. Tolstoy'un ünlü Savaş ve Barış isimli romanındaki 400'e yakın karakter aynı savaş koşulları içinde belirlenirlerken yine de 400 ayrı kişi olarak kalmaya devam ederler. Romanın başarısından kastedilen toplumsal belirlenmişliğin özgüllüğünün kavranmasıdır.

Türkiye'de roman biraz çarpık, denklemi ters kurulmuş bir tür olarak doğuyor. Batılılaşma çabalarının ortaya çıkışıyla doğan (ya da doğurtulan) roman hem varoluşu gereği hem de yazarlarının politik tutumlarından ötürü doğar doğmaz, kayıtsız şartsız taraf olmak zorunda kalıyor. Varolan bir politik ikilemin (batıcılık-doğuculuk) bir tarafının militanlığını yapmak zorunda kalmak klasik roman örgüsünü ters-yüz etmekle sonuçlanıyor: Bireyden topluma bir metod yerine, "özlenen" toplumdan bireye gidiş.

Kaba anlamda Batı romancılığı da bir politik kesimin sanattaki izdüşümünü temsil etmekle beraber Türk romancılığına göre avantajı temel öznesi olan birey düşüncesinin Batılı toplumlarda yerleşik olmasıdır. Ezici bir devlet geleneğine sahip olan Türkiye'de ilk romancılar, kendilerine yabancı bir türü yaratma çabasına

bir de olmayan bir birey tanımını yoktan varetme çabasını ekleyince Türk romanının iki temel krizi görülmüş olur: 1-Bir politik tutumun kayıtsız şartsız propagandasını yapmak zorunda kalmak 2-Gerçek roman kişileri yaratamamak

Oya Baydar'ın son romanı Sıcak Külleri Kaldı böyle bir mirasın üzerinden karşımıza çıkıyor. Romanın arka kapağındaki kısa tanıtım yazısında, roman "siyasal ama roman" diye tanımlanırken de bu mirasa gönderme yapılıyor. Oysa ki bu roman 1950'lerde çıksaydı böyle bir "uyarının" bilimsel bir temeli olabilecekken, bulunduğumuz zaman itibariyle oldukça kapsamlı bir olgunlaşma döneminin altından kalkmış Türk romanı için biraz garip ve haksızca görünüyor. Tanıtımcı "Siyasal birşeyleri anlatıyor ama içinde bireylerin ezilmediği bir siyasallığı roman gibi anlatıyor" diyorsa Türk romancılığı böyle evreyi zaten aşmıştır. Yok eğer "Bu roman yazarının dünya görüşünün propagandasını hiç mi hiç yapmıyor" diyorsa o zaman düşünmek gerek.

Bir entelektüel yaratım olarak romanın yazarının dünya görüşünden etkilenmemesi gibi düşünce yaratıcı-eser arasındaki ilişkiyi görmezden gelen bir düşüncedir. Kastedilen kaba bir propaganda sorunuysa yukarıda söylediğimiz gibi bu krizin aşılması yönünde ciddi köklü atılımlar yapılmış ve bunlar sonuç vermiştir de. Ancak çok sığ bir estetik tartışmasıyla "Roman sadece soru mu sorar yoksa cevap mı verir?" üzerinden bir siyasal roman tartışması yapılacaksa bunu bizzat tartışmanın nesnesi olan Sıcak Külleri Kaldı üzerinden yapabiliriz. Oya Baydar soru mu soruyor yoksa cevap mı veriyor?

Türk solunun kabusu: İktidar

Romanı okumamış olanlara bir özet vermek gerekirse: Romanın baş karakteri olan Ülkü iyi bir eğitim almış, orta halli bir öğretmen kızı. Ders vermeye gittiği zengin ailenin hırslı oğlu Arın Murat'a aşık oluyor. Ancak 1960'ların yoğun politik ortamında bir sosyalist olarak konumlandığı için devlet içersinde mevkii sahibi olmaya çalışan Arın'la yollarını ayırıp TKP içerisinde önemli bir insan olan Ömer'le evleniyor. Bu arada Arın Murat'tan bir de oğlu oluyor. Roman bundan sonra 60'lardan 90'lara, Fransa'dan Diyarbakır'a kadar geniş bir tarih dilimini geniş coğrafyada anlatıyor.

Özetlemek gerekirse romanın konusu bu. Ancak üzerine bina edildiği konu bu değil. Roman en kaba tanımla iktidar kavramını sorguluyor. Ülkü'nün hayatını paylaştığı iki erkeğin de farklı iktidar mekanizmalarında bulunması bu iki karakterin de alegorik birer imge olması riskini taşırken Oya Baydar'ın sözü geçen kişilerin hayatlarına ilişkin verdiği diğer boyutları onları gerçek kişiler haline getirmiş.

Romandaki isimler, sahiplerinin romandaki işlevleri açısından oldukça uygun seçilmiş. Ülkü kemalist bir ailenin kızı ve bütün ömrünü sorumluluk, görev, kurtarma misyonu üzerinden kurmuş (ta ki romanın sonundaki iç hesaplaşmaya kadar). Arın Murat ismi daha da karmaşık. Arın, Ülkü'nün sevmekten vazgeçemediği bir insan. Biraraya gelmelerinin önündeki tek engel Arın'ın devlet kademelerinde olmak için duyduğu hırs ve hizmet ettiği devletinin affedilemez

suçlarını paylaşması. "Arın" sözcüğünün arınmak fiilinin emir hali olduğunu düşünürsek Ülkü'nün sevgilisine gönderdiği mesajı daha açık görebiliriz. Zaten Arın Murat'ın romanın sonlarına doğru kendisinin ve hizmet ettiği devletinin cüretkar bir özeleştirisini vermesi ve bu "arınma" çabasının sonrasında öldürülmesi tesadüf değil.

Ülkü'nün düşünsel gelişiminde iktidar kavramını ilk sorgulaması Türkiye'deki egemen sınıfın iktidarını sorgulamakla başlıyor. İşçi sınıfı iktidarı için bu dönemde bir rezevri yok. Reel sosyalizm onun için "moskova Kızıl Meydandı. Kızıl Meydan ise isyanın, kurtuluşun, ezilenlerin şahlanışının ve yakut bir yıldızda simgelenen ütopyamızın merkeziydi"(1)sözleriyle ifade edilebilecek bir tür mistik yeryüzü cenneti. Bu sözleri Ülkü'nün entelektüel yetersizliğiyle açıklamak yetmez. 60'ların politik atmosferini de gözönüne almak gerekir. Arın Murat bir anlamda Ülkü'ye dönük olan iç hesaplaşmalarında iktidarı ve iktidardayken yaptıklarını olumlamak için şunları söylerken "...Bazen yaptıkların kendi ahlaki değerlerinle bile, göz yumamayacağın, içine sindiremeyeceğin kadar çelişir. O zaman amacının yüceliğini, kutsallığını, en azından gerekliliğini düşünürsün ve bağrına taş basıp yoluna devam edersin."(2) TKP'nin üst kademelerinde yer aldığını hissettiğimiz Ömer Sovyet iktidarına ilişkin kuşkuları olan Ülkü'ye şunları söylüyor "...İktidar amaca götürür, bu yüzden istenir...İşçi sınıfı iktidarı, yakın amacımız olan sosyalist toplumun kurulmasına götürecek bizi. " (3) Ömer'in söyledikleri reel sosyalizm, işçi sınıfının iktidarı üzerine aslında basitçe cevap olabilecekken Ülkü bunları bir başka iktidar realizasyonu gibi algılıyor. Kuşkusuz bu algı çarpıklığında Ülkü'nün tarih bilincinin eksikliğinin yanısıra Sovyetlere biçtiği mistik görüntünün de payı var. Bu bağlamda anlaşılabilir. Ancak anlaşılmaz ya da rahatsız edici olan süreç içerisinde Ülkü'nün iktidar kavramını her türlü sınıfsal bağlantısından koparıp neredeyse fallusvari bir kötülük simgesi haline getirmesi.90'larda Arın Murat'la yaptığı bir konuşmada Ülkü iktidar kavramına ilişkin en "olgunlaşmış" düşüncelerini şöyle ifade ediyor. "Amacın iktidardı....Tanıdığım -belki de sevdiğim – başka bir erkeğin amacı da aslında iktidardı. Sen devlete inanıyordun, o da devrime. İkisini birleştirsen, Lenin'in Devlet ve Devrim kitabı yapar. .....Deme o ki, asıl amaç; iktidar yani, inançların yüceliğinin ardına gizleniyordu. Belki de erkeklere ve erkeksi kadınlara özgü bir durum bu. Cinsel iktidarı da unutmazsak. " (4) Ya da kocası Ömer'le yaptığı bir tartışmada "...İktidar beni fazla ilgilendirmiyor, işçi sınıfı iktidarı bile olsa....Cinseliyle de siyasalıyla da iktidar erkeklerin sorunu."(5)

Post-modernizmle ilgili ufakta olsa bilgi sahibi olan biri için bu mantığın bir yerlerden tanıdık olması gerek. Aydınlanma düşüncesinde akla biçilen önem, aklın mutlaklaşmış hali sayılan iktidara yönelik bir önem ve güveni de beraberinde getiriyordu. Post-modernizmin aydınlanmaya yönelik "aklın inkarı" yada "akla duyulan kuşku" anti-tezlerinin aklın mutlak halı olan iktidara yönelik şiddetli bir tepkiyi de getirdiği basitçe söylenebilir. Ve kendisini "yöntemsizlik" üzerinden kurgulayan post-modernizm her olguda olduğu gibi iktidar olgusunda da her tür

bağlamdan sıyrılmış bir eleştiri geliştirmiştir. Ülkü'nün iktidara yönelik düşünceleri tam da düşünsel çizgiyle uyumlu. Zaten romanda, reel sosyalizmin çözülüşünden sonra kendisini ve ütopyalarını yeni dünyayla uyumlulaştırma sıkıntısı çeken Ömer şöyle söylüyor "...Aklımın aydınlığına güvenmiyorum artık. Belki genel olarak akla da güvenmiyorum. Sen daha iyi bilirsin, Fransa'da falan pek moda şimdi: Post-modernizm." (6) Ömer'in bir başka ilginç yanı daha var. Oya Baydar bir bakıma kendisiyle özdeşleştirdiği, ağzından konuştuğu Ülkü'nün sadece fikirlerini söylemesini değil doğrulamasını da istiyor. Nitekim Arın Murat kariyerinin en üst noktasında özeleştirisini veriyor, iktidarın tahammülsüzlüğünden öldürülüyor. Ömer hayatını üzerine inşa ettiği bir düşünce sisteminin çöktüğünü görüyor ve bu yıkıntının altından kalkamıyor. Romanda herşey Ülkü'yü (Oya Baydar'ı) doğruluyor. Yani Oya Baydar en yalın biçimde kendi hayat felsefesinin propagandasını yapıyor. Peki bu, romanı roman olmaktan çıkarıyor mu?

İlk bölümde anlatmaya çalıştığım gibi romanın iki temel paradigması vardır.1- Roman; salt, yazarının dünya görüşünün propagandif nesnesi olmayacak. 2- Roman karakterleri, ister istemez bir yanlarıyla yazarın görüntüleri olmakla beraber (çünkü bu kaçınılmazdır) bireysel özellikleriyle uyum içinde olacaklar. Yani kendi varoluşlarının gerçekliğini zedeleyecek çıkışlarda bulunmayacaklar. O zaman, romanda asıl bakmamız gereken Oya Baydar'ın bunu başarıp başaramadığı. Kişisel kanaatim başarılmış olduğudur. Romandaki insanlar yazarın felsefesini doğrularken kendi geçmişleriyle ve diğer bireysel yanlarıyla uyum içinde. Bu yüzden Ömer'in Ülkü'nün bulunduğu düşünsel noktaya geçişi yadırgatıcı değil. Belki üzücü, moral bozucu.

Oya Baydar'ın romanının tek kusuru geleceğe dönük kapılarının kapalı oluşu. Kitapta reel sosyalizmin olmasa bile komünist toplumun gerekirliğine ilişkin en küçük bir kuşku yok. Ancak buna geçilebilmesi için elimizdeki tek araç olan reel sosyalizmin, proletarya diktatörlüğünün mantıksız bir şekilde olumsuzlanması komünist toplumun yaratılmasına ilişkin bilimsel dayanaklarımızı elimizden alıp yerine bir şey koymayarak bu toplum projesini mistik bir ütopya olmaya mahkum ediyor. Konjonktürel olanı (reel sosyalizmin çözülüşü, Türkiye'deki sınıf hareketinin durgunluğu vs.) mutlaklaştırarak tarihin ilerleyişine ilişkin ciddi bir bilinçsizlik sergiliyor. *Sıcak Külleri Kaldı*, tarihe malolma konusunda bir sorun yaşayacaksa bundan dolayı yaşayacaktır.

Kitapta bir diğer önemli noktada Ülkü'nün sınıf politikasına ilişkin kafasındaki dönüşüm. 60'ların yoğun sınıf hareketleriyle beslenen Ülkü 71'de tutuklandığında polisler kendisiyle "Ordu-gençlik elele doğru hapishaneye" diyerek alay ettiğinde kafasından "Asker-sivil bürokrat kadroların devrimci öncülüğüne hiç inanmadım, işçi sınıfı öncülüğünden hiç şaşmadım"(7) sözleriyle politik konumunu ifade ederken 90'larda Türkiye'nin politik atmosferini tanımlayıp (durgun bir işçi sınıfı, anti-demokratik uygulamalar, etnik kökenli ezilmenin boyutu vs.) bu durumun çıkışını salt demokratikleşme perspektifine bağlaması. Gerçi burada Ülkü kendisinden alışkın olduğumuz yöntemsizlikle davranıyor yine. Sınıfa saldırının

daima demokratik hakların kısıtlanmasıyla başabaş gittiğini gözönüne almayarak, çözümü saldırının görünür yüzüne saldırmakta buluyor. İktidar kavramında olduğu gibi demokrasi kavramında da sınıfsal bağlarından çözülmüş, anlamını yitirmiş bir paradigmaya hem kendini hem okuru hapsediyor.

Duygusal olanla politik olanın içiçeliği

Bitirirken kitabı tümü için çok önemli olmamakla beraber, kişisel olarak benim kafamı meşgul eden bir iki noktaya değinmek istiyorum. Öncelikle TKP geleneğinden gelen bir başka yazar olan Vedat Türkali'nin 70 sonrasında Türkiye'de beliren silahlı sol örgütlere yönelik düşüncesinin Baydar'ınkiyle benzeşmesi bana ilginç geliyor. Romanda Ülkü'nün oğlu sözünü ettiğim tarzda bir örgütte yer alıyor ve bir operasyonda öldürülüyor. Mehmet İliç ismindeki bir başka geleneksel sol kökenli bir devrimcinin oğlu da Kürt gerilla hareketine katılıp Diyarbakır'daki ölüm oruçlarında direniyor. Hem Türkali'nin hem de Baydar'ın bu örgütlenmelere bakışlarında hakim olan düşüncenin "TKP olarak, işçi sınıfının öz örgütü olarak Türkiye siyaset hayatında üzerimize düşeni yapamadık. Kendimizden sonra ki nesillere işçi sınıfı politikası adına bilimsel verileri bırakamadık ya da yeterince benimsetemedik." Şeklinde kabaca ifade edebileceğim bir tür hayıflanmayla baktıklarını düşünüyorum. Aynı örgüt geleneğinden beslenen yazarlar olarak Türkşli ve Baydar'ın Kürt gerilla hareketine ilişkin bakışlarında da benzerlikler olduğunu inanıyorum. Sıcak Külleri Kaldı'da İliç'in oğlu nasıl Kürt gerilla hareketine katılıyorsa Güven romanındaki Sahir Hocanın oğlu da aynı harekete katılıyor. İkisinin de romanın finaline doğru bu eylemleri gerçekleştirmiş olmasının (eğer biçim içeriğin aynasıysa), Kürt gerilla hareketinin Türkiye sosyalist hareketinde de birşeylerin sonu, birşeylerin başı olarak gördüklerini düşünüyorum. Bu fikrimi net, tanımlanmış bir tez olmaktan ziyade geliştirilmesine, yanlışlanmasına ya da doğrulanmasına kapı açmak için değindim.

Bu yazı genelden özele hiç kırılmayan bir çizgi izledi. Çizgiyi bozmamak için en kişisel, en özel olanı sona bıraktım. Sıcak Külleri Kaldı'nın 25.sayfasında Ülkü "Köpek gibi burnum vardır" diyor. İnsan Baydar'ın bu ve diğer kitaplarında gereksiz denecek sıklıkta anlattığı yemek, çiçek, envai çeşit kokuyu düşününce aynı özelliğin Oya Baydar'da da olduğunu düşünüyor.

Notlar

1. Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı*, Can Yay., s.235.
2. a.g.e., s.45.
3. a.g.e., s. 324.
4. a.g.e., s.324.
5. a.g.e., s.241.
6. a.g.e., s.254.
7. a.g.e., s.26.

- Birinci bölüm için alıntı yapmamakla beraber beslendiğim kaynaklar: Murat Belge "Edebiyat Üzerine Yazılar" (YKY Yayınları) / Murat Belge "Marksist Estetik"